

*TULI TEHTYÄ VELJEN KANS NISSAN MICRAN JAKOPÄÄN KETJUSTA*  
*RANNEKETJUT*  
*TULLA TEHTYÄ -VERBIKONSTRUKTION MUOTO, MERKITYS JA KÄYTTÖ*

Suomen kielen  
pro gradu -tutkielma  
Oulun yliopisto  
7.9.2021

Jouni Pilto

# SISÄLLYS

<b>1. JOHDANTO</b>	<b>1</b>
1.1. Tutkimuskysymykset	3
1.2. Hypoteesit	3
<b>2. TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT</b>	<b>4</b>
2.1. Semantiikka ja pragmatiikka	4
2.2. Kognitiivinen kielitiede	6
2.3. Konstruktiokielioppi	7
2.4. <i>Tulla tehtyä</i> -konstruktion tutkimus	9
2.4.1. <i>Tulla tehtyä</i> -konstruktion kielihistoria	9
2.4.2. <i>Tulla tehtyä</i> -konstruktion kielenhuolto	10
2.4.3. <i>Tulla tehtyä</i> -konstruktion semantiikka ja pragmatiikka	11
2.5. <i>Tulla</i> -verbin semantiikka	15
2.6. Persoonakategorian tutkimus	16
<b>3. TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUSMETODIT</b>	<b>18</b>
3.1. Tutkimusaineisto	18
3.2. Tutkimusmetodit	19
<b>4. ANALYYSI</b>	<b>21</b>
4.1. Keskustelufoorumi kielenkäyttötilanteena	21
4.2. Yleiskatsaus <i>tulla tehtyä</i> -konstruktion ja lähimerkityksiin verbiliittoihin	22
4.3. <i>Tulla tehtyä</i> -konstruktion morfeemit	23
4.3.1. Konstruktion vakio-osa	24
4.3.2. Konstruktion varioiva osa	25
4.3.3. Varioivaan osaan liittyvä <i>tUA</i> -vakioelementti	25
4.3.4. Perfektin liittoverbi	26
4.4. Agentin ja käsitteistäjän yhteys	26

4.5. Semanttisten ja syntaktisten piirteiden kuvaus	30
4.5.1. Semanttiset osallistujaroolit	30
4.5.2. <i>Tulla tehtyä</i> -konstruktio lausetyyppiajattelussa	34
4.5.3. Syntaktinen variaatio	34
4.6. <i>Tulla tehtyä</i> -konstruktion funktiot	37
4.6.1. Perusmerkitys terminatiivisuus	37
4.6.2. Terminatiivisuus <i>tulla tehtyä</i> -konstruktion futuurissa	38
4.6.3. Reflektoivat funktiot	40
4.6.3.1. Frekventatiivisuus ja habitiivisuus preesensissä	42
4.6.3.2. Frekventatiivisuus ja habitiivisuus perfektissä	43
4.6.3.3. Kaksoisvalituksen muodostuminen konstruktiossa	46
4.6.3.4. Kriittinen reflektio	47
4.6.3.5. Sattuman funktio	49
4.6.4. Affektiset funktiot	52
4.6.4.1. Huolettomuus ja vähentäminen	52
4.6.4.2. Verbijohdin <i>-ele-/-ile-</i> osana <i>tulla tehtyä</i> -konstruktiota	56
4.6.4.3. Affektisten lekseemien vaikutus	58
4.6.4.4. Liitepartikkelit osana <i>tulla tehtyä</i> -konstruktiota	60
4.6.4.5. Maneerinen <i>tulla tehtyä</i> -konstruktio	61
4.7. Analyysin keskeiset tulokset	62
<b>5. PÄÄTÄNTÖ</b>	<b>66</b>
<b>LÄHTEET</b>	<b>69</b>

## 1. JOHDANTO

Tässä tutkielmassa tarkastelen suomen kielen *tulla tehtyä* -verbikonstruktiota. Tutkielman tarkoitus on analysoida *tulla tehtyä* -konstruktion muotoa, merkitystä ja käyttöä. Analysoin tätä verbikonstruktiota ajantasaisesta tekstiaineistosta. *Tulla tehtyä* -konstruktion merkitys ja käyttö eroavat merkittävästi eri tempusten välillä, minkä osoitan tutkielman analyysiluvussa. Seuraavaksi annan esimerkkejä *tulla tehtyä* -konstruktiosta eri tempuksissa. Konstruktio esiintyy aineistossa useimmiten imperfektin aikamuodossa (esimerkit 1 ja 2), mutta usein myös perfektissä (esimerkit 3 ja 4), preesensissä (esimerkki 5) ja futurissa (esimerkki 6). Pluskvamperfekti ei sisälly tempusten tarkasteluun tässä tutkielmassa, koska se ei esiinny aineiston *tulla tehtyä* -konstruktioissa.

- (1) *Tuli tehtyä veljen kans nissan micran jakopään ketjusta ranneketjut* 😊 (TSIA54)
- (2) *Minua on harmittanut, ettei tullut otettua "ennen"-kuvaa.* (TSIA81)
- (3) *Onhan noita muutama tullut tehtyä* 😊👉 (TSIA77)
- (4) *Tämmöttis kotipanimoa tullut rakenneltua aina kun ei ole vierteet sisällä..* (TSIA97)
- (5) – – *mutta mistä saisin purkit, kun ei tuu sipsejä syötyä* 🤔 (TSIA100)
- (6) – – *tuskin tulee tätä nyt hankittua.* (TSIA3)

Käsitettä konstruktio käytetään konstruktiokieliopissa yleensä silloin, kun tarkastellaan yhtä sanaa laajempia kielen yksiköitä (Alho & Kauppinen 2013: 125). Konstruktio on opittu muodon, merkityksen ja funktion liitto (Goldberg 2006: 5). Konstruktiot ovat sellaisia kieleen vakiintuneita malleja ja kokonaisuuksia, joissa yleensä ainakin jokin osa varioi. Konstruktion varioivan osan kielellistä ainesta ei ole ennalta määrätty, mutta kielenpuhujalla on jokin käsitys siitä, millaiset kielenaineokset tähän kohtaan sopivat. (J. Leino 2010: 74.) *Tulla tehtyä* -konstruktiossa vakio-osa on *tulla*-verbi, joka on yksikön kolmannessa persoonassa. *Tulla tehtyä* -konstruktion varioiva osa on jokin verbi, useimmiten *tehdä*. Varioivaan osaan liittyy vakioisesti *tua*- tai *tyä* -pääte, joka koostuu passiivin partisiipin perfektistä *tu* tai *ty* ja yksikön partitiivin tunnuksesta *a* tai *ä*.

Tässä tutkielmassa tarkoitukseni on selvittää, mikä on *tulla tehtyä* -konstruktion semantiikka eli merkitys ja funktio eli käyttö. Konstruktion funktio voidaan myös määritellä muotoilulla ”se, johon jotakin tarvitaan” (Larjavaara 2007: 21). *Tulla tehtyä* -konstruktio on polyseeminen. Sen merkitys ja funktio muodostuvat vuorovaikutuksessa muiden tilanteissa esiintyvien merkkien ja merkitysten kanssa.

Analyysissä tarkastelen *tulla tehtyä* -konstruktiota Tee Se Itse -keskustelufoorumin viesteistä, jotka on kirjoitettu lokakuun 2019 ja joulukuun 2019 välillä. Aineiston kielimuoto on pääasiassa epämuodollinen. Se vaihtelee lausumittain eli viesteittäin yleiskielen ja nykypuhesuomen kaltaisen kirjoitetun arkikielen välillä. Vilkunan (2006: 122) mukaan *tulla tehtyä* -konstruktiota käytetään kaikissa epämuodollisen kielen varieteeteissa. Aineiston osoittamassa käyttötilanteessa esiintyy tekstiä ja kuvia. *Tulla tehtyä* -konstruktion merkityksen ja funktion osoittaminen edellyttää analyysin kohdistamista sekä itse konstruktiioon että käyttötilanteessa esiintyvään muuhun tekstiin ja kuviin. Tässä tutkielmassa yhdistyvät kielentutkimuksen merkitysalueet pragmatiikka, semantiikka, morfologia ja syntaksi.

Aiemmassa *tulla tehtyä* -konstruktion tutkimuksessa varsinkin Mielikäinen (1984) ja Vilkuna (2010) ovat kirjoittaneet *tulla tehtyä* -konstruktion funktioista ja näkökulmista. Konstruktion merkityksen ja funktion tunnistamisessa on jo päästy hyvälle alulle. Aiemmin ei kuitenkaan ole esitetty, mistä kielen piirteistä johtuu, että *tulla tehtyä* -konstruktio tuottaa kertomuksiin vaihtelevasti esimerkiksi toisteisuuden, sattumanvaraisuuden, kriittisyyden tai huolettomuuden näkökulmia. Tutkielmani täsmentää *tulla tehtyä* -konstruktion perusmerkitystä, käyttömerkityksiä ja niitä merkityseroja, joita *tulla tehtyä* -konstruktion tempusten välillä esiintyy. Tutkielma on aineistovetoinen, eli keskityn analyysissä niihin *tulla tehtyä* -konstruktion rakennepiirteisiin, merkityksiin ja funktioihin, jotka nousevat esille aineistosta.

*Tulla tehtyä* -konstruktiolla on useita funktioita eli käyttömerkityksiä. *Tulla tehtyä* soveltuu kompleksisuutensa ja monikäyttöisyytensä takia hyvin konstruktiopohjaiseen kielen tutkimukseen. Kuitenkaan tämä tutkielma ei ole tyhjentävä esitys *tulla tehtyä* -konstruktion merkityksestä ja käytöstä.

### 1.1. Tutkimuskysymykset

Tutkielmassani tarkastelen lauseita ja lausumia, joihin sisältyy *tulla tehtyä* -verbikonstruktio. Tutkin erityisesti konstruktion semantiikkaa ja pragmatiikkaa. Semantiikan ja pragmatiikan analyysi edellyttää myös muotorakenteen eli morfologian ja syntaksin tarkastelua. Tutkielma vastaa seuraaviin tutkimuskysymyksiin.

1. Mistä osista *tulla tehtyä* -konstruktio koostuu, ja mikä on osien välinen työnjako?
2. Mistä ja miten *tulla tehtyä* -konstruktion agentti eli tekijä päätellään?
3. Millaisia ovat *tulla tehtyä* -konstruktion argumentit ja niiden semanttiset roolit?
4. Mikä on *tulla tehtyä* -konstruktion perusmerkitys?
5. Mitkä ovat *tulla tehtyä* -konstruktion käyttömerkitykset eli funktiot?
6. Miten *tulla tehtyä* -konstruktion merkitys ja käyttö vaihtelevat tempuksittain?

### 1.2. Hypoteesit

*Tulla tehtyä* -konstruktion merkitys ja käyttö saavat tässä tutkielmassa tarkennuksia, kun esitän muodosta ja käyttötilanteesta nousevia perusteluja. Aiemmassa tutkimuksessa *tulla tehtyä* -konstruktiosta on tuotu esille perusmerkitykset tekijän taka-alastaminen (mm. Mielikäinen 1984; Vilkuna 2006) ja terminatiivisuus (mm. Mielikäinen 1984) sekä käyttömerkitykset frekventatiivisuus (Mielikäinen 1984), tavat ja tottumukset eli habitiivisuus (Vilkuna 2006), tahattomuus ja sattuma (mm. Ikola 1974), jälkikäteisarviointi (Vilkuna 2006) ja huolettomuus (Mielikäinen 1984). Nuo aiemmin tunnistetut *tulla tehtyä* -konstruktion funktiot oletettavasti nousevat esiin myös tämän tutkielman analyysissä.

## 2. TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa esittelen tutkielman teoreettista viitekehystä. Teoriaosuuden aloittaa katsaus tutkielman kannalta merkittäviin kielen analyysin tasoihin; semantiikkaan eli sanojen, lauseiden ja konstruktoiden merkityksen tarkasteluun sekä pragmatiikkaan eli sanojen, lauseiden ja konstruktoiden tilanne- ja kontekstimerkityksen tarkasteluun. Sitten luon katsauksen tutkielman kannalta merkittävään teoriakokonaisuuteen, kognitiiviseen kielitieteeseen. Tämän jälkeen esittelen tässä tutkielmassa käyttämäni kielenkuvausmallia, konstruktiokielioppia. Seuraavaksi tarkastelen *tulla tehtyä* -konstruktion aiempaa tutkimusta. Teorialuvun päätteeksi tarkastelen *tulla*-verbin ja persoonakategorioiden tutkimusta.

### 2.1. Semantiikka ja pragmatiikka

Tämän tutkielman tärkeimmät lingvistisen analyysin tasot ovat semantiikka ja pragmatiikka. Semantiikka tarkoittaa kielellistä merkitystä ja sen tutkimusta (VISK 2008, määritelmät). Semantiikasta on käytetty myös nimitystä merkitysoppi sen takia, että tämän kielitieteen alan huomion kohteena ovat ilmausten merkitykset. Kun kieltä tarkastellaan semanttisesti, mielenkiinto kohdistuu ilmauksen sisältöön, sen merkitykseen. Semantiikassa tarkastellaan esimerkiksi sanojen, lauseiden ja sidonnaisten morfeemien merkityksiä (Kangasniemi 1997: 22). Tämän tutkielman kannalta tärkeä semantiikan käsite on kielellisen merkin perusmerkitys eli koodimerkitys, joka erotetaan kielellisen merkin käyttömerkityksestä. Perusmerkitys eli koodimerkitys on kielenpiirteen merkityksen ydin; yleinen merkitys, joka siinä aina esiintyy riippumatta tilanteittain vaihtelevasta käyttömerkityksestä. (Larjavaara 2007: 23.)

Kielenaineiksilla on kontekstin mukaan vaihtelevia käyttömerkityksiä. Käyttömerkitysten tutkimus on kielen pragmatiikan tutkimusta. Pragmatiikka tarkastelee kielenkäytön merkitystä kontekstissaan. Pragmatiikka on ilmausten merkitysten analyysia ja sellaista tulkintaa, joka kohdistuu puheen funktioihin, tilannekontekstiin ja puhujan suorittamaan päättelyyn (VISK 2008, määritelmät). Pragmatiikka on se kielen tarkastelun alue, jolla

kiinnitämme huomiota siihen, millaista kielellisten elementtien käyttö eli funktio on josakin tilanteessa, eikä pääpaino ole yleisissä merkityksissä niin kuin semantiikassa on.

Lausuman kokonaismerkitys muodostuu eri merkitystasojen ja merkityslohkojen vuorovaikutuksena. Lausumamerkityksellä on suhde laajempiin tekstillisiin ja interaktiivisiin merkityksiin. (Larjavaara 2007: 10.)

Tässä tutkielmassa esiintyy käsite lausuma siinä merkityksessä, että lausuma on keskustelufoorumilla yhden viestin tekstikentän sisältö kokonaisuudessaan. VISK:n (2008 §864) mukaan lausumat ovat pragmaattisia kokonaisuuksia, jotka muodostavat vuoron. Lausuma on puheen tai tekstin toiminnallinen kokonaisuus, jolla on tietty tehtävä. Tutkielmani aineistossa lausuman mitta voi olla monta lausetta, yksi lause, yksi lauseke tai yksi sana.

Konstruktiot toimivat vuorovaikutuksessa muiden semioottisten merkkien kanssa. Yksittäisellä kielenaineiksella on useita funktioita (Yli-Vakkuri 1986: 5). Tässä tutkielmassa tärkeä näkökulma on merkkien funktioiden eli käyttömerkitysten muodostuminen vuorovaikutuksessa toisten tilanteessa esiintyvien merkkien kanssa. Konstruktiio poimii merkityspiirteitä ja sävyjä lauseesta, lausumasta ja tilanteesta, jossa sitä käytetään. Tämä aiheuttaa konstruktioiden merkityksen dynamiikkaa. Konstruktioiden funktiot voivat muuttua ajan kuluessa. Syntaktis-semanttiset muutosprosessit ovat voineet johtaa *tulla tehtyä*-konstruktion kieliopillistumiseen aiemmasta poikkeavaan muotoon ja merkitykseen. Mahdollisista diakronisista muutoksista kirjoitan luvussa 2.4.1.

Pragmatiikka tuo myös esille kieleen kohdistetut odotukset kielenulkoisen todellisuuden kuvaajana ja suorastaan värittäjänä. Konteksti ja kielenkäyttötilanne vaikuttavat esimerkiksi kielelliseen tyyliin ja rekisteriin. Myös fyysinen ympäristö, missä ilmausta havaitsee käytettävän, on voimakas vaikuttava tekijä ilmausten tulkinnassa (Yule 1996: 21). Samoin tietoverkon tekstinjulkaisu-ympäristö kulttuuris-kielellisine toimintamalleineen voi vaikuttaa ilmausten tulkintaan.



## 2.2. Kognitiivinen kielitiede

Kognitiivisen kielitieteen suuntauksen katsotaan saaneen alkunsa 1970-luvun alkupuolella tyytymättömyydestä formalistiseen kielentarkastelutapaan, ja suuntaus on ollut kasvavassa suosiossa 1990-luvun alkupuolelta asti. Nimensä mukaisesti kognitiivinen kielitiede perustuu 1960- ja 1970-luvuilla syntyneeseen moderniin kognitiotieteeseen ja osana sitä psykologian tutkimukseen. Kognitiivinen kielitiede ei ole yksittäinen teoria vaan se on hanke, jonka sisällä toimii useita erilaisia teorioita. (Evans & Green 2007: 3).

Kognitiivinen kielentutkimus on funktionaalisen kielitieteen koulukunta, jossa tehdään kirjavaakin tutkimusta, jota yhdistävät ennen kaikkea toistuvat viittaukset samoihin tärkeisiin lähteisiin ja kuvauskäsitteisiin, joita ovat esimerkiksi Ronald W. Langackerin kognitiivisen kieliopin kuvausmalli, George Lakoffin kognitiivinen metaforateoria ja sen jatkaaja blending-teoria, Gilles Fauconnierin teoria mentaalisista tila-avaruuksista ja Leonard Talmyn kehittämät funktionalistiset kuvauskäsitteet. (Onikki–Rantajääskö 2010: 41–42.)

Kognitiivisessa kielitieteen suuntauksessa keskeinen oletus on se, että kieli kuvastaa ihmillisen ajattelun tapaa, joten kognitiivinen kielentarkastelu on kielen käsitteellistämisen tarkastelua. Oletuksena on, että kieli on ikkuna kognitiiviseen tapahtumaan ja ihmismielen jäsentymiseen. Tällä oletuksella on seurauksensa kognitiivisen kielitieteen soveltamisalaan, metodologiaan ja kuvausmalleihin. Kuvasmallia valittaessa ratkaiseva kriteeri on se, onko malli psykologisesti todennäköinen. (Evans & Green 2006: 5.)

Kognitiivisessa kielentutkimuksessa tarkastellaan sitä, miten kielen rakenteet ovat vakiintuneet eli konventionaalistuneet kuvaamaan erilaisia asiaintiloja. Kielen ei katsota heijastavan suoraan asiaintiloja, sillä kielen ja maailman välissä on ihminen – käsitteistäjä. Oletetaan myös, että kielenkäyttäjällä on käytössään useita ilmaisutapoja, joiden välillä hän tekee valintansa. (Alho & Kauppinen 2013: 21.)

Kognitiivinen kielitiede tutkii kieltä symbolisena järjestelmänä siten, että keskiössä ovat kielen sananmukaiset ja kuvaannolliset merkitykset. Kielenkäyttöä ja kielijärjestelmää ei rajata irti toisistaan (P. Leino 1993: 9–10). Kielen analyysi perustuu kognitiivisessa

kieliopissa muodon ja merkityksen yhteyteen: merkityserot perustellaan muotojen eroilla. Kognitiivisessa lingvistiikassa ei vedetä rajoja semantiikan ja pragmatiikan välille. (Onikki–Rantajääskö 2010: 48.) Kognitiivinen kielitiede olettaa, että kielessä on kysymys ennen kaikkea merkityksistä, ja kaikki muu palvelee niitä, joten sekä kieliopilliset muodot että syntaktiset rakenteet ovat luonteeltaan symbolisia ja motivoituvat viime kädessä merkityksen välittämisen funktiosta (Haddington & Sivonen 2010: 10).

Kielellisten ilmausten mallit omaksutaan tekemällä yleistyksiä kuulluista ilmauksista. Nämä yleistykset muokkautuvat kielenoppimisprosessissa. Kielenoppija kuulee lauseita ja havaitsee niistä samankaltaisuuksia, ja havaintojen pohjalta hän tekee päätelmiä ja yleistyksiä siitä, millaisilla ilmauksilla kerrotaan minkäkin laisista tilanteista ja tapahtumista. Skeemoissa kuten myös konstruktioissa korostuvat toistuva osa ja varioiva osa. (J. Leino 2010: 82.) Andersonin (2009: 428) mukaan skeema on kuvaus kategorian jäsenistä, niiden tavanomaisista osista ja tyypillisistä ominaisuuksista.

### 2.3. Konstruktiokielioppi

Konstruktiokielioppi on vuosina 1985–1989 Yhdysvalloissa alkunsa saanut ja kognitiivisen kielentutkimuksen piirissä vaikuttava kielenkuvausmalli tai kieliteoria (J. Leino 2010: 7). Konstruktiokieliopin juuret ovat kognitiivisessa kielentutkimuksessa. Konstruktiokieliopin perustan loivat yhdysvaltalainen kielitieteilijä Charles Fillmore ja hänen opiskelijansa sekä kollegansa Kalifornian yliopistossa Berkeleyssä 1980-luvulla. Konstruktiokielioppi on lisännyt tunnettuuttaan viime vuosikymmeninä. (Fried & Östman 2004: 1.)

Konstruktiokielioppi on kielenkuvausmalli ja kieliteoria, joka nojaa ennen kaikkea konstruktion käsitteeseen (Alho & Kauppinen 2013: 125). Konstruktiokieliopin perusajatus on se, että kielioppi koostuu kieleen vakiintuneista muodon ja merkityksen yhteenliittymistä eli konstruktioista eikä esimerkiksi universaaleilla ja synnynnäisillä perusrakenteilla tehtävistä operaatioista tai muutossäännöistä (J. Leino 2010: 73–74). Konstruktiokieliopin taustalla on käsitys, että ihminen oppii kielen tekemällä yleistyksiä kuulluista ilmauksista, joten konstruktiokielioppi on käyttöpohjainen lauseopin kuvausmalli (J. Leino 2010: 81). Konstruktiokieliopin piirissä on tarkasteltu erityisen paljon verraten

kompleksisia konstruktioita. Konstruktiokieliopin piirissä tutkijoita ovat kiinnostaneet käsitteet lausetyyppi, ilmaustyyppi ja lauseketyyppi ja se, kuinka konstruktiot yhdistyvät keskenään ja muodostavat uusia kokonaisuuksia. (J. Leino 2010: 76–77.)

Konstruktiokielioppi on kehittynyt eri painotuksia sisältävinä suuntauksina. Kaikista konstruktiokieliopin tutkijoista yhdysvaltalainen Adele Goldberg on eniten tehnyt konstruktiokielioppia tunnetuksi maailmalla (J. Leino 2010: 71–72). Goldberg (1995: 4) toteaa konstruktion olevan opittu muodon ja merkityksen liitto. Hän on sittemmin (2006: 5) täsmentänyt teoriaansa siihen suuntaan, että konstruktiot ovat opittuja muodon ja semanttisen funktion tai diskurssifunktion yhteenliittymiä.

”Mikä vain kielellinen rakenne (pattern) on konstruktio, mikäli jotakin sen muodosta tai funktiosta ei voi suoraan päätellä hahmon osista tai muista aiemmin tunnistetuista konstruktioista” (Goldberg 2006: 5).

Konstruktio voidaan siis käsittää kohtauspaikkana, jossa yhdistyvät kielen analyysin eri tasot; 1) kielen muoto eli rakenne, 2) kielellinen merkitys ja 3) diskurssifunktio eli pragmatiikka. Lisäksi kokonaisuudet tallennetaan konstruktioina silloinkin, kun ne ovat kokonaan ennustettavissa, mikäli ne esiintyvät tarpeeksi tiheästi (Goldberg 2006: 5).

Goldbergin mukaan konstruktiot voivat olla yhden tai useamman sanan mittaisia lausekeita, mutta konstruktioiksi voidaan hänen mukaansa katsoa myös morfeemeja, yhdyssanoja, yhdyssanojen osia, kahden tai useamman sanan idiomeja, idiomien vakio-osia, sanontoja ja lauseskeemoja (Goldberg 2006: 4, 5). Tässä tutkielmassa aiheena oleva *tulla tehtyä* -verbiliitto sopii Goldbergin konstruktiomääritelmään, sillä *tulla tehtyä* on lausemalli, jonka funktiota ei voi suoraan päätellä hahmon osista tai aiemmin tunnetuista konstruktioista. Tässä tutkielmassa sovellan konstruktiokäsitettä *tulla tehtyä* -muotoon, mutta muodon sisältämää yksittäistä lekseemiä, esimerkiksi *tuli*-verbimuotoa, en nimitä konstruktioksi.

Goldbergin argumenttirakennejattelun ydin on se, että lausehahmoisen konstruktion merkitystä ei voida suoraan päätellä sen sisältämistä lekseemeistä, koska konstruktioilla on oma, leksikaalisesta aineksesta riippumaton, merkitys. Lausehahmoisen konstruktion merkitys syntyy siten, että lausehahmon merkitys sulautetaan yhteen konstruktion

sijoitettavan verbin kanssa. (J. Leino 2010: 80.) Myös tämä konstruktio-ominaisuus pätee *tulla tehtyä* -konstruktion. Kun konstruktion käyttö tietynlaisen merkityksen ilmaisemiseen on vakiintunut, voidaan sanoa, että se on konventionaalistunut. Merkityksen vakiintuminen on oppimisprosessi, jossa muoto ja merkitys vakiintuvat ja liittyvät yhteen (J. Leino 2010: 84). *Tulla tehtyä* -konstruktio kuuluu niihin kielen rakenteisiin, joissa konventionaalistuminen ei ole yhtenäistänyt konstruktion käyttöä. Kyseessä on siis polyseeminen konstruktio.

#### 2.4. *Tulla tehtyä* -konstruktion tutkimus

*Tulla tehtyä* ~ *tehdyksi* on yksipersonainen eli kongruoimaton ja yleensä subjektiton verbiliitto, johon voi liittyä genetiivisubjekti. Tässä verbiliitossa esitetään tilanne jo toteutuneena tuloksena, ja merkityksessä korostuu teon tahaton vaikutus: *Perhana, taas tuli mollattua pääministeriä, tästä ei hyvä seuraa*. Implikaationa on usein, että tekijän vastuu tai tietoisuus teosta on alentunut. Nämä tulkinnat edellyttävät elollista osallistujaa. (VISK 2008 §453.) Seuraavaksi luon katsauksen siihen, mitä muuta *tulla tehtyä* -konstruktiosta on fennistiikassa aiemmin kirjoitettu.

##### 2.4.1. *Tulla tehtyä* -konstruktion kielihistoria

*Tulla tehtyä* -rakenteen kielihistoriallisesta kehityksestä ei ole varmaa tietoa. Ikolan (1959: 47–48) mukaan alun perin rakenteessa on ollut patienttisubjekti teemapaikalla kuten on seuraavassa hänen kirjoittamassaan ei-autenttisessa esimerkissä: *Työ tuli tehtyä*. Autenttisia esimerkkejä *tulla tehtyä* -rakenteesta on kirjattu 1800-luvun ja 1900-luvun taitteessa, ja seuraavat esimerkit ovat esillä myös Ikolan (1959) kirjoituksessa. *Tulla tehtyä* -rakenteen patientti on lauseen alussa esimerkissä *Minä tuli haavotettua enne j*o (LHLEH 1902: 238). Ikolan näkemyksen mukainen rakenteen uudempi kehitysvaihe, jossa patientti on väistynyt lauseen teemapaikalta ja yksiköllisen patientin sijamuodoksi on tullut partitiivi, edustuu seuraavissa esimerkeissä: *Ei ot tullus sitä tapaa otettua* (LHLEH 1902: 238); *Nyt tuli tollaiset tytät tehtyä* (Setälä 1883 §244–245).

Ikola (1959: 47–48) toteaa, että syntaksin muututtua on ilmaantunut rakenteita, joissa on intransitiiviverbi eikä ole patienttia: *Siellä ei tullu' käytyä* (Setälä 1883 §244); *Jokos tuli mentyä raittiusseuraa?* (LHLEH 1902: 238). On mahdollista, että muutos on tapahtunut patientin syntaksissa ja semantiikassa Ikolan esittämällä tavalla, mutta diakronisen muutoksen toteennäyttäminen on vaikeaa, koska suhteellisen autenttisia puhekielen aineistoja on saatavilla vasta 1800-luvun lopulta lähtien, kun taas yleensä kielihistoriallisten muutosten havaitseminen perustuu pidemmän ajan muutoksiin. Toiseksi Ikolan teoria nojaa melko vähäisiin esimerkkitapauksiin. Ikolan esille nostamista esimerkeistä on vaikeaa tunnistaa *tulla tehtyä* -rakenteen syntaktis-semanttista kielihistoriallista muutosta siksi-kin, että hänen antamissaan esimerkeissä edustuvat eri lausetyypit ja eri semanttiset roolit.

Kielihistorialliselta kannalta voidaan tarkastella myös Kettusen (1949) esimerkkilauseetta *Onkos tullut paljon niitettyä viime yönä?* Kettusen mukaan edellä mainittu lause ”voi tarkoittaa suorastaan niitetyn alan suuruutta” (Kettunen 1949: 207)<sup>1</sup>. Vilkuna (2006:110) kiinnittää huomiota Kettusen esimerkkiin ja kirjoittaa: ”Historiallisesti *tulla tehtyä* -rakennetta voi liittää ilmaustyyppiin *Puuro tuli hyvää* ja Kettusen vihjeen mukaisesti tyyppiin *Tuli paljon niitettyä* ’paljon niiton tulosta’. Sekä Kettusen että Vilkunan esimerkit samoin kuin nykysuomen *tulla tehtyä* -konstruktio kaikki ilmaisevat pääasiassa patientti- tai tulos- NP:n muutosta ja tuloksellisuutta, eikä niiden muodossa esiinny tekijää.

#### 2.4.2. *Tulla tehtyä* -konstruktion kielenhuolto

*Tulla tehtyä* -konstruktio on varsinkin puhekielen ilmiö, mutta se on käytössä myös kirjoitetussa suomessa, varsinkin epävirallisissa käyttötilanteissa.

---

<sup>1</sup> Kettusen esimerkki on hänen teoksestaan *Ohjekirja suomen kielen käyttäjille* (1949). Kettunen ei esittänyt *Onkos tullut paljon niitettyä viime yönä?* -lausetta kielihistoriallisena rekonstruktiona, vaan hän käsitteli *tulla tehtyä* -rakennetta tekstinhuollon näkökulmasta. Kettusen mielestä *tulla tehtyä* -rakenteessa muodon ja merkityksen yhteys ei ole selkeä, ja väärinkäsitysten välttämiseksi olisi parempi käyttää translatiivia (*tulla tehdyksi*). Vilkuna on kiinnittänyt vuoden 2006 artikkelissaan huomiota Kettusen esimerkkilauseeseen ja kirjannut sen pohjalta kielihistoriallisesti mahdollisena pitämänsä esimerkin *Tuli paljon niitettyä*. Kettusen esimerkin käsittely tässä tutkielmassa on siis jatkoa Vilkunan aloittamalle keskustelulle.

1900-luvulla Kielilautakunta yritti vastustaa *tulla tehtyä* -partitiivivariantin käyttöä yleiskielessä ja edistää *tulla tehdyksi* -translatiivin käyttöä. 1970-luvun alussa partitiivivariantin käyttö oli sekä puheessa että kirjoitetussa kielessä täysin ylivoimaista translatiivivarianttiin verrattuna myös perinteisillä translatiivivariantin käyttöalueilla Savossa ja Peräpohjolassa. Vuonna 1973 kielilautakunta hyväksyi partitiivikonstruktion yleiskieleen. Samaan aikaan kielilautakunta hyväksyi myös *saada tehtyä* -konstruktion. (Sadeniemi 1973: 14.)

*Saada tehtyä* -konstruktiota on tarkasteltu jossain määrin saman merkityksisenä rakenteena kuin *tulla tehtyä* -konstruktiota (mm. Andersson 1976; Mielikäinen 1984). Kuitenkin muoto ja merkitys on näiden välillä olennaisesti eri. *Saada tehtyä* ~ *tehdyksi* on kongruoiva ja sen merkitykseen kuuluu yleensä 'onnistua', mitä ilmentää Penttilän (1957: 358) esimerkki *Saitko otetuksi roskan silmästä?* Sen sijaan *tulla tehtyä* -konstruktion perusmerkitys on semanttisesti vähemmän spesifi 'tulla päätepiteeseen', 'tulla valmiiksi', ja terminatiivisesta perusmerkityksestä on johdettu monia eri käyttömerkityksiä. Sekä *saada tehtyä* ~ *tehdyksi* -konstruktiota että *tulla tehtyä* ~ *tehdyksi* -konstruktiota käytetään työn kuvauksissa, minkä johdosta Ikola (1959: 47) nimeää konstruktiolle yhteisen arkkityypin *työ tulee / saadaan tehdyksi* ~ *tehtyä*.

#### 2.4.3. *Tulla tehtyä* -konstruktion semantiikka ja pragmatiikka

Vilkunan (2006: 110) mukaan *tulla tehdyksi* -translatiivimuoto on semanttisesti selvempi kuin *tulla tehtyä* -partitiivimuoto, sillä translatiivi on suomessa perusmerkitykseltään muutoksen sija, jolla merkitään 'joksikin tulemista', 'joksikin muuttumista.' Merkityseroa näiden kahden variantin välillä ei kielenkäyttäjät tunnista (Räikkälä 1991: 32). Vuoden 1980 puhekielen tutkimuksessa *tulla tehtyä* ~ *tehdyksi* -tyyppien käytön suhde Jyväskylässä syntyneillä oli 337 : 5 (Mielikäinen 1984: 136).

*Tulla tehtyä* -rakenteen kaksi verbiosaa ovat varsin kiinteä muodon ja merkityksen liitto. 1880-luvun puhuttuun kieleen perustuvassa aineistossa (Setälä 1883) on kirjauksia, joissa *tulla*-verbi ja *tehtyä* ~ *tehdyksi* -osa esiintyvät lähekkäin ja muodostavat selvän merkityskokonaisuuden: *Nyt tuli tollaiset työt tehtyä*. Kuitenkaan kielen deskriptioissa *tulla*-osa ja

*tehtyä* ~ *tehdyksi* -osa eivät muodostaneet kieliopillista rakennetta vielä 1900-luvullaan. Ikola (1974: 41–42) liittää *tulla tehtyä* -ilmaisutyyppiä lauseenvastikkeisiin, ilmeisesti temporaalisiin lauseenvastikkeisiin. *Tulla*-verbin hän määrittelee lauseen predikaatiksi, kun taas partisiippinen *tehtyä* on lauseenvastikeosassa. Lauseenvastiketeoria on perusteltavissa rakenteesta käsin, mitä ilmentää seuraava esimerkki (7).

- |                  |               |  |
|------------------|---------------|--|
| (7) <i>Tuli</i>  | <i>tehtyä</i> | <i>vanhasta rukiin pyörästä lamppu.</i> (TSIA12) |
| ’Tuli niin, että | tehtiin       | vanhasta rukiin pyörästä lamppu’.                |

Yleiskielessä *tulla tehtyä* -verbiliiton edellä usein käytetään genetiivimuotoista subjektia, ja koska 1970-luvun fennistiikassa genetiivin sijamuotoinen NP:tä ei voitu katsoa lausesubjektiksi, esittää Ikola (1974: 42) transformaatiokieliopin käsittein, että genetiivimuotoinen NP on subjektia edustava pintarakenteen genetiivi. *Tulla tehtyä* -rakenteen deskriptio uudistui tältäkin osin Ison Suomen Kieliopin (2004) ilmestymisen aikaan. Nykyisessä deskriptiossa *tulla tehtyä* muodostaa yksipersonaisen verbiliiton, johon hyvin harvoin liittyy genetiivisubjekti, ja silloin kun se liittyy, muodostuu genetiivialkuinen lausetyyppi (VISK 2008 §453, §906, §1356).

Kielen analyysi perustuu kognitiivisessa kieliopissa muodon ja merkityksen yhteyteen: merkityserot perustellaan muotojen eroilla (Onikki–Rantajääskö 2010: 48). Näin ollen on oletettavaa, että subjektiton *tulla tehtyä* on semanttisesti erilainen kuin subjektillinen *tulla tehtyä*. Subjektillinen *Minun tuli tehtyä* ~ *tehdyksi* tekee selväksi, kuka on toimiva agentti. Subjektillisen konstruktion semantiikassa korostuu sekä toiminta että agentin osuus toiminnasta, mikä tekee tuosta konstruktiosta helppotajuisen. Subjektillinen *tulla tehtyä* -konstruktio ei kuitenkaan ole yleinen ilmaisu puhe- eikä kirjakielissä. Sen sijaan semanttisesti epätarkempi subjektiton *tulla tehtyä* -konstruktio on kielessä yleinen.

Subjektittoman konstruktion semantiikassa korostuvat toiminta ja muutos, mutta agentin osuus toiminnasta ei ole lausehahmossa esillä. Käsitteistäjän ja implisiittisen agentin samatarkoitteisuutta ei siis voi varmistaa subjektittomasta lausehahmosta. Subjektiton *tulla tehtyä* -lause voitaisiin tulkita niinkin, että kyseessä ei ole semanttisesti aktiivi- vaan passiivilause. Perusteena tälle on subjektisanan puutteen lisäksi se, että konstruktion varioiva verbi on *tU*-passiivipartisiipin muodossa. *Tulla tehtyä* -lauseen nykyiset merkitykset voivat motivoitua siitä, että *tulla tehtyä* -konstruktion muodossa on passiivin tunnus.

*Tulla tehtyä*-konstruktion tyypillistä käyttöä on omien tekojen arvioiva tarkastelu uudessa ja muuttuneessa tiedontilassa, mihin viittaa jo pelkästään se, että rakenteessa on aiemmuuden partisiippi (Vilkuna 2006: 115, 126). *Tulla tehtyä* asettaa tapahtuman uuden tiedontilan peiliin, jossa arvioija tarkastelee tapahtumaa jälkikäteen ja näkee, että asiat olisivat voineet mennä toisinkin (Nordlund, Onikki–Rantajääskö & Suutari 2006: 23).

*Tulla tehtyä* -konstruktion on havaittu esiintyvän tilanteittain vaihtelevissa funktioissa. Setälä (1880: 45) määrittelee *tulla tehtyä* -ilmauksille merkitykset 'vahinko' ja 'tahattomuus'. VISK:n (2008 §453) mukaan *tulla tehtyä* -verbiliiton merkityksessä korostuu teon tahaton vaikutus. Teon tahaton vaikutus tarkoittaa sitä, että konstruktion varioivan verbin kuvaama teko on sinänsä tahallinen, mutta sen vaikutus on joiltakin osin ei-toivottu. NSS (1980: 29) mainitsee, että *tulla tehtyä* esiintyy alentuneen vastuun tai tietoisuuden merkityksissä 'tehdä sattumalta, vahingossa, sattua tekemään'. Ikola (1974: 41–42) mainitsee, että *tulla tehtyä* ilmaisee vähättelevää suhtautumista kerrottuun tekoon tai toimintaan ja sattumallisuutta sekä umpimähkäisyyttä. Vilkuna (2006: 114) huomauttaa, että rakenteeseen kuuluu yllätyksellisyyden sävy eli admiratiivisuus, mutta se tai vähättely eivät ole rakenteen perusmerkityksiä.

Mielikäinen (1984: 138) toteaa, että konstruktion merkitysytimeen kuuluu terminatiivisuus, mutta se on heikosti tunnistettavissa monissa lause-esimerkeissä. Terminatiivisuus tarkoittaa saapumista pääte- tai tarkastelupisteeseen. Mielikäinen toteaa samassa, että *tulla tehtyä* -rakenteen perusmerkitys on nykyään pikemminkin frekventatiivisuus. Mielikäinen (1984: 136) kiinnittää huomiota siihenkin, että puhetilanteissa *tulla tehtyä* luo etäisyyden, huolettomuuden ja jopa vähättelyn tuntua. Vilkuna (2006) pitää tärkeinä funktioina terminatiivisuutta ja habitiivisuutta sekä käyttää jälkimmäisestä nimitystä tavat ja tottumukset sillä huomautuksella, että tuo funktio esiintyy preesensissä.

Vilkuna (2006: 106) toteaa, että *tulla tehtyä* -rakenne on lähtökohtaisesti kiertoilmauksellinen niin kuin ovat kaikki muutkin verbiliitot. *Tulla tehtyä* kuvaa saman tilanteen kuin kanoninen finiittinen rakenne *minä tein*, mutta *tulla tehtyä* on persoonan identifioinnissa erilainen (Vilkuna 2006: 107). Tekijän häivyttämistä voidaan pitää *tulla tehtyä* -konstruktion nimenomaisena funktiona, ja tämä piirre mahdollistaa implisiittisen tekijän



irtaantumisen täydestä vastuusta kerrotussa asiassa (Vilkuna 2006: 112). Vilkunan näkemyksellä on yhteys 1980-luvulla muotoillun kasvateorian selityksiin. Kadonneen henkilön rakenteista alettiin tuolloin puhua persoonan välttämisen, minän häivyttämisen ja epäsuoran itseensä viittaamisen strategiana, jossa etäinen ja epähenkilökohtainen puhe voi suojella puhujan tai kuulijan kasvoja ja välttää vastuun ilmaisemista (Laitinen 1995: 341). Se, että agentin kannalta vaikeassa tai epäedullisessa asiassa vältetään suoraa persoonaviittausta, on edelleen varteenotettava selitys *tulla tehtyä* -konstruktion yksittäisestä funktiosta.

Kuten tässä luvussa on ilmennyt, *tulla tehtyä* -konstruktiosta on kirjoitettu useissa artikkeleissa, ja konstruktiosta on tunnistettu useita eri merkityksiä, joten konstruktio on polyseeminen. Kaikkiaan *tulla tehtyä* -konstruktion merkityksessä ja käytössä olennaista on konstruktion varioivan verbin osoittaman prosessin ja käsitteistäjän suhde. *Tulla tehtyä* -konstruktiota käytettäessä usein korostuu käsitteistäjä-kertojan kokemus prosessin lopullisesta merkityksestä ja vaikutuksesta.

Se, että *tulla tehtyä* -konstruktiosta on kirjoitettu useissa eri artikkeleissa, saattaa antaa vaikutelman, että konstruktiota olisi tutkittu paljonkin. Pääosa *tulla tehtyä* -konstruktiota käsittelevistä kirjoituksista on kuitenkin lyhyitä muutaman kappaleen tai enintään parin sivun mittaisia tiivistelmiä. Usein on käsitelty *tulla tehtyä* ja *tulla tehdyksi* -varianttien välistä murrevaihtelua sekä kielenhuollon näkökantoja. Vähemmän on analysoitu konstruktion semantiikkaa ja pragmatiikkaa. Silloin kun semantiikasta ja pragmatiikasta on kirjoitettu, ei ole kuitenkaan esitetty, mistä seikoista *tulla tehtyä* -konstruktion funktiot, sävyt ja näkökulmat on päätelty, vaan esimerkkilauseista on edetty lopputuloksiin varsin suoraan ilman erityisiä perusteluja. Empiirisen havainnoinnin kohteita ja kielitieteilijän introspektion prosessia on siis valotettu vähänlaisesti. Konkreettinen puute aiemmassa tutkimuksessa on ollut se, ettei ole osoitettu, mistä morfeemeista *tulla tehtyä* -konstruktiosta ja sen käyttötilanteesta funktio, sävy tai näkökulma tunnistuvat. Kuitenkin tiedetään, että *tulla tehtyä* -konstruktio ja konstruktiot yleensäkin poimivat merkityksiä käyttötilanteesta.

Tässä tutkielmassa analysoin, miten *tulla tehtyä* -konstruktion merkitykset muodostuvat vuorovaikutuksessa muiden lauseessa ja tilanteessa esiintyvien lekseemien kanssa.

Kattavin aiemmista *tulla tehtyä* -konstruktiota käsittelevistä kirjoituksista on Vilkun (2006) artikkeli, ja siksi viitataan tuohon kirjoitukseen usein tässä tutkielmassa.

## 2.5. *Tulla*-verbin semantiikka

*Tulla tehtyä* -konstruktiossa on aina vakio-osana *tulla*-verbi. Siksi on tarpeellista luoda katsaus *tulla*-verbilekseemin semantiikkaan ja käyttöön. Kaikki tässä alaluvussa olevat lause-esimerkit ovat Nykysuomen sanakirjasta (NS 1980: 29), elleen toisin mainitse.

*Tulla*-verbi on yleiskäyttöinen liikeverbi, joka ilmaisee liikettä siten, että liike suuntautuu kohti deiktistä keskusta. Suomen kielen tapa käyttää *tulla*-verbiä on monipuolinen. *Tulla*-verbiä käytetään ihmisten ja muiden olioiden liikekuvauksissa ja lisäksi kieliopillistuneissa metaforisissa merkityksissä. *Tulla*-verbi muodostaa verbi-idioimeja muiden sanaluokkien lekseemien kanssa ja se muodostaa toisten verbien kanssa verbirakenteita, joista *tulla tehtyä* -konstruktio on yksi esimerkki. Kaksiverbisissä rakenteissa *tulla*-verbin alkuperäinen merkitys on osin korvautunut kieliopillistuneella merkityksellä.

*Tulla*-verbin alkuperäisenä käyttötarkoituksena ja perusmerkityksenä pidetään konkreettisen liikkeen ilmaisua tilanteessa, jossa jokin elollinen olento liikkuu kohti deiktistä keskusta eli lauseen käsitteistäjää. Kuitenkin *tulla*-verbillä kuvataan myös esineen tai asian liikettä. *Tulla*-verbiä käytetään myös fiktiivisen liikkeen kuvauksissa. NSS (1980: 29) mainitsee esimerkin *Tien mutkan jälkeen tulee näkyviin kyläaukea*, jossa *tulla*-verbin jäljessä oleva subjekti esitetään liikkujana, vaikka todellisuudessa ihminen liikkuu. Liikkujan ja paikallaolijan roolit ovat vaihtuneet, koska käsitteistäjä on asettunut kertomuksen deiktiseen keskukseen.

Huumon ja Sivosen (2010: 3) termin ei-liikekuvauksellinen *tulla*-verbin käyttö on semanttinen laajennus verbien tavanomaisesta spatiaalisesta eli avaruudellisesta merkityksestä. *Tulla*-verbi esiintyy abstrakteissa merkityksissä siten, että tieto liikkuu: *Asia tuli julkisuuteen*. Edellisessä lauseessa mikään näkyvä ei liiku. *Tulla*-verbillä ilmaistava muutos on abstraktia myös lauseessa *Poika tuli miehen ikään*, jossa ennen kaikkea henkilön olotila muuttuu, mutta mahdollisesti sanonnalla voidaan myös korostaa miespuolisen

käsitteistäjän omaa näkökulmaa siten, että poika on muuttunut aikuiseksi mieheksi, millainen *tulla*-verbin deiktisessä keskuksessa oleva käsitteistäjä jo on. Liikeverbien, esimerkiksi *tulla*-verbin, abstraktia käyttöä selittää se, että liike on yksi keskeisimmistä inhimillisistä peruskäsitteistyksistä tai kognitiivisista hahmotuksista (Hamunen 2012: 111).

Ei-liikekuvauksellinen merkitys on kokonaan häipynyt myös kaksiverbisissä rakenteissa. Esimerkiksi *tulet näkemään ~ huomaamaan* -konstruktiossa kongruoivaa *tulla*-verbiä seuraa *mA*-infinitiivimuoto, mutta myös partisiipit voivat muodostaa liittoja *tulla*-verbin kanssa. *Tulla tehtyä ~ tulla tehdyksi* esiintyy pääasiassa ilman ilmisubjektia eli persoonan ilmaisevaa sanaa. (NS 1980: 29.) *Tulla*-verbin kanssa lähimerkityksinen on *mennä*-verbi, minkä johdosta on mielenkiintoista, miksi emme sano *meni tehtyä* vaan *tuli tehtyä*. Samoin käytämme *tulla*-verbiä esimerkiksi sanoessamme *huone tuli valoisaksi* ja *mennä*-verbiä sanoessamme *huone meni pimeäksi*, joten *tulla*- ja *mennä* -verbeillä on toisistaan poikkeavat käyttötilanteet (Jämsä 1986: 128). *Tulla*-verbillä useammin viitataan myönteisiin tarkoituksiin, kun taas *mennä*-verbillä yleensä viitataan kielteisiin tapauksiin (Huumo & Sivonen 2003: 4).

Tässä tutkielmassa esitän, että nykysuomen *tulla tehtyä* -konstruktion kognitiivisessa mieltämisessä *tulla*-verbillä on erityinen tehtävä konstruktion jälkikäteisarvioivien ja reflektiivisten funktioiden tuottamisessa. Tämän tutkielman luvussa 4.6.3.3. tarkastelen *tulla*-verbin roolia *tulla tehtyä* -konstruktion kognitiivisessa käsitteistyksessä. Tässä vaiheessa lukijalle riittää tieto, että *tulla*-verbillä on ratkaiseva merkitys konstruktion peruserkityksessä ja käyttömerkityksissä.

## 2.6. Persoonakategorian tutkimus

Suomen kielen kieliopillisia ihmistarkoitteisia persoonakategorioita ovat yksikön ensimmäinen, toinen ja kolmas persoona, monikon ensimmäinen, toinen ja kolmas persoona sekä passiivipersoona. Persoonakategoria näkyy nominilausekkeissa varsinkin kategorioille ominaisina pronomineina. Verbeissä persoonakategoria näkyy persoonapäätteessä eli kullekin persoonakategorialle ominaisissa morfeemissa ja yksikön kolmannessa persoonassa usein persoonamorfeemin katoedustuksena.

Nollapersoonana on persoonakategorioiden rajamaastossa esiintyvä ilmiö. Nollapersoonalla ei ole omaa morfeemia, vaan se operoi muiden persoonakategorioiden muotopiirteillä. Prototyypisimmillään nollapersoonana esiintyy yksikön kolmannen persoonan verbikategoriassa ilman persoonan ilmaisevaa NP:tä. (Ks. esim. Laitinen 1995.) Tässä tutkielmassa tarkoitan nollapersoonalla, ellen toisin mainitse, lauseen persoonakategorian nollaedustusta eli morfologista nollaa. Laitisen (1995: 340) mukaan *tulla tehtyä* -konstruktio on sikäli tyypillinen nollapersoonan edustaja, että sillä on patienttipiirre 'vaikutuksenalaisuus'. Nollapersoonat poimivat helposti puhujan subjektikseen (Larjavaara 2007: 81), ja tämä ilmiö liittyy myös *tulla tehtyä* -konstruktion. *Tulla tehtyä* -konstruktio sisältyy morfologisen nollapersoonan käsitteeseen, mutta varioivan verbin *tu*-passiivipartisiippi-muodon takia sitä voidaan tarkastella myös osana passiivipersoonan kategoriaa.

*Tulla tehtyä* -konstruktiolle ovat ominaisia nollasubjektillisuus ja yksikön 1. persoonainen eli minäviitteinen käyttö (Vilkuna 2006: 118–119). Toisin sanoen *tulla tehtyä* -konstruktion liittyy se persoonakategorian tulkintakonventio, että käsitteistäjä ei identifioi agentin persoonaa mutta kuitenkin tarkoittaa itseään, ellei tilanneinformaatio toisin kerro. *Tulla tehtyä* -konstruktion nollasubjektillisuus, vakioverbin yksikön kolmaspersoonainen muoto ja varioivan verbin *tu*-passiivipartisiippi aiheuttavat sen, että käsitteistäjä näyttäytyy jossain määrin erillisenä henkilönä suhteessa implisiittiseen agenttiin.

Puheessa *tulla tehtyä* voi viitata myös toiseen osallistajaan haastattelutilanteen kysymyksessä: *No minkälaista kirjallisuutta on tullun niinkul luettua?* (Silvennoinen 1980: 117); *Tuliko äänestettyä väärää henkilöä?* (KTO § 350). Tässä tapauksessa kysyvä lause muodostaa sellaista tilanneinformaatiota, joka selvästi osoittaa, että persoonareferentti ei ole sama kuin kertoja.

Kielenkäytön tapa, jossa persoonaa ei mainita suoraan lauseessa, vaan se tulkitaan tekstistä, ilmenee eri kielissä. Subjektien on esitetty kantavan kevyttä informaatiokuormaa eli karkeasti sanottuna viittaavan useimmiten tuttuihin tarkoitteisiin tai sellaisiin, jotka ovat aiemmasta diskurssista pääteltävissä (Chafe 1994: 85–88).

### 3. TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUSMETODIT

Tämä tutkielma edustaa konstruktionistista ja käyttöpohjaista kielen tarkastelua autenttisesti synkronisesta tekstiaineistosta. Seuraavaksi esittelen tutkielman aineiston ja tutkimusmenetelmät.

#### 3.1. Tutkimusaineisto

Tässä tutkielmassa käytän aineistona Tee See Itse (TSIA) -keskusteluaineistoa. Olen muodostanut aineiston niistä Facebookin Tee Se Itse (TSI) -keskustelufoorumilla lokakuun 2019 joulukuun 2019 välillä kirjoitetuista viesteistä, joihin sisältyy *tulla tehtyä* -konstruktio. Aineisto koostuu sadasta viestistä eli lausumasta, joihin sisältyy *tulla tehtyä* -konstruktio. Aineiston kokonaissanemäärä on noin 1800. Keskustelufoorumin viesteissä on tekstiä, kuvia ja hieman myös videoita. Foorumi, johon aineisto perustuu, sijaitsee verkko-osoitteessa <http://facebook.com/groups/TeeSeltse>.

*Tulla tehtyä*-rakenteen tutkiminen tämän kaltaisesta aineistosta on sikäli luontevaa, että *tulla tehtyä* -konstruktio esiintyy keskustelufoorumilla usein. Tavoitteeni on ollut saada mahdollisimman kattava edustus *tulla tehtyä* -konstruktion esiintymisestä TSI-ryhmän keskusteluissa loka-marraskuussa 2019. Koska Facebook-ryhmän hakutoiminto ei salli katkaistujen hakusanojen käyttöä, paikansin *tulla tehtyä* -konstruktion esiintymät suorittamalla mekaanisesti haut hakusanoilla *tule*, *tulee*, *tuleehan*, *tuleekin*, *tuleeko*, *tuleepa*, *tulevan*, *tuli*, *tulikaan*, *tulikin*, *tuliko*, *tulikohan*, *tulipa*, *tulis*, *tulisi*, *tulj*, *tullee*, *tullessa*, *tuloo*, *tullu*, *tullut*, *tullutkaan*, *tullutkin*, *tuu*, *tuukaan* ja *tuukkaan*.

TSI-foorumin keskusteluista ei löytynyt tuolta ajanjaksolta yhtäkään *tulla tehdyksi* -konstruktiovarianttia. Taltioin hakujen tulokset raakamateriaaliksi, minkä siirsin tekstinkäsittelyohjelmaan. Erotin raakamateriaalista hakusanojen avulla *tulla tehtyä* -konstruktion esiintymät ja muodostin taulukon, jossa ovat kaikki *tulla tehtyä* -konstruktiota sisältävät lausumat eli viestit tempuksineen. Muodostamani taulukko on anonyymi, eikä se sisällä mitään henkilötietoja. Näin olen muodostanut tämän tutkielman primäärin aineiston. Analyysin edetessä olen taulukoinut esimerkkitaustien funktiot, persoonatarkoitteet ja

argumentit. Raakadatan kuvat eli keskustelufoorumin valokuvat eivät sisälly aineistoon, mutta käytän niitä analyysin tukena aina tarvittaessa.

Aineisto koostuu lausumista, jotka ovat esiintyneet käsityöharrastajien TSI-keskustelufoorumilla. Ryhmässä on 200 000 jäsentä, ja yksittäisillä viesteillä on tuhansia lukijoita, mikä tekee kielenkäyttötilanteesta julkisen. Aineistossa kielirekisteri vaihtelee puhekielen kaltaisen kirjoitetun suomen ja yleiskielen välillä. On mahdollista, että TSIA-aineistossa *tulla tehtyä* eroaa jossain määrin niistä funktioista, joita tällä konstruktiolla on puhutussa kielessä. Tämä aineistovetoinen tutkielma ei esitä täydellistä kokonaiskuvaa *tulla tehtyä* -konstruktion muodosta, merkityksestä ja käytöstä.

### 3.2. Tutkimusmenetelmät

Kognitiivinen kielitiede ja konstruktiokielioppi ovat käyttöpohjaisia kielenkuvausmalleja, joissa suositaan aitojen kielenkäyttöaineistojen analyysia (Haddington & Sivonen 2010: 10). Tässä tutkielmassa kuvaan kieltä ja sen merkityksiä sekä funktioita sen mukaan, mikä on konstruktion käyttö aineistossa. Deskriptio edustaa autenttisia lausumia. Tämä tarkoittaa käytännössä esimerkiksi sitä, että alkuperäisten lausumien sisältämät emoji- eli ilme- ja emotioikonit sisältyvät aineistoon, ja samoin lausumien näppäilyvirheet sisältyvät aineistoon. Analyysissä käyttöpohjaisuus tarkoittaa sitä, että pyrin mahdollisimman paljon välttämään argumentoinnissa hypoteettisia esimerkkilauseita eli itse keksittyjä esimerkkejä. Analyysi pohjautuu siis kielen käyttöön aidoissa tilanteissa.

Kielentutkimuksessa tiedonhankintatapana käytetään laajalti teksti- ja puheaineistoja. Fennistisiä tutkimuksia tehdään usein valmiista tekstikorpuksista. Tämä tutkielmani ei ole sellainen, vaan olen luonut uuden synkronisen aineiston. Tutkielmani on korostuneesti aineistovetoinen. Tutkimuskysymykset nousevat aineistosta. Tutkielmani on saanut alkunsa kielellisen materiaalin tarkastelusta TSI-ryhmässä ja sieltä esiin nousseista persoonakategorian käyttöön liittyvistä havainnoista. Tämän empiiriseen aineistoon perustuvan tutkielman ei ole tarkoitus esitellä *tulla tehtyä* -rakenteen käyttöä kaikissa suomen kielen tekstilajeissa ja kielirekistereissä.

Tässä tutkielmassa korostuu tekstimuotoisen aineiston analyysi empiirisen tarkastelun menetelmällä. Argumentaatiota muodostamassa ovat tilastolliset kuvaukset *tulla tehtyä* -konstruktion variaatiosta, joilla teen yleistyksiä konstruktion esiintymistä. Vertaan tutkimustuloksia aiempiin *tulla tehtyä* -konstruktion tutkimuksiin.

Semantiikan tutkimus on kielitieteen ala, jota ei voi harjoittaa ilman introspektiota. Siksi tässä semantiikan ja pragmatiikan tutkielmassa introspektion metodi korostuu. Introspektion on lingvistisen kompetenssin käyttöä. Kognitiivisen kielioopin tunnetuimpiin tutkijoihin kuuluva Leonard Talmy kirjoittaa vuonna 2005 julkaistun *Methods in Cognitive Linguistics* -artikkelikokoelman Foreword-nimisessä artikkelissa, että introspektion on tietoinen huomio, jonka kielenkäyttäjä kohdistaa kielenpiirteisiin sellaisina kuin ne ilmenevät hänen kognitiossaan. Talmyn mukaan lingvistiikassa introspektion on tutkijan oman kielitajun käyttöä, ja sellaisena välttämätön osa lingvististä tutkimusta, jossa käsitellään merkitystä. (Huumo & Sivonen 2010: 35–36.) Tässä tutkielmassa pyrin tekemään introspektiostani selkeän, ja esittelen niitä päättelyreittejä, esimerkiksi parafraaseja, jotka ohjaavat tulkintojani aineiston kielenkäytöstä.

TSIA-aineistoa voidaan tutkia empiirisesti ja introspektiivisesti korpustutkimuksin ja toisaalta myös esimerkiksi kansanlingvistiksi kyselytestien avulla. Kyselytesteissä empiirinen vaihe keskittyisi tutkielman alkupään kysymyksenasetteluun ja loppupään kansanlingvistisen aineiston analyysiin. Suomen kielen *tulla tehtyä* -konstruktion teoria on tähän asti ollut varsin jäsentymätön ja epätarkka. Tämä käsillä oleva korpustutkielma kartuttaa tietoa *tulla tehtyä* -konstruktion morfologiasta, syntaksista, semantiikasta ja pragmatiikasta. Karttunutta tietoa voidaan jatkossa käyttää apuna muissa tutkimuksissa ja vaikkapa kansanlingvististen tutkimusten teoriaa ja kysymystenasettelua muodostettaessa.

## 4. ANALYYSI

Esittelen analyysiluvun aluksi sitä, millainen on TSI-foorumi, johon aineisto perustuu (luku 4.1.). Sen jälkeen luvussa 4.2. luon yleiskatsauksen *tulla tehtyä* -konstruktion ja muihin suomen kielen kaksiverbisiin rakenteisiin, minkä jälkeen luvussa 4.3. analysoin *tulla tehtyä* -konstruktion morfeemeja. Luvussa 4.4. tarkastelen sitä, kuinka *tulla tehtyä* -konstruktion agentti tulkitaan lauseesta ja tilanteesta. Luvussa 4.5. esittelen *tulla tehtyä* -konstruktion argumenttien semanttisia ja syntaktisia piirteitä. Luku 4.6. on laaja kokonaisuus, jossa analysoin *tulla tehtyä* -konstruktion perusmerkityksiä ja funktioita.

### 4.1. Keskustelufoorumi kielenkäyttötilanteena

Aineistoni edustaa julkisille sosiaalisen median keskusteluille ominaista puhekielen kaltaisen kirjoitetun kielen ja yleiskielen sekamuotoa Facebookin TSI-keskustelufoorumilla. Kirjoitukset ovat sikäli lähempänä yleiskieltä kuin puhekieltä, että useimmiten sananmuodot kirjoitetaan ilman puhekielelle ominaisia loppuheittoja ja äännevaihteluita. Kirjoituksissa ei ole erityisen runsaasti aluepuhekielten eli murteiden sanastoa tai muita kirjoittajan paikallisidentiteettiä ilmentäviä piirteitä. Tyyli on kuitenkin kevyt ja vapaa, mitä ilmentää suhteellisen avara suhtautuminen yleiskielen normeihin, esimerkiksi virkkeiden alkukirjain- ja välimerkkikäytäntöihin. Sanajärjestykset ja argumenttirakenteet monesti poikkeavat yleiskielen lauseprototyypeistä. Emojien, eli ilme- ja emotioikoneiden, käyttö on tavanomaista muttei aivan oletusarvoista.

TSI-foorumille kirjoittamisessa leimallista on se, että siellä kirjoittajat kuvaavat tavallisesti omaa harrastustoimintaansa. Käsitteistäjän samatarkoitteisuus agentin kanssa on siksi tekstien toistuva semanttinen piirre. Pronomineissa ja verbeissä persoonakategorian ilmaisu eroaa yleiskielen normeista. Ellipsit ja epätarkat nimeämiset ovat yleisiä. Usein kerronnassa esiintyy yksipersonaista yleispersoona (nollapersoona) ja subjektittomia lausetyyppejä. Tässä suhteessa kielenkäyttö monelta osin osin rikkoo yleiskielen normeja, vaikka saattaa noudattaa nykypuhekielen konventioita.



Huomionarvoista on se, että kielenkäyttötilanteena TSI-ryhmä on huomattavan suuri foorumi. Ryhmässä on noin 200 000 jäsentä, joten kielenkäyttötilanne on julkinen. Tietoisuus lukijakunnan laajuudesta ja keskustelutilan julkisuudesta voi vaikuttaa kirjoittajien kielellisiin valintoihin.

#### 4.2. Yleiskatsaus *tulla tehtyä* -konstruktion ja lähimerkityksiin verbiliittoihin

Verbi on suomenkielisen lauseen keskus. Finiittisten verbien lisäksi myös infiniittiset verbimuodot esiintyvät predikaateissa. Yksi varsinkin puhekielissä yleinen verbirakenne on *tulla tehtyä* -konstruktio, joka on Ison Suomen Kieliopin termeillä todeten kahden verbin verbiliitto. *Tulla tehtyä* -konstruktio on yksipersonainen verbiliitto (VISK 2008 §453, §1342). Tarkastelen tätä verbikonstruktiota tässä tutkielmassa polyseemisenä eli monimerkityksisenä konstruktiona. Polysemia on sanojen ja muiden kielellisten ilmausten luonteenomainen piirre (P. Leino 1993: 9–10). Suomessa on neljä sellaista verbiliittoa, joissa on vakio-osana *tulla*-verbi ja varioivan osan verbissä aiemmuutta ilmaiseva *nUt*- tai *tU*-partisiippi-pääte, ja ne ovat: yksipersonainen *tulla tehtyä* (*Tuli valittua väärä lähestymistapa*), yksipersonainen *tulla tehdyksi* (*Tuli valituksi väärä lähestymistapa*), kongruoiva *tulla tehneeksi* (*Tulin valinneeksi väärän lähestymistavan*) ja *tulla*-muutospassiivi (*Kosonen tuli valittua ~ valituksi*). (Vilkuna 2006: 106–107.) Vilkuna (2006) tarkastelee *tulla tehtyä*-, *tulla tehdyksi*- ja *tulla tehneeksi* -rakenteita intensionaalista näkökulmaa tuottavina verbirakenteina. Intensionaalisuuden sijasta voitaisiin puhua käsitteistäjän näkökulmaa tuottavasta verbirakenteesta. Ajatus on sama eli se, että kieli ei välitä kielenulkoista todellisuutta sellaisenaan, vaan puhuja tekee käsitteistämisen valintoja, ja tätä käsitteistystä voidaan kutsua intensioksi tai näkökulmaksi.

*Tulla tehtyä* -konstruktion varioiva osa on lähes aina transitiivinen ja dynaaminen verbi. Suosikkiverbi on aineistossa *tehdä*. *Tehdä*-verbin kuvaama toiminta aiheuttaa tilan tai muodon muutoksen, jossa tuotetaan tai saadaan aikaan jotakin ennestään olematonta (NS 1980: 614). Myös Vilkunan (2006) artikkelin laajassa sanomalehti- ja verkkokeskusteluaineistossa *tehdä* oli ylivoimainen suosikki *tulla tehtyä* -konstruktion varioivana verbinä. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun vuosina Hämeessä ja Satakunnassa tehtyihin murretutkimuksiin perustuvissa deskriptioissa *tulla tehtyä* -konstruktion varioivina verbeinä

esiintyvät dynaamisten verbien lisäksi vähemmän dynaamiset ja ei-dynaamiset verbit: *Vallan tulee piðetty pyhää.; Ei ot tullus sitä tapaa otettua* (Ikola 1959: 47).

*Tulla*-muutospassiivilla ja *tulla tehtyä* -verbiliitolla on yhteinen merkitysydin, tekijän taka-alaistaminen (VISK 2008 §1342). Muutoin *tulla tehtyä* -konstruktio on semanttisesti hyvin erilainen kuin muutospassiivi. *Tulla tehtyä* -konstruktiossa patientti ei ole ihmis-tarkoitteinen (NS 1980: 614). Muutospassiivissa on ihmistarkoitteinen patientti prototyypillisesti lauseen teemapaikalla, ja semanttiselta rooliltaan patientti on kokija tai hyötyjä. Muutospassiivissa on useammin *tulla tehdyksi* -muoto kuin *tulla tehtyä* -muoto. Jälkikäiteisnäkökulmaa implikoiva tulkinta syntyy *tulla tehtyä* ~ *tehdyksi* -verbiliitossa varsinkin tapauksissa, joissa toiminnan seuraukset ovat kielteisiä tai käyvät ilmi vasta jälkeenpäin: – – *suunnittelu tuli aloitetuksi ~ aloitettua liian myöhään*. Sen sijaan *tulla*-muutospassiivissa toiminnan vaikutukset ovat tavoiteltuja: *He tulevat valituiksi uudelleen*. (VISK 2008 §1342.) *Tulla*-muutospassiivissa konstruktion varioiva verbi on yleensä *valita*-verbilekseemi (Vilkuna 2006: 122). *Tulla*-muutospassiivilauseessa on patientti-NP, johon lauseessa kerrottu muutos kohdistuu, ja patientti on kieliopilliselta funktioltaan subjekti. Tilanne on toinen *tulla tehtyä* -konstruktiossa eli *tulla tehtyä* -verbiliitossa, jossa patientti on lauseobjektin kieliopillisessa funktiossa. (VISK 2008 §1333, §1334.)

#### 4.3. *Tulla tehtyä* -konstruktion morfeemit

Tässä luvussa määrittelen *Tulla tehtyä*-konstruktion morfologian eli vapaat ja sidonnaiset morfeemit sekä tarkastelen alustavasti työnjakoa vakio-osan verbin *tulla* ja varioivan osan verbin välillä. Ohessa on taulukko 1, jossa näkyvät *tulla tehtyä* -konstruktion osat ja niiden järjestys. Sulkeissa mainitut osat ovat mahdollisia mutta eivät pakollisia. Jokin partikkeli voi liittyä kieltoverbiin, perfektin liittoverbiin tai *tulla*-verbiin. Konstruktion osien järjestys on aina taulukon 1 mukainen.

TAULUKKO 1. *Tulla tehtyä* -konstruktion rakennekuvaus.

(kieltoverbi <i>ei</i> ) (perfektin liittoverbi) <i>tulla</i> SG3+TEMPUS varioivan verbin vartalo + <i>tUA</i> .
--

Konstruktio sisältää minimissään vakio-osan eli *tulla*-verbin ja varioivan verbin, jossa on *tUA* -elementti. Tekijän ilmaisevaa morfeemia ei konstruktiossa ole.

#### 4.3.1. Konstruktion vakio-osa

*Tulla tehtyä* -konstruktion vakio-osassa eli *tulla*-verbiosassa määrittyy verbiliiton aikamuoto. *Tulla tehtyä* -konstruktion aikamuodot jakautuvat aineistossa siten, että imperfektin osuus on 61:100, perfektin osuus on 30:100, presensin osuus on 6:100 ja futuurin osuus on 3:10. Konstruktio esiintyy siis pääasiassa menneissä aikamuodoissa. Futuuri on suomessa morfologisesti sama kuin presens, mutta konteksti-informaation perusteella nämä kaksi tempusta voidaan semanttisesti erottaa. Aineistossa on kahdeksan kielteistä *tulla tehtyä* -konstruktiota. Muut esiintymät ovat myöntömuotoja.

*Tulla tehtyä* -konstruktion modus on lähes poikkeuksetta indikatiivi, sillä se esiintyy 99:ssä esiintymässä sadasta ja konditionaali on ainoastaan yhdessä esiintymässä sadasta.

*Tulla*-verbi on kaksivartaloinen: *tule-* : *tul-*. Lisäksi vokaalivartalolla on puhekielinen *tuu*-variantti. Se esiintyy aineisossa kerran, mikä näkyy esimerkissä (43). Konsonantti-vartaloa käytetään imperfektin kieltomuodossa *ei tullut*, perfektimuodoissa *on tullut* ja *ei ole tullut* sekä pluskvamperfektimuodoissa *oli tullut* ja *ei ollut tullut*. *Tullut*-muodolla on loppuheitollinen puhekielinen vastine *tullu*, ja se esiintyy aineistossa vain neljästi. Muut 28 esiintymää ovat yleiskielisiä *tullut*-muotoja.

#### 4.3.2. Konstruktion varioiva osa

*Tulla tehtyä* -konstruktion varioiva osa on jonkin verbin vartalo, jossa päätteenä on *tUA*-vakioelementti. Varioivan osan paikalla on yleensä transitiivinen mutta toisinaan myös intransitiivinen verbi. Konstruktion varioivana osana *tehdä*-verbi on ylivoimainen suosikki. *Tehdä* esiintyy konstruktion varioivana verbinä 36:ssä tapauksessa aineiston sadasta tapauksesta, joten *tulla tehtyä* -konstruktio on luonteva nimitys tälle tutkittavalle verbirakenteelle. *Tehdä*-verbi on merkitykseltään hyvin geneerinen dynaaminen verbi, joka ilmaisee toimintaa mutta ei nimeä toiminnan luonnetta. Myös muut varioivat verbit ovat dynaamisia. Useammin kuin kerran esiintyvät *maalata* (3 kertaa), *ottaa* (3), *väsätä* (3), *askarrella* (2), *hitsailla* (2), *kokeilla* (2), *näpätä* (2) ja *veistellä* (2 kertaa). Aineisto on koostettu käsityöharrasteiden keskustelufoorumilta, ja siksi dynaamiset työverbit ovat keskeisesti esillä. Seitsemässätoista lauseessa aineiston sadasta *tulla tehtyä* -tyyppisestä lauseesta varioiva verbi on *-ele-/ile-* -frekventatiivijohdos.

#### 4.3.3. Varioivaan osaan liittyvä *tUA*-vakioelementti

*Tulla tehtyä* -konstruktion varioivaan verbiin liittyy vakioisesti *tUA*-pääte-elementti. Se esiintyy vokaalisoinnullisesti joko takavokaalisena *tua*-muotona tai etuvokaalisena *tyä*-muotona. Tämä pääte-elementti muodostuu menneen ajan passiivipartisiipin tunnuksesta *tU* ja siihen liittyvästä yksikön partitiivin päätteestä *-a* tai *-ä*.

Konstruktion *tUA* -elementti on lähes aina yleiskielisessä muodossa ja yleensä silloinkin, kun lause on muutoin puhutun tyylinen, kuten on esimerkeissä (8) ja (9). Takavokaalinen *tua*-pääte esiintyy puhekielisessä *tuu*-muodossa vain yhdessä aineiston tapauksessa. Etuvokaalinen *tyä* esiintyy puhekielisenä *tyy*-varianttina vain kahdesti, mikä näkyy esimerkeissä (10) ja (11). Se, että konstruktion *tUA*-elementti esiintyy näin harvoin puhekielisenä varianttina, saattaa olla merkki siitä, että *tulla tehtyä* -konstruktion kiteytyminen omaksi ilmaistyytyypikseen on edennyt niin pitkälle, etteivät puhutun kielen yleiset säännöt täysin koske sitä. On kuitenkin huomioitava, että *tUA*-elementti edustuu murteissa ja puhekielissä vaihtelevasti. Aineiston perusteella *tUA* -elementin kiteytymistä ei voi varmentaa eikä sulkea pois.

(8) *Tuli sit tehtyä vanhoista heinäseipäistä makuupaikka kissoille takan viereen.* (TSIA21)

(9) *Ei oo tullut kokeiltua* (TSIA80)

(10) *Tuli joskus tehtyy tollasii mini-bassoja — —* (TSIA46)

(11) *Tälläsiä salapiiloja tuli tehtyy 10kpl.* (TSIA11)

(12) *Aika helppoa oppia. tullut punottua aika monta ranneketta* (TSIA96)

#### 4.3.4. Perfektin liittoverbi

Perfektin *olla*-liittoverbin vokaalivartalo *ole-* voi kieltolauseissa esiintyä lyhentyneenä *oo*-muotona. On tavallista, että *olla*-liittoverbi puuttuu kokonaan perfektilauseen muodosta, kuten näkyy esimerkissä (12).

#### 4.4. Agentin ja käsitteistäjän yhteys

Tässä luvussa analysoin, miten *tulla tehtyä* -konstruktio taka-alaa agenttia ja kuinka implisiittinen agentti voidaan tulkita lausumasta. Konstruktio-kieliopissa painottuu semanttisten osallistujarooleiden tarkastelu. Siksi painotan tämän tutkielman analyyseissä käsitettä agentti sen lähikäsitteiden, subjekti ja persoona, sijaan.

Agentti on agenttisen subjektin semanttinen rooli, tekijä. Tyypillinen agentti on elollinen, tarkoituksellinen toimija (VISK 2008, määritelmät). Suomen kielessä subjekti on lauseen semanttinen alkupiste, jonka näkökulmasta tilanne käsitteistetään (Helasvuo & Huomo 2010: 174). Subjekti on nominaalisen lausekkeen lauseenjäsentehtävän eli kieliopillisen funktion nimitys. Subjektiksi sanotaan verbin ensisijaista täydennystä, joka on esimerkiksi tekoa kuvaavassa aktiivilauseessa semanttiselta rooliltaan agentti, tekijä (VISK 2008, määritelmät). Aineiston *tulla tehtyä* -konstruktioiden muodossa argumenttina ei esiinny subjektia (agenttia). VISK:n (2008 §1342) mukaan *tulla tehtyä* -verbiliiton merkitysydin on tekijän taka-alastaminen.

Persoonan käsite pohjaa vuorovaikutustilanteen osallistujarooleihin. Kieliopillisena kategoriana persoona edustuu persoonapronomineissa, finiittisten verbien persoonapäätteissä ja nomineissa sekä verbien infiniittimuodoissa possessiivisuffikseina. (VISK 2008, määritelmät.) Lisää määritelmiä persoonakategoriasta on luvussa 2.6.

Aineiston *Tulla tehtyä* -konstruktioissa ei aivan tarkkaan toteudu niin sanottu Gricen yhteistyöperiaate semanttisten osallistujien nimeämisessä. Gricen periaatteen mukaan kaikkien tapahtumassa ilmenevien semanttisen osallistujien täytyy olla näkyvällä tavalla ja kielellisesti esitettyjä (Goldberg 2006: 190). Kielifilosofi Paul Gricen (1913–1988) nimeä kantava periaate tunnetaan myös nimellä Gricen maksiimit.

- (13) *Pukinkonttiin tuli tuollaisia väkerreltyä* 😊 (TSIA16)
- (14) *Juu harvemmin tulee seiiniä pestyä* (TSIA6)
- (15) *Tällänen metso tuli tehtyä 2mm rosteri pellistä. Täytyy sanoa, että jotenki nuo metallityöt on vaan niin parasta mitä **itte** voi kuvitella tekevänsä* (TSIA37)
- (16) *Tuli väsähttyä ovaali sohvapöytä 8mm lasikannella **mietin** vielä että pitäisikö jalat vetästä kuultavan valkosella* (TSIA39)
- (17) *Tämän kun olisi tiennyt jo **meidän** lapinkoiran ollessa elossa. Onneksi karvaa tuli otettua talteen ja nyt se on tuolla jemmassa kehrättynä lankana. Vielä kun sitä raaskisi käyttää johonkin* 😞 (TSIA14)
- (18) *Päädyn rappusissa pieni taso, johon voi vaikka imurin nostaa (tulee muuten usein tehtyä, kun kissa sitten otti parvisängyn myös omakseen* 😊 (TSIA1)
- (19) *On kyllä hieno. Tuli nähtyä muutto kuormaa viedessä* (TSIA78)
- (20) *Henkilö jonka kautta tämä lahja menee on siis hyvissä väleissä **bändin** kanssa ja halusin että kutkuttaisi sen verran aivonystyröitä että pakettiin tulisi perehdyttyä.* (TSIA68)

Esimerkissä (13) käsitteistäjän ja kerrotun henkilön samatarkoitteisuus ei ilmene suoraan lausumasta, ja silti keskustelufoorumin lukijat ovat tehneet päätelmän samatarkoitteisuudesta. Lausuma esiintyy tilanteessa, joka esittää valokuvassa sisustusvalaisimia. *Tulla tehtyä* -konstruktion agentti tulkitaan konteksti-informaation ja konstruktion oletusarvoisen minäviitteisyyden perusteella. On esimerkiksi oletusarvoista, että se henkilö, joka omistaa ja julkaisee kuvia käsitöistä, on ollut osallinen ja suorastaan tekijä kuvan osoittamassa tilanteessa. Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että *tulla tehtyä* -konstruktiota käytetään lähes poikkeuksetta puhuja- tai kirjoittajaviitteisesti (esim. Vilkuna 2006, Mielikäinen 1984). Konstruktion oletusarvoisen minäviitteisyyden johdosta käsitteistäjän ei ole välttämätöntä mainita itseään millään morfeemilla, ja silti lukijat tulkitsevat, että tarkoitettu agentti on sama henkilö kuin käsitteistäjä.

Myös esimerkissä (14) koko lausuman muoto on tekijätön. Kertoja on kuitenkin edellisessä viestissään käyttänyt yksikön ensimmäistä persoonaa kertoessaan oheisessa kuvassa näkyvistä seinäpaneeleista. Aineistossa on tavallista, että tällainen lyhyt ja tarkentava lausuma voidaan esittää ilman minkäänlaista tekijän mainintaa. Sen sijaan silloin,

kun lausuma on keskustelun avaus jostakin uudesta aiheesta, ja varsinkin kun lausumalla on mittaa enemmän kuin yhden lauseen verran, siinä lähes poikkeuksetta on jokin morfeemi, josta lukija saa tukea oletukselleen, että käsitteistäjä ja *tulla tehtyä* -konstruktion agentti ovat yksi ja sama henkilö. Esimerkki (15) on kokonaan nollapersoonainen. *Täytyy sanoa*- ja *itte voi kuvitella* -konstruktiot ovat nollapersoonaisia, mutta nekin ovat konventionaalistuneet minäviitteiseen käyttöön niin kuin on *tulla tehtyä*, joten käsitteistäjä ja agentti on luontevaa tulkita samaksi henkilöksi. Esimerkissä (16) *tulla tehtyä* -konstruktion jäljessä on persoonamuotoinen *mietin vielä* -alkuinen virke, mistä agentti poimitaan *tulla tehtyä* -konstruktion.

*Tulla tehtyä* -konstruktion persoonan viittauspotentiaali on se, että nollapersoonaa voi katata puhujan tai kirjoittajan lisäksi myös kontekstissa relevantin ryhmän eli esimerkiksi puhujan ryhmineen. Näin ollen *tulla tehtyä* voi saada implisiittisesti monikollisen tai kollektiivisen tulkinnan. (Vilkuna 2006: 118.) Sadan *tulla tehtyä* -esiintymän aineistossa on viisi tapausta, joissa *tulla tehtyä* -konstruktio vaikeuttaa agentin tulkintaa. Esimerkistä (17) *tulla tehtyä* -konstruktion agentin identiteettiä ei voi täysin varmistaa. On kerrotun tilanteen ja lukijan tulkinnan varassa, onko agentti täsmälleen yksi ja sama kuin käsitteistäjä. Koska edellä on ilmaistu persoonaa *me*-pronominilla, voidaan agentiksi mieltää käsitteistäjä ryhmineen eli 'koiran omistajat'. Täsmälleen samasta on kyse esimerkissä (18), jossa tarkoitettu ja tulkittu agentti voi olla 'talon asukkaat'. Esimerkissä (18) agentin identifiointia vaikeuttaa myös nollapersoonainen *voi nostaa* -verbiketju. Tässä esimerkissä *tulla tehtyä* -konstruktion funktiot ovat agentin identiteetin epätarkentuminen ja toistuvuuden ilmaus eli frekventatiivisuus 'imuri usein nostetaan tasolle'. Frekventatiivisuuden ja habitiivisuuden funktioita käsittelen tarkemmin luvuissa 4.6.3.1. ja 4.6.3.2.

VISK:n (2008 §1342) mukaan *tulla tehtyä* -verbiliiton merkitysydin on tekijän taka-alais-taminen. Agentin identifioinnin epätarkkuus on toisinaan *tulla tehtyä* -konstruktion keskeinen funktio. Esimerkissä (19) käsitteistäjä käyttää *tulla tehtyä* -konstruktiota ja temporaalista lauseenvastiketta *muuttokuormaa viedessä*. Nämä kaksi muotorakennetta tekevät mahdolliseksi olla mainitsematta tapahtuman agenttia tai edes sitä, onko agentti yksi ihminen vai enemmän ihmisiä. Lausuma liittyy keskustelutilanteeseen, jossa kommentoidaan yleiselle paikalle sijoitettua veistosta. On hyvin mahdollista, että esimerkin (19) kuvaamassa tilanteessa on ollut osallisena useampi ihminen. Esimerkissä (19) *tulla tehtyä*

-konstruktio suojaa käsitteistäjän ja hänen ryhmänsä yksityisyyttä. Samalla *tulla tehtyä* voi olla tapa osoittaa tunnustusta käsitteistäjän ryhmälle, sillä *tulla tehtyä* -konstruktion käsitteistäjä ei näyttäydy tapahtuman ainoana tekijänä. *Tulla tehtyä* -konstruktio on agentin taka-alaistamisen funktiossa käytettynä sellainen kompromissiratkaisu, jossa avoimuuden, yksityisyyden, kohteliaisuuden ja totuudellisuuden periaatteet riittävän hyvin toteutuvat harmoniassa. Esimerkit (17), (18) ja (19) osoittavat *tulla tehtyä* -konstruktion ja muiden subjektittomien ilmausten mahdollisuuksia tilanteissa, joissa käsitteistäjät ovat voineet katsoa tarpeelliseksi jättää mainitsematta, kuka tai ketkä ovat osallistuneet kerrottuun toimintaan.

Esimerkissä (20) *tulla tehtyä* -konstruktio edustuu monessakin mielessä poikkeuksellisella tavalla. Ensinnäkin kyseessä on aineiston ainoa ei-minäviitteinen *tulla tehtyä* -konstruktio. Se on yksikön kolmasviitteinen, koska lausumassa esiintyvä *bändi*-sana voidaan poimia lahjan tarkoitukseksi vastaanottajaksi ja siten *tulla tehtyä* -konstruktion referentiksi. Esimerkki (20) on myös aineiston ainoa konditionaalimoduksen edustaja, ja sen tempus on futuuri, mikä sekin on aineistossa melko harvinaista. Kirjoitustyyli on tässä esimerkissä varsin kirjakielinen, mikä myös on vähemmän tavallista aineistossa.

Lukija pyrkii jäsentämään tekstistä eheän tapahtuman, johon sisältyy varsinkin tieto toiminnasta ja toiminnan osallistujista. Lukija arvioi yleisen elämäkokemuksensa perusteella, ovatko verbi, verbin argumentit ja muut mahdolliset lausekkeet käsitteistävään henkilöön yhdistettäviä. *Tulla tehtyä* -konstruktion agentin näkymättömyys edellyttää tulkitsijalta enemmän kognitiivista prosessointia kuin persoonamuotoinen kerronta, ja se joskus jättää agentin identiteetin osittain tulkinnan varaan. Implisiittinen tekijä voidaan kuitenkin usemmiten tulkita lauseen tai lausuman sisältämästä konteksti-informaatiosta. Aineiston *tulla tehtyä* -lauseissa tekijä on lähes aina yksikön ensimmäinen persoona. Yhdessä tapauksessa aineiston sadasta kokonaisesiintymästä implisiittinen tekijä on yksikön kolmaspersoonainen ja neljässä tapauksessa sadasta implisiittistä persoonaa ei voi aivan tarkasti nimetä, mutta se on tuolloin joko yksikön ensimmäinen tai monikon ensimmäinen persoona. Muissa aineiston 95:ssä *tulla tehtyä* -konstruktion esiintymässä tekijä on minäviitteinen.



#### 4.5. Semanttisten ja syntaktisten piirteiden kuvaus

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan *tulla tehtyä* -konstruktion argumenttien, semanttisten osallistujaroolien ja lausehahmojen variaatiota. Lauseiden semanttisessa analyysissä käytän itse kehittämäni semanttista kuvausmallia. Kuvausmallin teoreettisena pohjana on pääasiassa Alhon ja Kauppinen (2013: 175–176) semanttisten osallistujaroolien luokittelu, jota olen täydentänyt ja jonka olen yhdistänyt kieliopillisten funktioiden kuvaukseen. Näin muodostetun kuvausmallin avulla *tulla tehtyä* -verbikonstruktion semanttiset sekä syntaktiset piirteet voidaan analysoida ja nimetä varsin tarkasti aineistosta. Semanttisten osallistujaroolien ja syntaktisten piirteiden analyysi on tässä tutkielmassa tärkeä välivaihe ennen siirtymistä *tulla tehtyä* -konstruktion funktioiden analyysiin luvussa 4.6.

##### 4.5.1. Semanttiset osallistujaroolit

Semanttiset osallistujaroolit nimeän tässä tutkielmassa pääasiassa Alhon ja Kauppinen (2013: 175–176) esimerkkien mukaisesti. Olen jakanut Alhon ja Kauppinen käyttämän instrumentti-käsitteen kahtia osiin instrumentti ja lähde. Tämä jako palvelee semanttista analyysiä tässä aineistossa, jossa selkeästi erottuvat toisistaan instrumentti eli se, millä työistetään, esimerkiksi *pistosaha*, ja lähde eli se, mitä työistetään, esimerkiksi *vaneri*. Alhon ja Kauppinen luokittelun ulkopuolelta olen lisännyt semanttisten osallistujaroolien joukkoon käsitteen aika, joka on kieliopilliselta funktioltaan adverbiaali.<sup>2</sup> Lisäksi olen täydentänyt osallistujaroolien joukkoa lokatiivi-käsitteellä, joka perustuu Fillmoren (1968: 24–25) lokatiivi-syväsijaan. Esittelen seuraavaksi kaikki kuvausmallin mukaiset osallistujaroolit, ja sen jälkeen siirryn analysoimaan esimerkkilauseiden (21)–(31) osallistujarooleja ja syntaktisia funktioita.

---

<sup>2</sup> Alhon ja Kauppinen (2013) luokittelussa semanttiset osallistujat ovat ihmis-, ja esinetarkoitteisia sekä muita aistein havaittavia olioita. Nyt käsillä olevassa tutkielmassa huomioon *tulla tehtyä* -lauseiden semanttisten osallistujaroolien joukkoon myös aika-käsitettä edustavat argumentit, käytännössä ajan adverbis. Perustelen valintaani sillä, että ajan adverbis ovat tärkeitä lekseimejä lauseen tempuksen tulkinnassa ja lauseen tempuksella on huomattava merkitys *tulla tehtyä* -konstruktion funktion tulkinnassa.

Agentti, AGT, eli tekijä on verbin toiminnan liikkeelle laittava voima. *Tulla tehtyä* -konstruktiossa se on morfologisesti kadonnut. Agentti on identifioidavissa konventionaalisen lukutavan perusteella. Patientti, PAT, on verbin osoittaman toiminnan kohde; esine- tai asiaobjekti. *Tulla tehtyä* -konstruktion patientti on lähes poikkeuksetta objektin kieliopillisessa funktiossa oleva NP. Tulos, RSLT, on verbin kuvaaman toiminnan lopputulos, ja se on yleensä jokin esineobjekti. Se on objektin sijassa esiintyvä nominilauseke. Instrumentti, INST, on väline tai metodi, jolla agentti työstää patienttia tai tulosta. Lähde, SRC, on materiaali tai malli, jota agentti työstää saadakseen aikaan tuloksen tai patientin, ja sen lauseenjäsentehtävä on adverbiaali. Vastaanottaja, REC, on se elollinen taho, jolle patientti tai tulos siirtyy. Käsite sisältää semanttisia piirteitä Alhon ja Kauppinen (2013: 175–176) käsitteestä hyötyjä, ja sen lauseenjäsentehtävä on adverbiaali. Aika, TIME, on adverbiaalinen lauseenjäsentehtävässä oleva aikaa ilmaiseva adverbi tai adpositiolauseke, ja se merkitsee verbin osoittaman toiminnan tai asiointilan ajankohtaa. Lokatiivi, LOCAT, ilmaisee verbin osoittaman toiminnan tai asiointilan paikan tai suunnan. Taulukkoon 2 olen koostanut edellä selostamani semanttiset osallistujaroolit ja niitä vastaavat kieliopilliset funktiot.

TAULUKKO 2. *Tulla tehtyä* -konstruktion argumenttien semanttiset osallistujaroolit (sem) ja niitä vastaavat kieliopilliset funktiot (syn).

semanttinen osallistujarooli (SEM) ↔ kieliopillinen funktio (syn)	
agentti (AGT)	subjekti (subj)
patientti (PAT)	objekti (obj)
tulos (RSLT)	objekti (obj)
instrumentti (INST)	adverbiaali (adv)
lähde (SRC)	adverbiaali (adv)
vastaanottaja (REC)	adverbiaali (adv)
lokatiivi (LOCAT)	adverbiaali (adv)
aika (TIME)	adverbiaali (adv)

Verbin argumentti eli täydennys on taho, johon verbin kuvaama toiminta vaikuttaa. *Tulla tehtyä* -konstruktiolla on vaihtelevasti argumentteja, eikä rakenne puhekielessä esiinny vakiosanajärjestyksessä. Semanttinen ja syntaktinen variaatio on siis runsasta. *Tulla tehtyä* -konstruktio ja sen argumentit muodostavat erilaisia lausehahmoja ja tapahtumatyypppejä. Seuraavassa olen jakanut *tulla tehtyä* -konstruktion ryhmiin tapahtumatyyppin, argumenttien määrän ja syntaksin mukaisesti. Ryhmittely ilmentää konstruktion ja sen argumenttien variaatiota. Olen merkinnyt esimerkkien yläpuolisille riveille argumenttien semanttiset osallistujaroolit. Merkintä v1 tarkoittaa vakio-osan verbiä, ja merkintä v2 tarkoittaa varioivan osan verbiä. Olen merkinnyt esimerkkien alapuolisille riveille lausekkeiden syntaktiset funktiot eli lauseenjäsentehtävät. Kyseessä ei ole täydellinen kuvaus *tulla tehtyä* -konstruktion tapahtumatyypeistä, semanttisista osallistujarooleista ja syntaksista aineistossa.

Tapahtumatyyppi: Henkilö X tekee.


- (21) SEM TIME v1 v2  
 – – *mikäli näin aamutuimaan tuli laskettua oikein* (TSIA22)  
 syn adv pred

- (22) SEM TIME v1 v2  
*Joskus tuli kans tehtyä.* (TSIA26)  
 syn adv pred pred

Tapahtumatyyppi: Henkilö X tekee Z:n. Tulos tai patientti on teemapaikalla:

- (23) SEM PAT v1 v2 LOCAT  
*Onneksi karvaa tuli otettua talteen.* (TSIA14)  
 syn obj pred adv

Tapahtumatyyppi: Henkilö X tekee Z:n. *Tulla tehtyä* -konstruktio teemapaikalla:

- (24) SEM v1 v2 RSLT  
*Tuli väsäyttä ovaali sohvapöytä 8mm lasikannella*  (TSIA39)  
 syn pred pred obj

Tapahtumatyyppi: Henkilö X tekee Z:n. *Tulla tehtyä* -konstruktion keskelle kiilaa lauseke:

- (25) SEM v1 PAT TIME v2  
 – – *,niin tuskin tulee tätä nyt hankittua.* (TSIA3)  
 syn pred obj adv pred

- (26) SEM v1 v2 INST INST  
*Ku tuli kerta kuvailtua järkkärillä sit ihan kamerajalan kanssa* (TSIA15)  
 syn pred pred adv adv.

Tapahtumatyyppi: Henkilö X tekee vastaanottajalle Y Z:n.

- (27) SEM RSLT v1 REC v2 TIME  
*Tämmöinen tuli junnulle tehtyä alkukesästä* (TSIA51)  
 syn obj pred adv pred adv

Tapahtumatyyppi: Henkilö X tekee Z:n lokaatioon A.

- (28) SEM RSLT v1 v2 LOCAT  
*Kyllähän noita puukehiä tuli tuli tehtyä metalli runkoon* (TSIA18)  
 syn obj pred adv

Tapahtumatyyppi: Henkilö X tekee materiaalista B Z:n.

- (29) SEM v1 v2 SRC RSLT  
*Tuli tehtyä vanhasta ruikin pyörästä lamppu* (TSIA12)  
 syn pred adv obj.

Tapahtumatyyppi: Henkilö X tekee materiaalista B Z:n lokaatioon A.

- (30) SEM SRC v1 v2 RSLT LOCAT  
*Rautaromusta tuli hitsailtua yksi pallo lisää pihalle koristeeksi* (TSIA28)  
 syn adv pred pred obj adv

Tapahtumatyyppi: Henkilö X tekee materiaalista B Z:n vastaanottajalle Y lokaatioon A.

- (31) SEM v1 v2 SRC RSLT REC LOCAT  
*Tuli sit tehtyä vanhoista heinäseipäistä makuupaikka kissoille takan viereen.*  
 syn pred pred adv obj adv adv (TSIA21).

*Tulla tehtyä* -konstruktion argumenttien yleisin semanttinen osallistujarooli on tulos, joka esiintyy noin 70 prosentissa aineiston lauseista, ja lauseenjäsenetehtävältään tulos on objekti. Vastaavasti patientti-NP on melko harvinainen tässä aineistossa, ja sekin on *tulla tehtyä* -konstruktiossa lauseenjäsenetehtävältään objekti. Tulos-NP:n lisäksi yleinen osallistujarooli on materiaali. Melko yleisiä osallistujia ovat vastaanottaja ja lokatiivi, mutta instrumentti on melko harvinainen. Semanttinen osallistujarooli agentti ei esiinny *tulla tehtyä* -konstruktion argumenttina kertaakaan, mitä ilmiötä käsittelemme luvussa 4.4.

#### 4.5.2. *Tulla tehtyä* -konstruktio lausetyypiajattelussa

*Tulla tehtyä* -konstruktio ei esiinny aineistossa agentin, toisin sanoen subjektisanan, kanssa, joten ei ole missään kohtaa tarkoituksenmukaista käsitellä tutkielman aiheena olevaa agentitonta *tulla tehtyä* -rakennetta osana Ison Suomen Kieliopin genetiivisubjektilista *tulla tehtyä* -lausetyyppejä (VISK 2008 §906). Pääosa aineiston *tulla tehtyä* -tyyppisistä lauseista on siinä mielessä varsin samanlaisia kuin suomen kielen transitiivilauseet, että lauseissa on transitiivinen verbi, jonka argumentti on objektin syntaktisessa funktiossa oleva patientti-NP tai tulos-NP. *Tulla tehtyä* -konstruktion varaan muodostuvien lauseahmojen yleisimpiä tapahtumatyyppejä ovat 'henkilö X tekee Z:n' ja 'henkilö X tekee Y:lle Z:n'. *Tulla tehtyä* -konstruktiota esiintyy aineistossa myös siten, että tulos- tai patientti-NP:tä ei mainita lausumassa, mutta tällöin tulos tai patientti voidaan päätellä edellisestä lausumasta. Esimerkissä (22) konstruktion varioiva verbi on *tehdä*, joka oletusarvoisesti edellyttää tulos-NP:n argumenttikseen. Esimerkissä (22) tuloksen mainitsematta jättäminen on elliptistä, sillä edellisen kirjoittajan tuottama lausuma on jo nimennyt tulos-NP:n. *Tulla tehtyä* -konstruktion ja transitiivilauseetyypin samankaltaisuuksien johdosta voitaisiin transitiivisia *tulla tehtyä* -lauseita tarkastella transitiivilauseetyypin agentittomina variantteina.

Transitiivisten *tulla tehtyä* -konstruktioiden ohella aineistossa on myös pieni määrä intransitiivisia konstruktioita, mikä näkyy esimerkissä (26). *Tulla tehtyä* -konstruktion intransitiivinen käyttö on havaittu fennistiikassa aiemmin, kuten kirjoitin luvussa 2.4.1.

#### 4.5.3. Syntaktinen variaatio

Kaksipaikkaisissa *tulla tehtyä* -tyyppisissä lauseissa tulos- tai patientti-NP on usein teemapaikalla tai ainakin melkein lauseen alussa, ja muodostuu esimerkin (23) kaltaisia transitiivisia lauseita. Myös *tulla tehtyä* -konstruktio on melko yleinen teemapaikalla, joten esimerkin (24) kaltainen syntaksi on sekin varsin tavallinen. Aineistossa on myös tapauksia, joissa *tulla tehtyä* -konstruktion keskelle kiilaa jokin lekseemi, mikä näkyy esimerkiksi (25).

Monipaikkaisissa lauseissa teemapaikalla on useimmiten tulos, patientti, vastaanottaja tai materiaali. Jos lauseen teemapaikalla on tulos tai patientti, on sen edessä usein määritteenä proadjektiivi, esimerkiksi *tämmöinen* tai *tuommonen*, joka viittaa oheiseen valokuvaan. Toisinaan proadjektiivi yksistään on lauseen tulos tai patientti, kuten on esimerkiksi (27). *Tulla tehtyä* esiintyy yleensä päälauseissa. Se ei ole harvinainen sivulauseisakaan, ja tällainen käyttö näkyy esimerkeissä (21) ja (25).

Eräs *tulla tehtyä* -konstruktion yleinen merkitys aineistossa on antamiskonstruktio, joka kytkeytyy tapahtumatyyppiin 'henkilö X tekee vastaanottajalle Y Z:n'. Goldberg (1995: 141–151) käytti antamiskonstruktion lausehahmosta nimitystä ditransitiivikonstruktio ja nimesi sen tapahtumatyypiksi 'henkilö X aiheuttaa, että henkilö Y ottaa vastaan esineen Z'. Jo Goldbergia ennen kielitieteissä on esitetty vastaanottamisen aiheuttamisen kuvausmalleja. Yhdysvaltalainen kielitieteilijä Charles Fillmore (1968) esitteli lausetyypin nimellä antamiskehys. Antamiskonstruktio oli esillä jo edellä esimerkissä (27). Seuraavassa on lisää esimerkkejä *tulla tehtyä* -konstruktiosta osana antamiskonstruktiota. Seuraavissa analyyseissä kiinnitän huomiota siihen, että *tulla tehtyä* -konstruktion ja sen argumenttien keskinäinen järjestys lausehahmossa varioi ja tämä variaatio vaikuttaa lauseiden semanttiseen tulkintaan.

(32)	SEM	REC	V1	V2	RSLT	
			<i>Kummipojalle <u>tuli tehtyä</u> Batman valo.</i> (TSIA50)			
	syn	adv		pred		obj

(33)	SEM	V1	V2	RSLT	REC	TIME
		<i><u>Tuli tehty</u> pari puulelua tyttäreille näin jouluksi 😊</i> (TSIA30)				
	syn		pred	obj	adv	adv

(34)	SEM	RSLT	V1		V2	REC
		<i>Vaappuja <u>tulee</u> ihan toiminimellä <u>duunailtua</u> muailman kalavesille.</i>				
	syn	obj		pred		adv (TSIA5)

Kaikille aineiston antamiskonstruktioiden yhteistä on se, että implisiittinen agentti valmistaa esineen, jonka hän sitten luovuttaa toiselle henkilölle. Kyseessä on siis possessiivinen liike. Antamiskonstruktion sisältävät implisiittisen agentin lisäksi toimijaroolit vastaanottaja ja tulos.

Käytettävissä olevista elementeistä voidaan suomen kielessä muodostaa erilaisia sanajärjestyksiä ja erilaisia näkökulmia. Kirjoittaja valitsee, mistä alkupisteestä lause jäsennetään. Kirjoittajan valitsema muoto ohjaa lukijan kognitiivista prosessia ja tuottaa kerrottuun lauseeseen teeman. Van Peerin (2002: 254–255) mukaan kerronnan alkupisteet eli teemat ovat yleensä jollain inhimillisellä tavalla latautuneita, henkisesti värittyneitä; niiden täytyy liittyä inhimilliseen toimintaan ja ihmisen tärkeinä pitämiin asioihin. Van Peerin havainto tarkoittaa toisin sanoen, että yleensä lauseen tai lausuman alussa on jokin tuttu, kognitiivisesti helppo tai emotionaalisesti merkittävä elementti. Aineiston *tulla tehtyä* -tyyppisissä lauseissa agenttisanaa ei ole, joten lauseen teemapaikka on vapaa muille semanttisille osallistujille. Verbikonstruktion sijasta lauseen alkupäähän usein asettuu patientti- tai tulos-NP, mikä voi johtua ainakin siitä, että patientti tai tulos liittyy läheisesti ohessa näkyvään kuvaan, joka on, van Peerin käsitettä lainaten, emotionaalisesti merkittävä seikka tilanteessa.

Esimerkin (32) kuvaamassa tilanteessa tärkeää on valaisimen valmistaminen ja hallinnan siirto toiselle henkilölle. Mikään lauseen lekseemi ei suoranaisesti varmista, että siirtäminen toteutuisi, mutta se voidaan lausumasta päätellä, koska yleensä likimain tämän hahmoisella antamiskonstruktiolla tarkoitetaan juuri sellaista hallinnan siirtoa. Konstruktiio on kolmipaikkainen. Osallistujia ovat implisiittinen agentti, tulos-NP ja vastaanottaja. Esimerkissä (32) *tulla tehtyä* -lauseen teemapaikalla on vastaanottaja. Sanajärjestys lienee lukijalle helpoin silloin, kun lauseen tai lausuman alussa tulee ilmi jokin emotionaalisesti merkittävä tai tuttu elementti. Tällaiset universaalit osittain selittävät syntaktisten lause-tyyppien olemassaoloa. Esimerkin (32) lause voisi olla helpompi muodossa *Tuli tehtyä kummipojalle Batman-valo*. Suorempi sanajärjestys näkyy esimerkissä (33). Tulkinallinen helppous ei kuitenkaan ainoa syntaksin valinnan peruste. Lausesyntaksin valinta on osoitus kielellisen käsitteistäjän tavasta suodattaa informaatio sen havaittavuuden, tärkeyden tai merkityksellisyyden perusteella (Dabrowska & Divjak 2015: 35).

Esimerkissä (34) adverbilausekkeen *muailman kalavesille* semanttinen rooli on vastaanottaja, koska lausekkeen vastaanottajaksi voidaan mieltää likimain 'vapaa-ajan kalastajat eri puolille maailmaa'. Vaihtoehtoinen suorempi sanajärjestys olisi *Tulee ihan toimimella duunailtua vaappuja muailman kalavesille*. Esimerkki (34) on vastaus erään toisen kirjoittajan tiedusteluun siitä, mitä ovat kuvassa näkyvät vaaput ja ovatko ne kuvaajan

itse tekemiä. Vastauksessaan kirjoittaja jatkaa siis edellä muodostuneen teeman käsitte-lyä, mitä osoittaa sellainen lauseen sanajärjestys, jossa *vaappuja*-NP näennäisen odotus-tenvastaisesti aloittaa lauseen. Yleensäkin aineistoon pätee se, että kun vastaanottaja- tai patientti-NP on syntaksissa ennen verbirakennetta, sillä on usein indeksis-referentiaalinen suhde edellä mainittuun tekstiin tai oheiseen kuvaan.

#### 4.6. *Tulla tehtyä* -konstruktion funktiot

Luvussa 4.4. olen kirjoittanut, että *tulla tehtyä* -konstruktion merkitysytimeen kuuluu agentin taka-alastaminen. Agentin häivyttäminen ei kuitenkaan ole *tulla tehtyä* -konstruktion ainoa merkittävä semanttinen piirre. Seuraavaksi keskityn tarkastelemaan konstruktion funktioita. Aloitan tarkastelun terminatiivisesta perusmerkityksestä. Sitten siirryn tarkastelemaan konstruktion reflektioivia funktioita. Funktioiden analyysi päättyy *tulla tehtyä* -konstruktion affektiseen ja maneeriseen käyttöön.

##### 4.6.1. Perusmerkitys terminatiivisuus

Esitän tässä luvussa perusteet sille, miksi terminatiivisuus on *tulla tehtyä* -konstruktion perusmerkitys. Seuraavassa luvussa esittelen terminatiivisuutta esimerkkitapausten avulla.

*Tulla tehtyä* -konstruktio ilmaisee patientti-NP:n tai tulos-NP:n muutosta. Varioivan verbin osoittaman toiminnan seurauksena patientti-NP tai tulos-NP muuttuu, ja tämä muodostaa lauseelle teeman. Terminatiivisuus tarkoittaa, että verbin kuvaama toiminta suhteessa patientti- tai tulos-NP:hen tulee päätepisteeseen tai käsitteistäjän kokemaan lopputulokseen.

*Tulla tehtyä* -konstruktion terminatiiviselle perusmerkitykselle on sekä nyky-suomessa että arvelliissa historiallisissa muodoissa (ks. luku 2.4.1.) vahvat morfologiset perusteet. Konstruktiossa on vakio-osana deiktiseen keskukseen saapumista merkitsevä *tulla*-verbi jossakin seuraavista muodoista: *tulee*, *ei tule*, *tuli*, *ei tullut*, *on tullut* tai *ei ole tullut*. Lisäksi konstruktiossa on toimintaa tai tapahtumaa ilmaiseva varioiva verbi, jossa on päätteenä menneen ajan *tU*-partisiipin tunnus. Samoin rakenteessa on lähes aina asia- tai



esinetarkoitteinen patientti- tai tulos-NP. Kun *tulla tehtyä* -konstruktiosta kuitenkin puuttuu tekijän eli agentin edustus, muoto väistämättä korostaa toimintaa ja sen tuloksia. Edellä mainitsemieni morfologisten tosiasioiden takia *tulla tehtyä* -konstruktion perusmerkitys on terminatiivisuus eli tuloksellisuus ja päätepisteellisyys. Terminatiivisuus on *tulla tehtyä* -konstruktiossa varsin yleinen funktio sellaisenaan, mutta sen ohessa voi myös esiintyä jokin toinen, mahdollisesti analyyttisempi, funktio. Tuollaisia funktioita käsittelemän tämän seuraavissa analyysin alaluvuissa.

Pelkässä terminatiivisessa funktiossa esiintyvään *tulla tehtyä* -konstruktion ei sisälly sellaista verbin argumenteilla tai muilla morfeemeilla muodostettua jännitettä, joka mahdollistaisi tulkita kerronnasta erityistä käsitteistäjän näkökulmaa. Terminatiivinen *tulla tehtyä* -konstruktion ei siis ole erityisen emotionaalinen tai analyyttinen kerronnan keino.

Koska terminatiivisuus on *tulla tehtyä* -konstruktion perusmerkitys, on se tavalla tai toisella läsnä jokaisessa analyysin alaluvussa. Esimerkiksi luvussa 4.6.4.5, jossa pääasiallisena aiheena on *tulla tehtyä* -konstruktion maneerinen käyttö, käsittelemän konstruktion terminatiivista käyttöä imperfektissä. Aloitan kuitenkin *tulla tehtyä* -konstruktion terminatiivisten aineistoesimerkkien analyysin helpoimmasta päästä, joten seuraavaksi alan tarkastella *tulla tehtyä* -konstruktion käyttöä futuurissa.

#### 4.6.2. Terminatiivisuus *tulla tehtyä* -konstruktion futuurissa

*Tulla tehtyä* -konstruktion preesensissä, imperfektissä ja perfektissä deiktinen keskus on kerrontahetkessä. Preesens kertoo, että asioita tulee tehtyä, imperfekti kertoo, että asiat tulivat tehtyä ja perfektissä asioita on tullut tehtyä. *Tulla tehtyä* -konstruktion futuuri eroaa muista aikamuodoista. Siinä deiktinen keskus on tulevaisuuden hetki.

*Tulla tehtyä* -futuurin analyysiä helpottaa se, ettei terminatiivisen funktion oheen kasaudu monia eri funktioita siten kuin muissa tempuksissa voi tapahtua. *Tulla tehtyä* -konstruktion futuurisessa käytössä deiktinen keskus on tulevaisuuden hetki. Koska futuuri voi ulottaa vaikutuksensa pitkälle tulevaisuuteen ja prosessien oletettuun loppuratkaisuun, sen merkitykseen liittyy luontevasti tietynlainen terminatiivisuus.

Muissa tempuksissa terminatiivisuuden ohkeen liittyy käsitteistäjän näkökulmaa ilmentäviä funktioita, mutta futuurin tempuksessa *tulla tehtyä* -konstruktiolta puuttuvat sellaiset refleктоivat funktiot siitä luonnollisesta syystä, että tulevaisuutta ei sanan varsinaisessa merkityksessä voi reflektoida.

Suomen kieliopissa ei yleensä mainita, että suomessa edes olisi futuurin tempusta, koska suomessa ei ole yksinomaan futuurille ominaista morfeemia. Semanttisesti preesens ja futuuri ovat kuitenkin erotettavissa. Preesens korostaa nykyhetkeä, ja futuurin funktiona on spekuloida tulevaisuuden asiantiloja ja tapahtumisten todennäköisyyttä. Suomen kielessä futuuria ilmaistaan usein sellaisten verbiliittojen avulla, joissa *tulla*-verbi on vakio-osana. Suomen futuurin tavallinen ilmaustyyppi on esimerkiksi monipersoonainen *tulla verbi+mAAn* (*tulee tekemään*), jossa propositio on sama kuin *tulla tehtyä* -futuurissa, mutta merkitys voi olla eri kuin *tulla tehtyä* -konstruktiossa.

Morfologisesti futuuri ja preesens lankeavat *tulla tehtyä* -konstruktiossa kokonaan yhteen, mutta merkitysero näiden tempusten välillä tunnistuu lausuman ja tilanteen perusteella. Futuurin *tulla tehtyä* -konstruktiossa nykytila näyttäytyy alttiina muutoksille ja käsitteistäjän näkökulmana on tulevien asiaintilojen todennäköisyys tai mahdollisuus.

- (35) – – *Mulla suunniteilla tolle koiralle kunnon kokonaan heijastava takki, niin **tuskin** tulee tätä nyt hankittua.* (TSIA3)  
 (36) – – *Tähän hätään ei oo koko pöydästä kuvaa ilman käyttäjiä, mut **varmaan** tulee vielä kuvattua.* (TSIA4)  
 (37) *Henkilö jonka kautta tämä lahja menee on siis hyvissä väleissä bändin kanssa ja halusin että kutkuttaisi sen verran aivonystyröitä että pakettiin tulisi perehdyttyä.* (TSIA68)

Esimerkkien (35)–(37) *tulla tehtyä* -lauseissa käsitteistäjä spekuloi, kohdistuuko patienttiin ehdotettu tai aiottu toiminta vai ei. Futuurin esimerkkilauseet ovat kaikki sävyltään neutraaleja. Ennustettuun asiantilaan ei ilmaista kielellistä affektia. Futuurilauseissa modaaliset morfeemit ovat keskeinen tulkinnallinen avain siihen, että *tulla tehtyä* -konstruktio viittaa tulevaisuuteen. Esimerkissä (35) on modaalinen adverbi *tuskin* ja objektin sijamuotona partitiivi kielto muodon merkitsijänä, ja lausuma ilmaisee epätodennäköisyyttä. Esimerkissä (36) on modaalinen adverbi *varmaan*, minkä johdosta käsitteistäjän arvio patientin muutoksesta näyttäytyy todennäköisyytenä. Molemmissa edellä mainituissa

esimerkeissä käsitteistäjän näkökulma on ratkaiseva. Kyseessä ei ole vain arvio verbin kuvaaman toiminnan toteutumisesta, vaan arvio siitä, ryhtyykö käsitteistäjä itse siihen toimintaan, jota konstruktion varioivan osan verbi ilmaisee. *Tulla tehtyä* -konstruktio on siis mainituissa kahdessa esimerkissä minäviitteinen.

Esimerkki (37) on TSIA-aineistossa kaikin puolin poikkeuksellinen. *Tulla tehtyä* -konstruktion modus on nyt konditionaali, kun kaikissa muissa aineiston tapauksissa modus on indikatiivi. Konditionaalin moduksesta en ole havainnut mainintoja *tulla tehtyä* -konstruktion fennistisissä kirjoituksissa. Esimerkki ei vaikuta merkitykseltään mitenkään epäselvältä, joten konditionaalille ominainen ehdollisuus ei näytä poissulkevan *tulla tehtyä* -konstruktion terminatiivista funktiota. Tämä esimerkki on myös aineiston ainoa persoonakategorialtaan selvästi ei-minäviitteinen tapaus. Persoonakategoria on yksikön kolmas persoona. Esimerkin (37) *tulla tehtyä* -konstruktio on epätyypillinen siksikin, että verbikonstruktion laajennuksena oleva patientti on illatiivisijainen *pakettiin*, kun yleensä patientti on objektin sijamuodossa eli nominatiivissa, partitiivissa tai genetiivissä. Syynä poikkeukselliseen patientin sijamuotoon on se, että *perehtyä* -verbin rektio on illatiivin sijamuodossa. Kuitenkin yhteinen piirre tällä esimerkillä ja muilla futuurin esimerkeillä on se, että *tulla tehtyä* -konstruktion käsitteistäjä arvioi mahdollisuutta tai todennäköisyyttä sille, tapahtuuko konstruktion varioivan verbin osoittama toiminta.

#### 4.6.3. Refleктоivat funktiot

Edellä olen käsitellyt *tulla tehtyä* -konstruktion terminatiivista perusmerkitystä. Terminatiivisuus tuottaa lauseeseen tuloksellisuuden tunnun eli sellaisen näkökulman, että kerrottu prosessi tulee tai on tullut merkitykselliseen tarkastelupisteeseen eli terminaaliin. Tämä terminatiivisuus eli rajan tai määränpään saavutus kuuluu *tulla tehtyä* -konstruktion neutraaliin perusmerkitykseen.

Seuraavaksi käsittelen terminatiivisuuden ohessa esiintyviä muita funktioita. Nimeän nämä tapaukset yhteisnimellä refleктоivat eli jälkikäteisarvioivat funktiot. Kaikkien refleктоivien funktioiden perusta on konstruktion terminatiivisessa perusmerkityksessä, jonka oheen nämä käyttömerkitykset ovat konventionaalistuneet.

Jälkikäteen arviointi on näkökulmien ja aikatasojen moninaisuutta huomioivaa kerrontaa, joten se edellyttää kertomukseen pääteeman lisäksi jonkin eksplikoitun tai implisiittisen sivuteeman, joka toimii täydentävänä, usein kontrastiivisena, kertomuksen osana. Tuon sivuteeman ja pääteeman suhdetta *tulla tehtyä* -lauseen käsitteistä voi kommentoida. Pääteeman ja sivuteeman yhteys, usein kontrasti tai konflikti, voi tuottaa kuulijalle tai lukijalle tulkinnan, että kertomuksen agentin valitseman toimintatavan lisäksi olisi ollut valittavana toinenkin toimintatapa. *Tulla tehtyä* -ilmauksen avulla todellisuutta siis tarkastellaan mahdollisuuksien kesken tehtynä valintana. Tämä valinta osoittaa todellisen merkityksensä ja luonteensa vasta nykyhetkessä. Uusi tiedostuminen voidaan havaita tekstistä jälkiviisauden sävyinä, kun tehty valinta ja siitä seuraava vallitseva todellisuus vaikuttavat sivuteemaan peilaten joko hyvältä tai ei-niin-hyvältä. Tästä johtuu, että *tulla tehtyä* voi ilmentää voimakastakin jälkikäteisarviota ja kritiikkiä, vaikkei se sitä suoraanaisesti eksplikoisi. Kun *tulla tehtyä* -konstruktio on refleктоiva, se arvioi pääteemaa ja sivuteemaa. Nämä teemat mainitaan joko *tulla tehtyä* -lauseessa tai muussa läheisessä lauseessa, kuvassa tai muualla kontekstissa. Toinen teemoista voi jäädä tekstissä mainitsematta, jolloin se on kontrastiivisen kerrontatavan takia pääteltävissä mainitun teeman vastakohdaksi.

Etenkin tahattomuus, yllätyksellisyys ja itsekriittinen tarkastelu ovat jo aiemmassa feministiikassa tulleet mainituiksi *tulla tehtyä* -konstruktion funktioista kirjoitettaessa, kuten kirjoitin luvuissa 2.4. ja 2.4.3. Tuollaiset refleктоivat funktiot tekevät *tulla tehtyä* -konstruktiosta omaleimaisen ja analyttisen konstruktion. Refleктоiva itsekriittisyys ja vähättely ovat tekstissä melko selvästi tunnistettavia funktioita, sillä itsekriittisyyttä ja vähättelyä tuotetaan affektisten morfeemien keinoin. Kuitenkaan *tulla tehtyä* -konstruktion refleктоiva käyttö ei rajoitu ainoastaan itsekriittisten ja vähättelevien näkökulmien tuottamiseen. *Tulla tehtyä* -konstruktion refleктоivuus ei siis merkitse vain emotionaalisesti voimakkaiden näkemysten välittämistä, vaan yhtä lailla kyse voi olla neutraalista kerronnasta. Refleктоivassa *tulla tehtyä* -konstruktiossa keskeistä on se, että käsitteistä tarkastelee tapahtumia laajemmassa perspektiivissä, esimerkiksi pidemmän aikavälin kokonaisuutena, tai muuttuneessa tiedon tilassa.

Mielikäinen (1984: 137) nimesi *tulla tehtyä* -konstruktion nykykielen perusmerkitykseksi frekventatiivisuuden eli kerrotun toiminnan toistuvuuden. Tutkielmani aineiston *tulla tehtyä* -lauseiden yleisimmät funktiot ovat frekventatiivisuus ja habitiivisuus. *Tulla tehtyä*

-konstruktiota ei sinänsä tarvittaisi tällaisten merkityksen tuottamiseen, mutta kuitenkin konstruktion käyttökonventioon on selvästi tallentunut tällaisia funktioita. Näin ollen *tulla tehtyä* -konstruktion tunnistaminen voi olla lukijalle ensimmäinen merkki siitä, että kertomukseen saattaa sisältyä toistuvien tekojen (frekventatiivisuus) tai tapojen ja taipumusten (habitiivisuus) kuvausta. Seuraavaksi alan käsitellä sitä, kuinka *tulla tehtyä* -konstruktion konventioon kuuluu frekventatiivinen ja habitiivinen käyttö preesensin ja perfektin aikamuodoissa, ei niinkään muissa aikamuodoissa. Frekventatiivisuus ja habitiivisuus esiintyvät *tulla tehtyä* -konstruktiossa toisiinsa kietoutuvina funktioina, joten en tee tässä tutkielmassa tarkkaa eroa näiden kahden käsitteen välillä. Kohdistan tarkastelun ensin preesensin aikamuotoon ja sitten perfektin aikamuotoon.

#### 4.6.3.1. Frekventatiivisuus ja habitiivisuus preesensissä

*Tulla tehtyä*-konstruktion frekventatiivinen ja habitiivinen käyttö liittyvät preesensin ja perfektin tempuksiin. Mielikäinen (1984: 138) toteaa, että *tulla tehtyä* -konstruktion frekventatiivisuus ilmaisee merkityksiä 'olla tapana', 'tehdä yleensä' ja 'sattua tekemään silloin tällöin'. Viimeksi mainittu merkitys sisältää myös satunnaisuuden funktion. Vilkuna (2006: 115) kirjoittaa *tulla tehtyä* -konstruktion habitiivisesta funktiosta näin: "[*Tulla tehtyä*] -rakennetta käytetään myös preesensissä. Silloin ei kuvata meneillään olevia tilanteita vaan tapoja ja taipumuksia." TSIA-aineiston perusteella *tulla tehtyä* ilmaisee preesensissä aina toistuvuutta, tapoja ja taipumuksia. Oheisiin esimerkkeihin olen lihavoinut keskeiset frekventatiivisuuden ja habitiivisuuden morfologiset elementit.

- (38) *Päädyn rappusissa pieni taso, johon voi vaikka imurin nostaa (tulee muuten **usein** tehtyä)* — (TSIA1)
- (39) *Itse — — ajan rekkaa — — niin tulee hyvin nähtyä kaikki — — nähtävyydet.* (TSIA2)
- (40) *Vaappuja tulee ihan toiminimellä duunailtua maailman kalavesille* (TSIA5)
- (41) *Juu **harvemmin** tulee **seiniä** pestyä* (TSIA6)
- (42) *En ole **koskaan** laskenut, kun **palasia** tulee tehtyä siloin kun homma kiinnostaa* (TSIA7)
- (43) *Hieno idea...kopioisin idean ensivuodeksi...mutta...mutta mistä saisin purkit, kun ei tuu sipsejä syötyä* 🤔 (TSIA100)

Frekventatiivista tai habitiivista funktiota tuottavat esimerkkien (39), (40), (41) ja (42) monikkomuotoiset patientti- ja tulos -NP:t. Frekventatiivisuutta tuottavat esimerkin (39)

kvanttoripronomini *kaikki* ja esimerkkien (38), (39), (41) ja (42) adverbit. Myöntäviä frekventatiivisuuden ja habitiivisuuden adverbeja ovat esimerkin (38) *usein* ja esimerkin (39) *hyvin*. Esimerkissä (41) toiston ja tavan funktiota tuottaa komparoitu adverbi *harvemmin*. Esimerkissä (42) frekventatiivisuus ja habitiivisuus yhdistyvät sattuman ja umpimähkäisyyden korostamiseen, sillä onhan lauseessa epäanalyyttisen sävyinen lauseke *silloin kun kiinnostaa*. *Tulla tehtyä* -lauseessa voidaan ilmaista tapaa ja tottumusta myös kieltomuodossa, kuten on esimerkissä (43). Esimerkissä (40) frekventatiivisuutta tuottaa varioivan verbin *-ile-* -frekventatiivimorfeemi ja monikkomuotoinen adverbilauseke *muailman kalavesille*.

*Tulla tehtyä* -preesensissä kerrotut teot ja tapahtumat ovat aiemmin alkaneita, ja ne jatkuvat kerrontahetken yli. Minkäänlaista ajankohtaista nykyhetken toiminnan tuntua *tulla tehtyä* -konstruktion kerronnassa ei tällöin ole. *Tulla tehtyä* -konstruktiolla on vahva käytöala tilanteissa, joissa käsitteistäjä kuvailee toistuvia tekoja, tapoja ja taipumuksia. Tapojen ja taipumusten funktio tunnistettiin 1980-luvun alussa Jyväskylän seudun puhekielestä: *Enne, mä luinkii hirveestin nykyä ei tuu enää ees luettua kovim paljoo ja, sitä mä, aina tulee jonkuv verra oltua ulkona meill-on koira – –* (Silvennoinen 1980). Mielikäinen (1984) tarkasteli samaa Jyväskylän puhekielen aineistoa kuin Silvennoinen ja totesi, että frekventatiivisuus on *tulla tehtyä* -konstruktion perusmerkitys. Tuosta merkityksestä voitaisiin tässä käyttää myös nimitystä habitiivisuus.

*Tulla tehtyä* -preesensille on muodostunut käyttöä tilanteissa, joissa käsitteistäjä reflektoi kertomiensa tekojen toistuvuutta. Seuraavat esimerkit ovat lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoiden teksteistä, joita Laine–Patana (2005: 28–29) tutki: ”*Jos tekstiviestit luokitellaan näihin kirjoittamisen tyyleihin, niin niitä tulee kirjoitettua päivittäin.*” ”*Nykyään vaan liian vähän tulee kirjoitettua kirjeitä, koska on kännykät ja tekstiviestit.*”

#### 4.6.3.2. Frekventatiivisuus ja habitiivisuus perfektissä

Edellä kerroin, että preesensissä *tulla tehtyä* -konstruktion funktio on ilmaista sellaisia kertovan henkilön toistuvia tekoja, tapoja ja taipumuksia, jotka alkoivat menneisyydessä ja jotka ilmenevät yhä kerrontahetkellä. Myös perfektin aikamuodossa *tulla tehtyä* -konstruktio ilmaisee toisteisuutta, tapoja ja taipumuksia, mutta nyt käsitteistäjä osoittaa omat

tapansa ja taipumuksensa osana laajempaa aikaperspektiiviä. Kun preesensissä keskeistä on tarkastella tekojen määrällistä summautumista, perfektissä funktiona on pikemminkin tekojen merkityksellinen summautuminen siten, että frekventatiivisuus ja habitiivisuus ilmaistaan pitkän aikavälin tarkastelun tuottamana havaintona. Oheisissa esimerkeissä voidaan tunnistaa selvää itsereflektiivistä sävyä, joka on vahvempaa kuin preesensin esimerkeissä. Asiat luonnollisesti ovat perfektin menneisyyden tarkastelussa lopullisempia kuin nykyajan preesensissä, joten perfekti on funktioltaan terminatiivisempi. Perfekti on aineistossa huomattavasti yleisempi tempus kuin preesens. Olen tämän luvun esimerkeissä lihavoinut *tulla tehtyä* -lauseista ja niiden kontekstista ne kohdat, jotka merkitsevät frekventatiivisuutta ja habitiivisuutta.

- (44) *Olet aivan oikeassa. Ei separaattori, vaan kirrnu, Molemmat oli meillä ja **molempia on tullut pyöritettyä**. Kun kermaa oli **aina** paljon säiliössä, niin pyöritysvauhdin piti olla rauhallinen ja tasainen.* – (TSIA79)
- (45) ***Onhan noita** muutama tullut tehtyä* 😂🤔 (TSIA77)
- (46) ***Onhan noita** navetan tiiliseiniä tullut maalattua kalkkimaalilla. Toimii varmaan myös kaakeliin?* (TSIA86)
- (47) – – ***Eipä ole tullut katsottua** telkkaria **moneen vuoteen** tai makoiltua sohvalla* 😊 (TSIA93)
- (48) *Ja on tullut syksyn jälkeen tullu hommattua **kaiken näköstä** konetta **lisää** ihan tän harrastuksen johdosta.* (TSIA76)
- (49) *Saattaa kyl olla massoissakin eroja..**Ammattini puolesta on** vaan tullut huomattua et isot saumat **tahtoo erottua** muusta seinästä..* (TSIA84)
- (50) *olen **enempi** ollut "kylmän raudan" seppä, kyllä **takomistakin on tullut harrastettua**. Joskus karkaisutkin opetellut. Tuollaisen tein joskus poikasena.* – (TSIA94)

*Tulla tehtyä* -konstruktion frekventatiivisuuden eli toisteisuuden funktiota muodostuu suurelta osin konstruktion morfeemien ulkopuolella. Esimerkissä (44) *molempia*-NP ja *aina*-adverbi ovat merkkejä toisteisuudesta. Mielenkiintoista samassa esimerkissä on se, että virkkeen rinnasteiset osat ovat eri aikamuodoissa. Virke alkaa imperfektilauseella, ja se jatkuu perfektilauseella. Mahdollinen syy tämänlaiselle tempusten käytölle voi olla siinä, että *tulla tehtyä* -konstruktion perfekti mahdollisesti on vahvempi frekventatiivisuuden merkitsijä kuin saman konstruktion imperfekti.

Frekventatiivisuus voi esiintyä *tulla tehtyä* -konstruktiossa myös ironian sävyttämänä. Esimerkissä (45) nauravat emoji:t selvästi merkitsevät itseironista sävyä. Ohessa oleva kuva osoittaa, että tehtyjä harrastetöitä on kertynyt enemmän kuin muutama, joten *muutama*-sana ei tässä esiinny perusmerkityksessään. Ironian käsitettä osana *tulla tehtyä*

-konstruktiota tarkastelen lähemmin luvussa 4.6.4.1. Esimerkeissä 45 ja 46 perfektin liitoverbiin liitetystä *han*-partikkelilla on vakuuttelun merkitys, joka ulottuu myös lauseen frekventatiivisuuteen. Lauseen lakonisuudesta voidaan tulkita myös huolettomuutta. Esimerkissä (47) *-pa* -liitepartikkelilla on vakuuttelun tehtävä näennäisen elämäkerrallisessa mutta ironian sävyttämässä kertomuksessa. Esimerkissä (48) toisteisuuden merkinä on adjektiivin hahmoinen lauseke *kaiken näköstä* eli 'kaikkea'.

Esimerkissä (49) käsitteistäjä-kertoja ilmaisee epäsuorasti toimintansa olevan toisteista. *Ammattini puolesta* -adverbiaalilausekkeesta ja *tahtoo erottua* -verbiketjusta voidaan päätellä henkilön karttunut kokemus. Elämäkerrallisuuden ja frekventatiivisuuden funktio muodostuu siis suurelta osin lausuman lekseemivalintojen avulla, ja saman suuntaista funktiota tuottaa myös frekventatiiviseksi vakiintunut *tulla tehtyä* -konstruktio. Erilliset konstruktiot siis yhteen liittyneinä muodostavat yhdenmukaista frekventatiivista tulkin-  
taa. Esimerkissä (49) käsitteistäjä ilmaisee omat tavat ja taipumukset abstraktiona siten, että *tulla huomattua* -konstruktiolla ei ole esinetarkoitteista patientti- tai tulos-NP:tä objektinaan, vaan konstruktiolla on lauseobjekti *isot saumat tahtoo erottua muusta seinästä*. Esimerkki (49) on osoitus siitä, että kasvojen suojelun hengessä voi kertoa melko vähän ja kuitenkin tulla ymmärretyksi siten, että olisi sanonut paljon. Hienovireisellä kielen keinolla on mahdollista huomauttaa kasvojen suojelun hengessä keskusteluosapuolelle jotakin, mikä suoremmin ilmaistuna voitaisiin kokea epämiellyttävänä julkisena arvosteluna.

Myös esimerkissä (50) *tulla tehtyä* -konstruktio esiintyy toistuvuuden ja kohteliaisuuden funktiossa. Lausuman alussa on minäviitteinen *olen ollut* -verbimuoto mutta kahdessa seuraavassa lauseessa on *tulla tehtyä* -konstruktio ja persoonakategorialtaan elliptinen finiittinen muoto. Lausuma päättyy persoonamuotoon. Persoonakategoria puuttuu niistä lauseista, joissa käsitellään myönteissävyisesti omia taitoja siten, että muodostuu elämäkerrallista toisteisuutta. Toistuvien tapojen ja taipumusten kielellisenä merkinä ovat *-kin* -liitepartikkelit sekä paljouden komparatiivi *enempi*. Persoonakategoria esiintyy niissä lauseissa, joissa on vähentävät lausekkeet *kylmän raudan seppä* ja *joskus poikasena*. *Tulla tehtyä* -konstruktion funktiona voidaan pitää tärkeilyn ja itsekehun vaikutelman taka-alaistumista, ja tämä vaikutelma muodostuu yhdessä muiden kielellisten keinojen kanssa. Väistämätön seuraus *tulla tehtyä* -konstruktion käytöstä on se, että muodostuu ulkopuolisen elämäkertojan näkökulmaa.



#### 4.6.3.3. Kaksoisvalotuksen muodostuminen konstruktiossa

*Tulla tehtyä* -konstruktiosta tulkittava erityinen reflektion ja jälkikäteisen arvion vaikutelma johtuu konstruktion kaksoisvalotuksesta. Tässä luvussa esitän, mitä kaksoisvalotus-käsite on kognitiiviselta kannalta ja missä morfeemeissa tarkkaan ottaen muodostuu *tulla tehtyä* -konstruktion kyky ilmaista saman aikaisesti sekä toimintaa että käsitteistäjän kokemusta.

Omien tekojen reflektointi eli jälkikäteisarviointi on *tulla tehtyä* -konstruktion tyypillistä käyttöä. Mielikäisen (1984) mukaan *tulla tehtyä* tuottaa vaikutelmaa tapahtumasta käsitteistäjän havainnointi- ja tulkintaprosessin kautta välitettynä. Vilkuna (2006: 112, 115) on ounastellut, että *tulla tehtyä* -konstruktiossa kaksoisvalotus on tärkeä käsite. ”Rakenne mahdollistaa tehtyjen tai tapahtuneiden asioiden tarkastelun kaksoisvalotuksessa. Tietoisuus teosta taka-alautuu, mikä muuttaa kertomuksen näkökulmaa sellaiseksi, että teko vaikuttaa tahdosta riippumattomalta, ja tällöin tapahtuma joutuu kaksoisvalotukseen”. Käytän tässä tutkielmassa kaksoisvalotuksen käsitettä, koska se hyvin kuvaa *tulla tehtyä* -konstruktion ilmaisupotentiaalia. Kuitenkin käytän kaksoisvalotuksen käsitettä eri merkityksessä kuin Vilkuna. Kaksoisvalotuksen käsitteellä tarkoitan tässä tutkielmassa sitä, että *tulla tehtyä* -konstruktion varioiva verbi merkitsee tekoa tai tapahtumaa ja lisäksi *tulla tehtyä* -konstruktio merkitsee käsitteistäjän kokemusta teon tai tapahtuman merkityksestä. On mahdollista, että kaksoisvalotus ei ole *tulla tehtyä* -konstruktion alkuperäisin käyttömerkitys, mutta kuitenkin se on nykyisessä käytössä aivan keskeistä. Kaksoisvalotus tekee *tulla tehtyä* -konstruktiosta viestinnällisesti ilmaisuvoimaisen, ja suomea äidin kielenään puhuvat ihmiset tunnistavat *tulla tehtyä* -konstruktiossa kaksoisvalotuksen.

*Tulla tehtyä* on polyseeminen konstruktio, ja sitä käytetään eri funktioissa. *Tulla tehtyä* -konstruktiota käytetään kaksoisvalottavalla tavalla mutta yhtä lailla sitä voidaan käyttää persoonaa etäännyttävällä ja vähättelevällä tavalla. Näin ollen Vilkunan toteamukset *tulla tehtyä* -konstruktion etäännyttävästä ja tietoisuutta alentavasta vaikutuksesta ovat tosia, mutta ne ovat eri asia kuin *tulla tehtyä* -konstruktion kaksoisvalottava käyttö. Persoonaa etäännyttävä *tulla tehtyä* -konstruktion käyttö mahdollistuu siitä, että konstruktion

muodosta puuttuu agenttia ilmaiseva morfeemi. *Tulla tehtyä* -konstruktion agenttia etäännyttävää ja maneerista käyttöä tarkastelen erikseen luvussa 4.6.4.5.

Kuten luvussa 2.5. ilmeni, *tulla*-verbi on monikäyttöinen liikeverbi. Sitä käytetään konkreettisissa liikkeen kuvauksissa, ja lisäksi sitä käytetään abstraktisti asioiden ja ajatusten liikkeen kuvauksissa. Myös osana *tulla tehtyä* -konstruktiota *tulla*-verbi toimii abstraktin liikkeen merkitsijänä. Merkittävä kysymys on se, mitä abstraktia liikettä *tulla*-verbi merkitsee *tulla tehtyä* -konstruktiossa. *Tulla*-verbin kognitiivinen käsitteistys nykykielen käyttäjälle lienee se, että se ilmaisee käsitteistäjä-kertojan tiedostumista. Varioivan verbin ja sen argumenttien tieto siirtyy *tulla*-verbin välityksellä lauseen deiktiseen keskukseen eli tarkastelupisteeseen, joka on käsitteistäjän mieli nyt-hetkessä. Vaikka *tulla tehtyä* -konstruktiossa agentti ei ole morfologisesti näkyvissä, on se konventionaalisen tulkinnan mukaan sama kuin käsitteistäjä. *Tulla tehtyä* -lauseen tarkastelupiste on se ajankohta, jossa asiat tulevat käsitteistäjä-kertojan tiedostamiksi. Käsitteistäjä tiedostuu varioivan verbin kertoman toiminnan vaikutuksesta, minkä johdosta hän voi todeta, että toiminta ”tulee”, ”tuli” tai ”on tullut”.

Usein on *tulla tehtyä* -konstruktiota käytettäessä mahdollista tulkita niin, että käsitteistäjän lopullisessa kokemuksessa tietoisuus toiminnasta on jossain määrin toinen kuin miltä se näytti toiminnan hetkellä. Tätä aika- ja tulkintatasojen välistä kahtalaisuutta *tulla tehtyä* -konstruktio ilmaisee ytimekkäästi. Ei siis tarvitse sanoa esimerkiksi, että *nyt minusta näyttää siltä, että minä aiheutin tuloksen Z, vaikka tekohetkellä ajattelin sen olevan jotakin muuta*, vaan riittää todeta lyhyesti *tuli tehtyä tulos z*. Lukija tai kuuliija tulkitsee molemmista ilmauksista melko samanlaisen merkityksen, mutta *tulla tehtyä* -konstruktio on epäsuora ja lyhyempi ilmaustapa, joten vaikuttaa siltä, että kaksoisvalotuksella on yhteys kielen säästeliäisyyden periaatteeseen.

#### 4.6.3.4. Kriittinen reflektio

*Tulla tehtyä* -konstruktion analyttisintä käyttöä edustaa kriittinen reflektio, jossa käsitteistäjä ilmaisee, että varioivan verbin kuvaama toiminta on jälkeinpäin osoittautunut toisenlaiseksi kuin hän mielsi tekohetkellä. *Tulla tehtyä* -konstruktion kaksoisvalotus on kaikkein erottuvinta juuri kriittisen reflektion funktiossa.

- (51) *Tuli vedettyä spräymaaliala heikosti prepatulle metallipohjalle, ja pinnasta tuli hieman kuhmuraista. Voinko vetää vaan pintamaalia hiekkapaperilla hieman pois ja päälle lisää väriä* – – (TSIA42)
- (52) *Tuli maalailtua vannetta car-rep maaleilla. Akryylimusta, akryylipunainen. Mistähän syystä lakka sotki mustaa* (TSIA 20)
- (53) *Minua on harmittanut, ettei tullut otettua "ennen"-kuvaa. Minulla ei ollut selkeää mielikuvaa, miltä koppa näyttäisi valmiina-siis miten hyvältä ja "julkaisukelpoiselta"- niin etten edes ajatellut koko asiaa....* (TSIA81)
- (54) *Meilläkin oli aikoinaan samanlainen kiuas mökillä. Aivan helvetin hyvät lölyt oli. Harmi, ettei tullut otettua talteen, kun pieni reikä oli tullut sisälle.* (TSIA72)

Kriittistä itsereflektiota voidaan tulkita esimerkistä (51), jossa aiheena on maalaustyö, joka jälkepäin katsoen näyttää siltä, että siinä on tapahtunut pieni virhe. Asiantila näytetään käsitteistäjälle epätoivottuna nyt-hetken tarkastelupisteessä. Tulla-verbin avulla kuvataan tiedostumisen hetkeä. Tapahtumisen hetkeä sen sijaan kuvataan varioivalla verbillä vetää. Tulla tehtyä -konstruktion käyttöä voi motivoida tavoitteen ja lopputuloksen ristiriita. Kirjoittaja ei millään tavalla eksplikoi harmitusta, mutta se voidaan tilanteesta päätellä adverbilausekkeen heikosti prepatulle metallipohjalle ja lauseen pinnasta tuli hieman kuhmuraista perusteella. Esimerkki (51) voitaisiin muotoilla itsereflektioksi myös ilman tulla tehtyä -konstruktiota esimerkiksi näin: *Vedin spräymaaliala heikosti prepatulle metallipohjalle, ja osoittautui että pinnasta tuli hieman kuhmuraista*. Parafrasoin valossa näyttää myös siltä, että *tulla tehtyä* -konstruktiolla melko samanlainen merkitys voidaan tuottaa vähemmällä merkkimäärällä. *Tulla tehtyä* -konstruktiolla on siis kielellisen sääteliäisyyden funktio.

Myös esimerkissä (52) aiheena on maalaaminen ja siinä tapahtunut virhe. Harmituksen sävy on hyvin häilyvä, koska käsitteistäjä ei nimeä tilannetta ongelmaksi. Kuitenkin lausuma ilmaisee valitettavan tapahtuman. *Tulla tehtyä* -konstruktio toiminee lievempänä itsekritiikkinä kuin vaikkapa *menin tekemään* -konstruktio tai *pitikin mennä tekemään* -konstruktio, joissa kielteistä sävyä ilmentää deiktisestä keskuksesta poispäin suuntautuva liikeverbi *mennä*. *Tulla*- verbi esiintyy useimmiten myönteissävyisissä ilmauksissa. *Tulla*- ja *mennä* -verbien työnjakoa käsittelin luvussa 2.5.

Selvä harmitteleva sävy on esimerkissä (53), ja siinä kirjoittaja suoraan nimeää harmituksensa, joten *tulla tehtyä* -konstruktio ei ole ratkaiseva reitti harmituksen funktion

tunnistamisessa. *Tulla tehtyä* -konstruktiota käytettäessä katumuksen sävy voitaisiin ilmaista myös implisiittisesti, jolloin teko asettuisi vähemmän omakohtaiselta kuulostavaan muotoon, juuri kuten on esimerkissä (51). Esimerkin (53) agentti ei ollut ottanut valokuvia töistään, mikä näyttäytyy uudessa ajassa puutteena, kun kuville olisi tarvetta.

Myös esimerkissä (54) esiintyy *harmi*-lekseemi, joten harmitteleva itsekriittisyys ei jää arvailun varaan. Mökkisaunomista harrastavalla henkilöllä oli ennen hyvät löylyt antava kiuas. Sitten kiukaaseen tuli pieni reikä, ja se heitettiin pois. Käsitteistäjä-kertoja on nähnyt toisella ihmisellä samanlaisen kiukaan kuin hänellä itsellään ennen oli. Siksi käsitteistäjä-kertojaa harmittaa, ettei hänellä itsellään ole enää kiuasta.

Yleistä on, että *tulla tehtyä* -konstruktion käytössä itsekritiikki muotoillaan huomaamattomaan muotoon eikä sitä esitetä aivan suorasukaisesti kuten Ikolan (1974: 41) esimerkissä *Tulipa hoidettua asiat huonosti*, joka ilmeisesti ei perustu mihinkään autenttiseen kielenkäyttötilanteeseen.

*Tulla tehtyä* -konstruktion eräs tunnistettu konventionaalinen käyttö on (itse)reflektointi. Kun tulkitsija havaitsee lausumassa *tulla tehtyä* -konstruktion, hän voi ottaa huomioon, että rakennetta on ennenkin käytetty yllätystä ja vahinkoa ilmaisevissa kriittisen reflektion tilanteissa. Lauseessa ei tarvitse esittää aivan suorasukaista itsereflektiota, koska reflektion merkitystä tuottaa myös *tulla tehtyä* -konstruktion assosioituva kriittisen tarkastelun sävy. Agentin teko ja käsitteistäjän kokemus muodostavat yhdessä kaksoisvalotetun, lopullisemman, merkityksen.

#### 4.6.3.5. Sattuman funktio

Kuten edellä on ilmennyt, refleктоiva *tulla tehtyä* -konstruktio voi ilmaista kriittistä tarkastelua eli aiotun toiminnan ja toiminnan lopputulosten kriittissävyyistä vertailua. Kuitenkin reflektio voi olla myös lopputuloksen sattumallisen luonteen korostamista neutraaliin sävyyn. Tahattomuuden ja sattuman ilmaisevista on pidetty *tulla tehtyä* -konstruktion funktiona fennistiikassa jo pitkään (Setälä 1880: 45; Ikola 1978: 41–42). Sattuman ilmaisuissa *tulla tehtyä* -konstruktion varioivana verbinä esiintyy neutraali

yleiskäyttöinen *tehdä* tai muu geneerinen työn verbi. *Tulla tehtyä* -konstruktion vakio-osa *tulla* tekee mahdolliseksi kaksoisvalotuksen tulkinnan.

- (55) *Tuli tehtyä veljen kans nissan micran jakopään ketjusta ranneketjut 😊* (TSIA63)  
 (56) — *laittelin tännekin kuvia kun kyhäilin tuon uunin ja keittotason rungon —. Laudat jäi edellisestä patioista ylimääräseks ja yläkerran remontista jäi ylimääräisiä lamiinaatteja niin tuli sitten hyödynettyä tuossa —* (TSIA53)  
 (57) *Tuommonen "aurinko" tuli värkättyä. 92kpl kertakäyttö partahöyliä ,kuumaliimaa ja vanha kellotaulu.* (TSIA49)  
 (58) *Kesällä tuli huihin ja urheilun vuoksi veistettyä n. 230cm/230kg Lankinen. Materiaali: kuusitukki, pituus 330cm ja halkaisija 80cm.* (TSIA45)  
 (59) 😊 *On kyllä hieno. Tuli nähtyä muutto kuormaa viedessä* (TSIA78)

Esimerkki (55) voi vaikuttaa ensin näkemältä maneeriselta, semanttisesti ontolta, sillä tilanteessa ei suoraan ilmene minkäänlaista kielenulkoisessa todellisuudessa ilmenevää jännitettä, johon *tulla tehtyä* -konstruktiolla voitaisiin reagoida ja mikä tulkinnassa selittäisi *tulla tehtyä* -konstruktion käyttöä. Mikään lausuman lekseemi ei merkitse, että käsitteistäjä kokisi teon ja toiminnan yllätyksenä, mutta lauseen kuvaamasta tilanteesta mahdollista tehdä tulkinta yllätyksestä ja spontaanin toiminnan kuvauksesta. Lause kertoo sellaisesta autonkorjauksen tilanteesta, jossa autosta poistettu ja alkuperäiseen käyttöönsä kelpaamaton osa on materiaalisilta ominaisuuksiltaan yhä kelvollinen johonkin muuhun käyttöön, mutta sellaisen käytön keksiminen on hieman vaikeaa. Tässä esimerkissä käytöstä vapautettu auton osa on kekseliäästi muutettu koruiksi. Yllättäen esille tulleen mahdollisuuden on reagoitu toiminnalla.

On täysin epävarmaa, mielsikö käsitteistäjä niin, että koska tilannetta on leimannut yllättävä oivallus ja reaktio, on tilanteessa hyvä käyttää *tulla tehtyä* -konstruktiota. Pragmatiikassa tulkittu merkitys ja tarkoitettu merkitys voivat poiketa toisistaan, eikä kielentutkija voi todeta mitään varmuutta siitä, mitä funktiota tietyissä kielenkäyttötilanteissa on ajateltu (Yli-Vakkuri 1986: 5). Varmaa on se, että *tulla tehtyä* -konstruktiolle on vakiintunut käyttöä sattuman ja spontaanin toiminnan kuvaamisen tilanteissa, ja tieto tästä vakiintuneisuudesta vaikuttaa lukijan tulkintaa. Vakiintuneisuus auttaa tunnistamaan niukastakin tekstistä viitteitä muodon ja merkityksen yhteenliittymästä ja konstruktion yksittäisestä funktiosta.

Myös muissa tämän luvun sattumatilanteissa ilmenee ympäristön materiaalisesta mahdollisuudesta seuraava toiminta, jota ei ole ennalta suunniteltu. Esimerkissä (56) ilmaistaan tyytyväisyyttä siitä, kuinka ylijääneille rakennustarvikkeille on löytynyt sopivaa käyttöä. Esimerkissä (57) ilmenee, että ylijäämätavarat on keksitty liimata kiinni kellotauluun, ja siten on muodostunut spontaania taidetta. Esimerkissä (58) kuusen tyvipölkky on keksitty muuttaa veistokseksi. Veistoksen tekemisen syinä mainitaan spontaani huvi ja urheilu. Tavoitteettomuuden sävyä voimistaa *veistää*-verbiin lisätty *-ele-* -verbijohdin. Luvussa 4.6.4.2 käsittelen tarkemmin sitä, kuinka *-ele-* -verbijohdin ja *tulla tehtyä* molemmat assosioituvat kepeyttä ja spontaaniutta ilmaiseviksi rakenteiksi. Esimerkki (59) on erään lukijan reaktio edeltävässä keskustelussa mainittuun veistokseen, joka on asetettu yleisesti nähtäväksi tien varteen. Esimerkki (59) ilmaisee sattumaa. Hyvin samanlainen merkitys olisi mahdollinen parafrasilla *satuin näkemään muuttokuormaa viedessä*. Perimmäiset syyt käyttää *tulla tehtyä* -konstruktiota esimerkissä (59) voivat kuitenkin olla sellaisia yksityisyyden ja kohteliaisuuden asioita, joita tarkastelin jo luvussa 4.4. Kyse on siitä, että *tulla tehtyä* -konstruktio tekee mahdolliseksi jättää kertomatta, kuka tai ketkä ovat osallistuneet kerrottuun toimintaan. Konstruktiio ei kerro sitäkään, onko osallistujien määrä ollut yksiköllinen vai moniköllinen. Näin ollen konstruktion muodosta motivoituvia funktioita ovat agentin mainitsematta jättäminen ja sen identiteetin epätarkentaminen.

Nyt käsillä olevan luvun esimerkeissä yhdistävä tekijä on se, että agentin aineellisessa ympäristössä on sattumalta ilmennyt mahdollisuus, johon agentti on päättänyt reagoida. Sattuman käynnistämälle toiminnalle ei mielly kovin selkeää tavoitettakaan. *Tulla tehtyä* -konstruktiota on aiemminkin havaittu käytettävän satunnaisuuden ja umpimähkäisyyden korostamisen funktiossa, kuten luvussa 2.4.3. mainitsin. Voi olla, että kirjoitettu teksti heikentää puhekielisen *tulla tehtyä* -konstruktion kykyä välittää sattuman ja umpimähkäisyyden sävyjä. Prosodisilla keinoilla, varsinkin intonaatiolla, ja myös ilmeillä ja eleillä voitaisiin tehostaa yllätyneisyyttä puhutussa tilanteessa.

*Tulla tehtyä* -konstruktion lisäksi suomessa on paljolti saman näköinen *tulla*-muutospassiivi. Esimerkissä (56) on mahdollista tulkita lauseen semantiikka joko niin, että 'agentin tuli hyödynnettyä laminaatit' tai 'laminaatit tulivat hyödynnettyä ~ hyödynnetyiksi'. Ensimmäinen tulkinta on yksipersonainen *tulla tehtyä* -konstruktiotulkinta, ja jälkimmäinen tulkinta on monipersonainen *tulla*-muutospassiivitulkinta, ja jälkimmäisessä tulkinnassa *laminaatit*-lekseemi on lauseen patienttisubjekti.

#### 4.6.4. Affektiset funktiot

Lausuman kokonaismerkitys muodostuu eri merkitystasojen ja merkityslohkojen vuorovaikutuksena, ja lausumamerkityksellä on suhde laajempiin tekstuaalisiin ja interaktiivisiin merkityksiin (Larjavaara 2007: 10).

*Tulla tehtyä* -konstruktiona käytetään myös vailla reflektointia näkökulmaa esimerkiksi huolettomuuden ilmaisemiseen. Affektinen kielenkäyttö on tunteiden tahallista osoittamista (Kuiiri 2012: 68). Affektiseksi kutsutaan sellaista vakiintunutta konstruktia tai muuta kielenainesta, jolla puhuja osoittaa asennoitumistaan käsiteltävään asiaan tai puhelumppaniinsa. Affektiseen käyttöön vakiintuneita ovat esimerkiksi huudahduslauseet, jotkut kieliopilliset muodot ja lekseemitasolla esimerkiksi interjektit ja voimasanat. Ilmauksen affektisia merkityksiä ei ole tapana lukea kuuluviksi lauseen tai lausuman kirjaimelliseen merkitykseen eli propositionaaliseen sisältöön, vaan affektisiksi katsottavat keinot tuovat lauseisiin ja lausumiin lisämerkityksiä ja implikaatioita, joita on myös nimetty ekspressiivisiksi, sosiaalisiksi ja interpersoonallisiksi merkityksiksi. (VISK 2008, määritelmät; VISK 2008 §1707.) Affektisen funktion muodostuksessa tärkeitä morfologisia tekijöitä ovat *tulla tehtyä* -konstruktion lisäksi lausuman muut morfeemit, lekseemit ja tekstin tyyliarinnat. Affektisissä funktioissa *tulla tehtyä* -konstruktion propositio on terminatiivisen perusmerkityksen mukainen ja neutraali, mutta lauseessa ja lausumassa esiintyvät konstruktiot toimivat vuorovaikutuksessa keskenään siten, että lausumasta voidaan tulkita tahallista tunteiden osoittamista.

##### 4.6.4.1. Huolettomuus ja vähentäminen

Eräissä kirjoituksissa (mm. Ikola 1974; Mielikäinen 1984; Vilkuna 2006) mainitaan, että *tulla tehtyä* -konstruktion käytössä on toisinaan vähättelevä sävy. Neutraalimmin voitaisiin puhua myös keventävästä tai huolettomasta sävystä. Kerrotun toiminnan tai tapahtuman keventäminen ja vähentäminen ovat *tulla tehtyä* -konstruktion affektisia funktioita. *Tulla tehtyä* -konstruktion keventävä ja vähentävä affekti muodostuvat siitä, että *tulla tehtyä* -konstruktio kerää seuraansa affektisia morfeemeja ja ilmauksia. *Tulla tehtyä*

-konstruktio voi myös itsessään sävyttää ilmaisuja, koska kielenkäyttäjien kokemusmuistissa tämä konstruktio voi olla vakiintunut kepeän ja vähentävän sävyisen kerronnan keinoksi.

- (60) *Vanhasta rampoliininrungosta pari pelimaalia. Toisesta tuli vähän erikokoinen kun ei tullut paljon mittailtua 😊 Muutenkin noi hitsaustaidot on mitä on. Josne kestää nyt mitä kestää.* (TSIA90)
- (61) *Tuli tekastua minin penkit, aika homma eläkeläiselle* (TSIA24)
- (62) *Sellainen terassi tuli rykästyä.* (TSIA17)
- (63) *Hieno, mutta kyllä on koomista tää "suomalainen vaatimattomuus", : tuiskaisin tuommoisen (tuli rykäistyö) ohimennen...* (TSIA18)

Esimerkissä (60) *tulla tehtyä* -konstruktio on osa lausumaa, joka ei millään tapaa vahvista, että käsitteistäjä ja agentti olisivat sama henkilö. Lausuman aloittavasta tuloslauseesta puuttuu agentti ja verbi, joten vaikutelmana on tarkoituksellinen tekijän taka-alaistaminen. *Tulla tehtyä* -konstruktio toimii vuorovaikutuksessa lausuman muiden persoonaa häivyttävien ja affektisten elementtien kanssa. Adjektiivilauseke *vähän erikokoinen* on käytössä vähentävästi tai loiventavasti. Huolettomuutta ilmaisevia konstruktioita ovat *kestää mitä kestää* ja *on mitä on*. Myös yleiskielen normien rikkominen voitaisiin tulkita irti otoksi vakavuuden sävystä. Yleiskielen *trampoliini*-sanasta on käytetty kansanomaista *rampoliini*-muotoa. Sanat *jos* ja *ne* on kirjoitettu puhekielisesti yhteen, *josne*. Eräänlainen kontrasti tämän lausuman monille puhekielisille piirteille on se, että *tullut*- ja *tehtyä* -lekseemit ovat täysin yleiskielisessä muodossa. *Tulla tehtyä* -konstruktion funktio on paitsi tekijän taka-alaistaminen, myös huolettomuus koska käsitteistäjä vaikuttaa lausuman perusteella tietoiselta siinä, että agentti olisi voinut toimia toisinkin. Varmuudella voidaan kuitenkin todeta vain, että *tulla tehtyä* -konstruktion läheisyyteen on liittynyt morfeemeja, lekseemejä ja konstruktioita, jotka erikseen ja vuorovaikutuksessa ilmaisevat affektia. Kepeyttä ilmaisevat myös naurava emoji ja *-ele-/ile-* -johdosverbi *mittailla*. Verbijohtimen *-ele-* osuutta affektin muodostuksessa käsitteiden erikseen luvussa 4.6.4.2.

*Tulla tehtyä* -rakenteen suosikkiverbi on geneerinen tuottamisverbi *tehdä*, ja se on merkitykseltään neutraali. On mahdollista lisätä *tehdä*-verbiin *-Aise*-momentaanijohdin, niin että muodostuu *tekaista*-verbi, mikä ilmenee esimerkissä (61). VISK:n (2008 §368) mukaan momentaanijohdoksen kuvaama tapahtuma on tyypillisesti punktuaalinen eli



hetkellinen ja johdoksen merkityksessä korostuvat kerrallisuus ja lyhytkestoisuus. Esimerkin (61) osoittamassa verkkokeskustelun tilanteessa ilmenee, että agentti on kunnostanut ja verhoillut auton istuimet. Tilanteessa on nähtävillä valokuvat, joista päätellen kunnostus- ja verhoilutyötä on ollut paljon, ja lausumassa todetaankin: *aika homma eläkeläiselle*. Kuitenkin *-Aise*-johdin vähentää verbin merkitystä siten, että *tekaista*-johdos esittää toiminnan ajankäytöllisesti tai vaikeustasoltaan vähäisempänä kuin johtamaton *tehdä*-verbi. Vähentävän verbijohtimen käyttöä voi selittää paitsi käsitteistäjän asennoituminen harrastukseen myös asennoituminen keskustelufoorumiin ja siellä esiintymiseen. On mahdollista, että jo *tulla tehtyä* -konstruktion johtaa jossain määrin tulkintoihin kepeydestä, koska havaintojeni mukaan *tulla tehtyä* -konstruktiota esiintyy kepeän sävyissä kerronnassa TSI-foorumilla muutoinkin.

Aineistossa on toinenkin *-Aise*-johtimellinen *tulla tehtyä* -konstruktio. Esimerkissä (62) konstruktion varioiva osa on *rykästä*. Lausuman aiheena on terrassin rakentaminen. *Ryväskylästä*-verbi ja sen kanta *rykiä* ovat läheisiä substantiiville *rykäisy* 'kurkunselvittely', ja sanojen tausta on ilmeisesti onomatopoeettinen (Häkkinen 2004 s.v. rykiä). *Rykästä*-verbiä ei siis tässä käytetty perusmerkityksessään, sillä lausuman ja kuvan aiheena on keskkokoisen mökkiterassin rakentaminen. *Ryväskylästä*-verbin tilannemerkituksesta on mahdollista tehdä monta tulkintaa. *Ryväskylästä*-verbiä on voitu käyttää siinä kuvaannollisessa merkityksessä, että agentti on ollut riipeä tekijä, koska ruumiintoimintona rykäisy on nopea ja spontaani. Toisaalta *rykäistä* -lekseemi voi olla jossain määrin polyseeminen. On esimerkiksi mahdollista, että raskasta ponnistelua vaativaa työtä voidaan kuvailla *rykäistä*-verbillä.

Sturken ja Cartwright (2009: 323) kirjoittavat, että ironia on tahallaan aiheutettu ristiriita kirjaimellisen tai vallitsevan merkityksen ja tilanteessa tarkoitetun merkityksen välillä. Esimerkeissä (61) ja (62) käsitteistäjät ovat voineet tahallaan leikitellä sanojen merkityksillä ja kirjoittaa lausumat, joissa on ristiriita teksti- ja kuvainformaation välillä. Ristiriitainen viesti voi olla vaikkapa ironinen viittaus keskustelutapaan, jossa saatetaan vähätellä omaa vaivannäköä kerrotussa toiminnassa tai voidaan esiintyä korostuneen vaatimattomasti. Larjavaaran (2007: 526–527) mukaan itseironia on lempeän ironian laji, jossa puhuja voi vaikka yrittää osoittaa älyään ja aitoa tai näyteltyä sosiaalista suhteellisuudentajuaan ja ei-itsetärkeyttään, mutta oikea ironinen kärki oikeastaan puuttuu. Levinson

(1983: 16,18) on todennut, että viestinnän perimmäisten tarkoitusten merkitystulkinta edellyttää esimerkiksi ironian ja implisiittisen ilmaisun tulkinnan mekanismeja, sillä merkitykset ilmenevät konteksteittain, ja tulkinnan mekanismit ovat yksi kielellisen kyvykkyuden osa-alueista, joita päivittäin käytämme tiedostamattamme. Larjavaaran (2007: 526) mukaan puhetilanteessa varmasti myös katse, äänensävy ja suupielen väreily paljastaisi puhujan ”piruilevan” ajatuksen. Puheelle ominaiset prosodiset keinot, elehtiminen ja ilmeet, eivät ole tietoverkon kirjoitetuissa viesteissä käytettävissä. Kuitenkin eleitä ja ilmeitä pyritään usein verkossa ilmaisemaan emojjeilla eli ilme- ja emotioikoneilla. Emojien tarkoitus on paikata niitä aukkoja, joita kirjallisessa ilmaisussa on.

Itseironia voi olla myös näyteltyä, kuten on NSS:n (1980: 29) esimerkissä *Kun tuli vanhoilla päivillä tehtyä sellainen synti, että tuli otettua se nuori vaimo*, jossa kertoja tekeytyy katuvaaksi, mutta todellisuudessa ylpeilee saavutuksellaan. Mahdollista on tulkita esimerkkiä (62) niinkin, että *rykäistä* -verbi on tässä tilanteessa odotustenvastainen, ja esimerkissä (63) näkyekin erään lukijan kriittinen vastaus, jossa hän ironisesti rinnastaa *tuli rykästyä* -konstruktion käsitteeseen suomalainen vaatimattomuus. Kangasniemen (1997:21) mukaan joskus sanojen käytössä voi tapahtua väärinymmärryksiä, minkä takia voidaan joutua käymään asiasta merkitysneuvotteluja. Tässä tapauksessa merkitysneuvottelu voi motivoitua paitsi *rykäistä* -verbileksemin käytöstä myös *tulla tehtyä* -konstruktion assosioituneista merkityksistä. Kuten tämän luvun alussa totesin, *tulla tehtyä* -konstruktiosta on aiemmissa fennistisissä kirjoituksissa tulkittu vähättelevää sävyä. Pidän mahdollisena, että *tulla tehtyä* -konstruktion jossain määrin assosioituu vähättelyn lisäksi ja sen sijasta rentouden ja helppouden vaikutelma. Tekstien lukijat voivat esimerkiksi arvioida sitä, käyttäkö kertoja *tulla tehtyä* -konstruktiota ja muita morfeemeja tuottaakseen helppouden ja spontaaniuden tulkintavihjeitä ja ovatko nuo tulkintavihjeet osuvia suhteessa kerrottuun kielenulkoiseen tilanteeseen. Ellei helppous tai spontaanius vaikuta tilanteessa todelliselta, saatetaan *tulla tehtyä* -konstruktiosta aistia vähättelyä mutta myös peiteltyä ylpeyttä ja kehua. *Tulla tehtyä* -konstruktion tulkintakonventioita olisi syytä tutkia tarkemmin erillisessä tutkielmassa.

Henkilön sosiaalinen tilanne vaikuttaa kielenkäyttöön (Larjavaara 2007: 414). *Tulla tehtyä* -konstruktiota käytetään enemmän puhekielessä kuin yleiskielessä. Sitä ovat Mielikaisen (1984) mukaan käyttäneet enemmän miehet kuin naiset ja enemmän nuoret kuin

vanhat. *Tulla tehtyä* -konstruktion käytöstä on tutkimuksissa tunnistettu huolettomuuden ja vähättelyn näkökulmia. Analyysissäni en ole tarkastellut kirjoittajien iän ja sukupuolen yhteyttä *tulla tehtyä* -konstruktion käyttöön. Pidän kuitenkin mahdollisena, että *tulla tehtyä* -konstruktion funktioista juuri huolettomuus ja satunnaisuus olisivat yhteydessä kielenkäyttäjän nuoreen ikään ja nuorekkaaseen tekstityyliin, kun taas konstruktion kaksoisvalottavilla ja analyyttisillä funktioilla saattaisi olla enemmän yhteyksiä kielenkäyttäjän aikuiseen ikään ja asiatekstityyliin.

#### 4.6.4.2. Verbijohdin *-ele-/ile-* osana *tulla tehtyä* -konstruktiota

Affektisia kielen merkkejä aineistossani ovat esimerkiksi verbilekseemit, mutta affektia verbiin muodostuu myös verbijohtimilla. TSI-foorumin kielenkäyttöön kuuluvat transitiivisuusasteeltaan melko korkeat dynaamiset verbit. Aineiston sadasta *tulla tehtyä* -tapauksesta kahdeksassa on *-ele-/ile-* -tyyppinen verbijohdin. Käytän tästä johdintyyppistä lyhempää nimitystä *-ele-* johdin. Sen avulla muodostuu verbikonstruktio *Tulla VERBI+ele+tUA*. Verbijohtimella *-ele-* johdettuja verbejä ovat esimerkiksi *maailalla*, *hissailla*, *kaiverrella* ja *askarrella*. VISK:n (2008 §353) mukaan frekventatiivinen verbijohdos kuvaa tyypillisesti sellaista tilannetta, jossa teko, toiminta tai tapahtuma toistuu useaan kertaan tai jossa se on luonteenomainen tai jatkuva.

Kyseistä *-ele-* verbijohdinta käytetään aineistossa tuottamaan hetkellisyyden, keveyden, vähäisyyden ja hitauden vaikutelmia. Hitauden vaikutelma johtunee ainakin siitä, että *-ele-* -morfeemilla ilmaistaan toiminnan toisteisuutta. Jos toimintaa kuvataan verbilekseemillä *hissailla*, vaikuttaa kerrottu tilanne toisteisuuden takia hitaammalta ja vähemmän tavoitteelliselta kuin jos olisi käytetty verbilekseemiä *hitsata*. Toinen syy, miksi *-ele-* johdin aiheuttaa harrastelijamaisuuden vaikutelmaa, on se, että *-ele-* johdin mahdollistaa verbin transitiivisuusasteen alentamisen, niin että verbin valenssi jossain määrin muuttuu. Esimerkiksi *-ele-* johdetun *hissailla*-verbin valenssista jossain määrin poistuu pakollinen patientti- tai tulos- NP, jollainen johtamattomassa *hitsata*-verbissä kuuluu valenssiin. On selvää, että ilman patientti- tai tulos-NP:tä ilmaistu dynaaminen verbi häivyttää kerrotusta toiminnasta päämäärätietoisuuden tuntua, ja vaikutelmana on keveys ja joltinenkin

harrastelijamaisuus. Sanojen johtamisen vaikutusta argumenttirakenteeseen on tarkasteltu fennistiikassa aiemminkin.

- (64) *Rautaromusta tuli hitsailtua yksi pallo lisää pihalle koristeeksi* (TSIA28)  
 (65) *Ku tuli kerta kuvailtua järkkärillä sit ihan kamerajalan kanssa 😊😂 .. nii tässä vielä tunnelmakuva hämärämmässä..* (TSIA15)  
 (66) *Vanhasta rampoliininrungosta pari pelimaalia. Toisesta tuli vähän erikokoinen kun ei tullut paljon mittailtua 😊 Muutenkin noi hitsaustaidot on mitä on. Josne kestää nyt mitä kestää.* (TSIA90)  
 (67) *Vaappuja tulee ihan toiminimellä duunailtua muailman kalavesille.* (TSIA5)

Vaikka esimerkissä (64) *tuli hitsailtua* -konstruktiolla on täydennyksenä patienttia ja tulosta ilmaisevat lausekkeet, vaikutelma on kuitenkin se, että kuvattu toiminta on ollut jossain määrin päämäärätöntä, hidasta ja harrastelijamaista. *Tulla* VERBI+*ele*+*tUA* -konstruktiossa korostuu pikemminkin toiminnan hetkellinen luonne kuin sen päämäärät. *Hitsailla*-verbiä toki voitaisiin käyttää momentaanisuuden korostamiseen myös ilman *tulla tehtyä* -konstruktiota. Kuitenkin *tulla tehtyä* -konstruktio vaikuttaa olevan sellainen sopeva muoto, jonka läheisyydessä tällaisia sävytyksiä voidaan ilmaista, niin että momentaanisuuden ja kepeyden vaikutelmasta muodostuu vielä voimakkaampi.

Esimerkissä (65) verbi *kuvailta* on epätyypillisessä käytössä, sillä yleensä frekventatiivi johdettua *kuvailta*-verbiä käytetään merkityksessä 'kertoa havainnollisesti' tai 'selostaa'. Esimerkissä verbiä käytetään kuitenkin valokuvaamisen merkityksessä, mahdollisesti frekventatiivisessa aikomuksessa eli merkityksessä 'ottaa monta valokuvaa'. Verbin johdin *-ele-* jossain määrin muuttaa verbin valenssia, niin että valokuvaamisen tulos-NP *tunnelmakuva* mainitaan vasta sivulauseessa. Patienttia, tässä tapauksessa kuvan, aihetta lausuma ei eksplikoi. Johtamaton verbi *kuvata* olisi mahdollisesti transitiivisempi: joko patientti- tai tulos-NP lienee tavallista mainita siinä lauseessa, missä *kuvata*-predikaatti on. Myös esimerkissä (66) *-ele-* morfeemi keventää ilmaisua ja hieman muuttaa verbin valenssia, niin että *mittailla*-verbiä käytettäessä ei ole aivan välttämätöntä mainita patienttia, eli mitkä osat jäivät mittailematta. Johtimellinen *mittailla* -verbi mahdollistaa epätarkkuutta ilmaisuun, ja monenlaisilla epätarkkuutta ilmaisevilla morfeemeilla näyttää olevan taipumusta lyöttäytyä yhteen *tulla tehtyä* -konstruktion kanssa.

#### 4.6.4.3. Affektisten lekseemien vaikutus

Edellä kerrottujen lisäksi eräät muutkin morfeemivalinnat ilmaisevat tahallisesti tunnetta eli affektia *tulla tehtyä* -konstruktiossa. Sellaisia ovat affektiset verbit ja epätarkat nimeämiset, joita esittelen seuraavista esimerkeistä. Tämän alaluvun *tulla tehtyä* -lauseet ovat kaksi- ja kolmipaikkaisia.

(68) **Tuommonen** "aurinko" *tuli värkähttyä*. (TSIA49)

(69) **Tuommonen** *tuli väännetyä keittiöön* (TSIA39)

(70) *Tuli tuollainen väsättyä purku tavarasta. Tuossa on kerto puuta ja normi lankkua. Ei erotu enää kunnolla kun vedin sävyn pintaa.* – – (TSIA64)

(71) *Pukinkonttiin tuli tuollaisia väkerreltyä.* (TSIA15)

*Tulla tehtyä* -konstruktio toimii vuorovaikutuksessa lauseen ja tilanteen muiden konstruktioiden kanssa. Siksi konstruktion merkityksen ja funktion analyysi ottaa huomioon tilanteessa esiintyvät merkitykset. Pelkästään *tulla tehtyä* -konstruktion sisällä näkökulmaan ja funktiotulkintaan vaikuttaa varioivan verbilekseemin semantiikka, ja esimerkiksi sen affekti, mikä näkyy affektisina *vä*-alkuisina verbilekseemienä *väkerrellä*, *väsätä*, *värkätä* ja *vääntää*. Kaikki nämä *tulla tehtyä* -konstruktion varioivat verbit ovat imperfektin tempuksessa olevia *vä*-alkuisia verbejä. Esimerkkien (68) ja (70) verbit *värkätä* ja *väsätä* ovat aiemmalta merkitykseltään yleiskäyttöisiä tuottamisverbejä, joita on käytetty erityisesti käsitöiden kuvauksissa (NS 1980 s.v. *värkätä*, s.v. *väsätä*), mutta nykykielessä ne vaikuttavat esiintyvän harrastelijamaisten tilanteiden kuvauksissa ja myös humoristisissa sävyissä. Esimerkissä (69) *vääntää*-verbi 'kiertää, kääntää' (NS 1980 s.v. *vääntää*) esiintyy epäsananomukaisesti, mikä voitaisiin tulkita kielellisen affektin merkinä. Esimerkin (71) *väkertää*-verbissä on muita esimerkkitapauksia selvempi affekti, jota myös voimistaa *-ele-* -johdin.

Myös sanomatta jättämiset voidaan tulkita kielen pragmatiikassa affektisina piirteinä. Kielenkäyttäjän voidaan tulkita viestittävän jotakin, kun hän viittaa esinemaailman tarkoitteisiin semanttisesti epätarkoilla demonstratiivisanoilla *tuommonen* tai *tuollainen* ja tällä tavalla sivuuttaa tyyppi- tai yksilörepresentaation. Tämä näkyy esimerkeissä (69), (70) ja (71). Esimerkkien demonstratiivisanat ovat deiktisestä keskuksesta pois päin osoittavia pronominikantaisia proadjektiiveja. Ne osoittavat läheisiin valokuviiin, jollaiset ovat TSI-foorumilla keskeisesti esillä. Proadjektiivit eivät kuvaile reaali maailman

esineitä tai asioita. Demonstratiivisana asettuu lauseen teemapaikalle tai sen läheisyyteen ja muodostaa tulos-NP:n yksin tai toisen lekseemin kanssa. Vaihtoehtoisesti voitaisiin käyttää *tämä*- ja *nämä*-kantaisia deiktiseen keskukseen osoittavia demonstratiiveja, jotka saavat aikaan astetta läheisemmän ja emotionaalisemman vaikutelman kuin pois deiktisestä keskuksesta osoittavat *tuo*- ja *nuo*-kantaiset demonstratiivit. Demonstratiivisanojen käytössä tärkeää on, että niiden avulla käsitteistäjä ohjaa lukijaa täyttämään ellipsin eli katsomaan oheista valokuvaa, joka esittää referentin yksilönä. Silti lausumasta jää puuttumaan eksplikaatio siitä, mikä on referentin tyyppi. Näin ollen ilmaus on epätarkka ja huolettoman oloinen.

Tulos-NP:iden epätarkka nimeäminen viittaa huolettomuuteen, mutta verbilekseemit *värkätä*, *vääntää*, *väsätä* ja *väkertää* mahdollisesti viittaavat kerrottujen tapahtumien työteliäisyyteen. Siksi lausumissa voidaan tulkita huolettomuuden ja työteliäisyyden välinen ristiriita, joka voisi olla merkki kirjoittajan itseironiasta. Kuitenkin on yhtä mahdollista, että verbilekseemien *värkätä*, *vääntää*, *väsätä* ja *väkertää* käyttöä motivoi ensi sijassa kielenulkoisten tarkoitteiden nimeämisen epätarkkuus eikä kerrotun toiminnan vähättely. Näin tulkiten esimerkkien (68–71) lausumissa ei ole ristiriitaisia merkityksiä.

Esimerkeissä (68), (69) ja (70) tyyli on huolittelemattoman arkinen ja puhekielen omainen. Näissä esimerkeissä *tulla tehtyä* -konstruktiota on käytetty maneerin omaisesti ilman *tulla tehtyä* -konstruktion mahdollistamaa reflektointia ja jälkikäteisarvioivaa näkökulmaa. *Tulla tehtyä* -konstruktiio yhdessä muiden kielellisten valintojen kanssa muodostaa huolettomuuden sävyä. Kielen ja todellisuuden yhteys tarkoittaa muun muassa sitä, että se toiminta, jota kuvaillaan huolettomasti, voi olla kielen ulkoisessa maailmassakin huolettomasti tehty. Tahallaan kirjoitettu huoleton kieli voidaan tulkita tai olla tulkitsematta osoituksena kielen ja todellisuuden yhteydestä.

*Tulla tehtyä* -konstruktiio toimii näyttämönä tai kohtauspaikkana affektisille ilmauksille. Muiden funktioiden ohella *tulla tehtyä* -konstruktiosta on tunnistettu funktiot satunnaisuus (Mielikäinen 1984: 138), huolettomuus (Mielikäinen 1984: 136) ja vähättely (Ikola 1974: 41–42; Vilkuna 2006: 114). Siksi on luonnollista, että näissä funktioissa *tulla tehtyä* -konstruktion läheisyydessä esiintyy vähätteleviä, huolettomia tai muuten affektisia morfeemeja tai konstruktiota.

#### 4.6.4.4. Liitepartikkelit osana *tulla tehtyä* -konstruktiota

Myös *tulla tehtyä* -konstruktion osiin liittyvät partikkelit muodostavat affektia. Liitepartikkelit ovat pieniä kielen elementtejä, jotka kantavat erilaisia sävyjä ja arkaaisuuksia eri etäisyyksiltä menneisyydestä, ja niillä on mutkikkaat suhteet (Kelomäki 2002: 511).

Liitepartikkelien tärkeys on jossain määrin tunnustettu *tulla tehtyä* -konstruktion aiemmassa tutkimuksessa. Tutkijat ovat kirjoittaneet *tulla tehtyä* -konstruktiosta seuraavia lausearkkityyppejä: *Tulipa hoidettua asiat huonosti* (Ikola 1974: 41) ja *Tulipahan kirjoitettua* (Vilkuna 2006: 116). Vilkunan esimerkkilauseessa peräti kaksi liitepartikkelia on liittynyt konstruktion vakio-osaan. Vaikka Vilkuna asetti kyseisen arkkityypin peräti artikkelinsa otsikkoon, hän ei mitenkään analysoinut liitepartikkelien osuutta lausuman merkityksessä ja funktiossa. TSIA-aineiston *tulla tehtyä* -konstruktioista kolmessa on *-pa*-liitepartikkeli ja yhdessä on *-kaan*-partikkeli.

(72) *Seppä Ilmarinen takoi aikanaan toisenkin sammon, joka monen mutkan kautta sattui päätymään minulle. Itse sampoon en uskaltanut koskeakaan, mutta tulipa sen jalusta kunnostettua ja pienet koristeet lisäiltyä.* (TSIA66)

(73) *Tulipa tommonen tehtyä pari vuotta sitten ja onhan se pihassa vieläkin, tänäänkin siellä hella lämpisi ja kokattiinkin 😊😊 Joskus noin 12v sitten kaupungissa* (TSIA67)

(74) *Miten se kalastajapukki tulikaan tehtyä.* (TSIA65)

Esimerkissä (72) *-pa* -liitepartikkeli vähentää *tulla tehtyä* -konstruktion varioivan verbin merkitystä. Partikkelin käyttömerkitys on jokseenkin 'sentään, kuitenkin'. Esimerkissä (73) *pa*-päätteen vaikutus on tulkinnallisesti epäselvä. Partikkelia käytetään mahdollisesti joko sattuman kuvaamisen tai affektisessa vähentämisen funktiossa jokseenkin samalla tavalla kuin puhekielen *kunhan tein* -konstruktiota. Esimerkissä (74) käsitteistäjä esittää retorisen kysymyksen, jolloin hän on kysyvinään omien tekojensa motiiveja. Liitepartikkeli *-kaan* on käytössä kontrastiivisuuden ilmauksena, aivan kuin käsitteistäjä kokisi, että tarkoitettu joulukoriste-esine olisi valmistunut jotenkin yllättäen tai sellaisen tekeminen olisi ollut jotenkin epätodennäköistä. Kysyvä lause, *tulla tehtyä* -konstruktio ja liitepartikkeli yhdessä muodostavat huolettomuuden ja tahattomuuden näkökulmaa.

#### 4.6.4.5. Maneerinen *tulla tehtyä* -konstruktio

Luvussa 4.6.1. aiheena oli *tulla tehtyä* -konstruktion perusmerkitys terminatiivisuus, ja luvussa 4.6.2. tarkastelin *tulla tehtyä* -konstruktion terminatiivisuutta futuurissa. Palaan nyt käsittelemään terminatiivista käyttöä mutta tällä kertaa imperfektin tempuksessa yhdistettynä maneeriseen käyttöön. Tässä luvussa esittelen esimerkkejä, joissa imperfekti-*n tulla tehtyä* -konstruktio ei esiinny missään selkeän reflektioivassa tai jälkikäteisesti arvioivassa funktiossa. Seuraavissa esimerkeissä konstruktio ei siis ilmaise kaksoisvalotusta. Imperfektissä *tulla tehtyä* -konstruktion käyttö tuottaa toisinaan maneerisen vaikutelman. Mielikäinen (1984: 137) on kirjoittanut, että *tulla tehtyä* -konstruktiota voidaan käyttää maneerimaisesti. *Tulla tehtyä* -konstruktio esittää näissä tapauksissa saman proposition kuin kanoninen yksiverbinen ilmaus, esimerkiksi *tein*, mutta poistaa kerronnasta agentin. Mielikäisen (1984: 136) mukaan *tulla tehtyä* on puhekielisyyss, jonka avulla voidaan välttää persoonapronominien käyttöä ja luoda puheeseen etäisyyden, huolettomuuden ja jopa vähättelyn tuntua. Mielikäinen tutki *tulla tehtyä* -konstruktion käyttöä puhekielisistä haastattelutilanteista ja totesi, että haastattelutilanne jännittävyyydessään on saattanut lisätä persoonattoman tyylin tarvetta. Samasta aineistosta on havaittu, että miehet vielä enemmän kuin naiset vastatessaan henkilökohtaisiin kysymyksiin käyttivät *tulla tehtyä* -rakennetta, passiivia ja nollapersonaa (Silvennoinen 1980: 117).

(75) *Pikku saunaremontti tuli näpättyä. Neliöitä ei pieneen saunaan saa lisää mutta on nyt mukavemmat ku vanhat. Vähän vielä arvonnassa laittasko väliritalä vai ei.* (TSIA58)

(76) *Tuli tehtyä sängynpäätty.* (TSIA60)

(77) *Kummipojalle tuli tehtyä Batman valo.* (TSIA50)

(78) *Tämmöinen tuli junnulle tehtyä alkukesästä. Vinssiä pitää vielä korottaa, meinaa olla raskas veivata keskivaiheilla.* (TSIA51)

*Tulla tehtyä* -konstruktio on tekijätön verbirakenne, mutta sitä käytettäessä usein jollakin tavalla ilmaistaan käsitteistäjän ja agentin samatarkoitteisuus. Esimerkeissä (75) ja (76) käsitteistäjä-kertoja ja agentti arvatenkin ovat yksi ja sama henkilö, mutta jostain syystä kertoja ei halua mainita itseään minkäänlaisen persoonamorfeemin avulla. Esimerkki (75) on kaikkiaan nollapersonainen, eli lausuma morfologisesti taka-alasta yksittäistä toimivaa ihmistä. Samanlainen tilanne on esimerkkien (77) ja (78) kaksipaikkaisissa antamiskonstruktioissa.



Identiteetin suojele ja yksilöllisyyden häivyttäminen ovat julkisen kielenkäytön ilmiöitä. Mahdollisesti *tulla tehtyä* -konstruktion agentittomuus tai persoonaton tyyli voivat olla yhteydessä julkisen keskustelutilanteen roolinottoon. *Tulla tehtyä* -konstruktion tapa ilmaista agentin henkilöä ja sen samatarkoitteisuutta kertojan kanssa on kiertoilmauksellinen. Toiminta korostuu, ja toimiva henkilö taka-alaisuuteen. Esimerkissä (76) on erityisen korostunut passiivipersonan vaikutelma, sillä lausuma ei sisällä minkäänlaista viittausta toimivaan henkilöön, josta kertojan ja agentin samatarkoitteisuus voitaisiin päätellä.

Verkon laajalevikkiset keskustelufoorumit ovat julkisia keskustelun tiloja, joissa pienimmätkin yksityiskohdat usein nostetaan kriittisten kommenttien aiheiksi. Esimerkiksi TSI-foorumilla on noin 200 000 jäsentä. Maneerin omaisia *tulla tehtyä* -konstruktioita, nollapersoonarakenteita ja muita persoonattomia kerrontatapoja mahdollisesti tarvitaan, kun kerrotaan omista harrasteista julkisuudessa. *Tulla tehtyä* -konstruktion mahdollistama kerronnan epätarkkuus voi olla todellisen tai näytellyn vaatimattomuuden tai huolettomuuden osoittamista. Mahdollisesti persoonaton ja huoleton tyyli voi hillitä muiden keskustelijoiden kriittisyyttä.

#### 4.7. Analyysin keskeiset tulokset

Tämän tutkielman analyysissä olen tarkastellut *tulla tehtyä* -konstruktion muotoa, merkitystä ja funktioita. Seuraavaksi esitän koosteen analyysin keskeisistä tuloksista.

*Tulla tehtyä* on verbikonstruktio, jonka pakolliset elementit ovat vakio-osa *tulla*, varioiva verbivartalo ja sen päätteeksi liittyvä *tUA*-vakioelementti. Konstruktion varioiva verbi on useimmiten *tehdä*. Konstruktio esiintyy aineistossa useimmiten imperfektissä, mutta myös perfekti on yleinen. Preesens ja futuuri ovat harvinaisempia.

*Tulla tehtyä* -tyyppisen lauseen semantiikassa korostuvat tuloksellinen toiminta ja käsitteistäjän havainnointi tuloksen lopullisesta vaikutuksesta. Konstruktion *tulla*-verbi on omiaan muodostamaan kertojan näkökulmaa ja lopullisuutta. Olen esittänyt, että *tulla*-verbin semanttisena roolina on käsitteistäjä-kertojan kokemuksen ja tiedostumisen ilmaiseminen, kun taas konstruktion varioivan verbin roolina on toiminnan ja tapahtumisen

ilmaiseminen. Näiden kahden verbin yhteistoiminta mahdollistaa analyyttiset kertomukset siitä, mikä on tekojen lopullinen vaikutus. Tästä analyyttisestä ilmiöstä käytän nimitystä kaksoisvalotus, ja katson sen saavan aikaan *tulla tehtyä* -konstruktion jälkikäteisarvioivat funktiot. Vaikuttaa siltä, että *tulla tehtyä* -konstruktiolla jälkikäteisarvio voidaan tuottaa vähemmällä merkkimäärällä kuin suoralla persoonamuotoisella verbirakenteella. *Tulla tehtyä* -konstruktiolla on siis säästeliäisyyden funktio, kun sitä käytetään reflektiivisesti ja jälkikäteisesti arvioimaan tapaan.

Agenttia ilmaisevaa lekseemiä ei ole ainoassakaan aineiston *tulla tehtyä* -lauseessa. *Tulla tehtyä* -konstruktion tulkinnassa kuitenkin aktivoituu tapahtumatyyppi, jossa ihmistarkoitteinen agentti aiheuttaa tulos-NP:n tai patientin muutoksen. *Tulla tehtyä* -hahmoisissa lauseissa agenttisuus ja minäviitteisyys ovat lähtökohtaisesti oletettavissa konstruktion morfologisista passiivipiirteistä huolimatta. *Tulla tehtyä* -konstruktion tarkoittama agentti poimitaan lauseen tulkintaan ensisijaisesti käyttökonventiosta ja toissijaisesti lausuma- ja tilanneinformaatiosta, jossa usein on suora tai epäsuora viittaus agentin henkilöön.

Yleisin *tulla tehtyä* -verbiliiton argumentti TSI-foorumiin perustuvassa aineistossa on objektin sijassa oleva tulos-NP, joka on yleensä esine mutta joskus asia. Muita semanttisia osallistujarooleja ovat objektin sijassa oleva patientti sekä adverbiaalinen sijassa olevat instrumentti, lähde, vastaanottaja, aika ja lokatiivi. Nämä havainnot tukevat aiempien kirjoitusten havaintoja *tulla tehtyä* -konstruktiosta. Esimerkiksi NSS (1980) ja Vilkuna (2007) ovat todenneet, että *tulla tehtyä* -tyyppisissä lauseissa objektin sijainen tulos-NP tai patientti-NP ovat verbin ensisijaisia argumentteja.

*Tulla tehtyä* -konstruktio on kaikissa aikamuodoissa perusmerkitykseltään terminatiivinen. Käsitteellä terminatiivisuus tarkoitan tekojen tai toiminnan saapumista tarkastelulliseen päätepisteeseen. Lisäksi konstruktion merkityksytimessä on morfologisesta subjektittomuudesta ja muodon passiivipiirteistä johtuva tekijän taka-alaistuminen.

*Tulla tehtyä* -konstruktion terminatiivinen perusmerkitys voidaan tunnistaa muodosta. Varioivan verbin *tUA*-pääte-elementissä ilmenee teon tai tapahtuman tulos ja mennyt aika. Terminatiivisuus on konstruktion yleinen funktio, etenkin kun aikamuoto on imperfekti. *Tulla tehtyä* -konstruktio on polyseeminen. Terminatiivisen perusmerkityksen

johdoksena *tulla tehtyä* -konstruktiossa esiintyy usein jokin muu funktio tai muita funktioita. Näillä funktioilla voidaan ilmaista käsitteistäjän reflektiota terminatiivisen toiminnan luonteesta tai vaikutuksista tai sitten voidaan ilmaista asennetta. Reflektioivien funktioiden analyttisintä ääripäätä edustaa kriittinen reflektio. Kriittinen reflektio on sitä, että käsitteistäjä kertoo teon tai tapahtuman, ilmaisee siinä ilmenneen kontrastin tai ristiriidan ja osoittaa kriittistä suhtautumista tapahtuman aiotun ja toteutuneen tuloksen välillä. Juuri tällaista on kaksoisvalotettu kerronta.

Aivan päinvastainen reflektion muoto on vähentäminen tai vähättely, jossa käsitteistäjä toteaa tapahtuman ja mainitsee siinä ilmenneen ristiriidan mutta jollakin kielen keinolla ilmaisee tämän ristiriidan tai ongelman vähäistä merkitystä.

*Tulla tehtyä* -konstruktiolla on myös sellaisia reflektioivia funktioita, etenkin frekventatiivisuus ja habitiivisuus, joihin ei sisälly kriittistä sävyä. Frekventatiivisuus ja habitiivisuus ovat yleisiä *tulla tehtyä* -konstruktion funktioita.

Osaa aineiston terminatiivisista *tulla tehtyä* -konstruktioista tarkastelen maneerisina ja affektisina tapauksina. Selkeitä affektisia funktioita ovat keventäminen ja vähättely, joiden erottaminen edellä mainitusta reflektioivasta vähättelystä voi olla vaikeaa. Lausumien affektit muodostuvat lekseemitason valinnoista eivätkä kertomuksen teemojen ristiriidoista, joista reflektioivat funktiot sen sijaan muodostuvat.

*Tulla tehtyä* -konstruktiolla kuvaillaan ihmisen aikaansaamaa toimintaa. *Tulla tehtyä* -konstruktio on polyseeminen, ja sitä voidaan käyttää myös agenttia etäännyttävällä tavalla. Persoonattoman sävyisissä kertomuksissa *tulla tehtyä* -konstruktion agentin identiteetin häivyttäminen voi johtua yksityisyyden rajaamisen ja kohteliaisuuden syistä. Toisinaan taas *tulla tehtyä* -konstruktion etäisen oloista käyttöä selittää pikemminkin kirjoittajan halu viestiä ja assosioitua huolettomaan sävyyn. Affektisuus on tunteiden tahallista osoittamista (Kuri 2012: 68) *Tulla tehtyä* -konstruktiota voidaan käyttää ilmaisemaan aitoa tai teeskenneltyä huolettomuutta, ja tässä funktiossa konstruktio kerää ympärilleen huolettomuuden sävyn ilmaisemiseen sopivia morfeemeja ja konstruktioita.

Vilkunan (2006: 112) mukaan *tulla tehtyä* -konstruktiossa teko kuvataan ilman agenttia, jolloin se tulee kuvatuksi tahdosta riippumattomana tai spontaanina toimintana, mikä johtaa siihen, että teko joutuu kaksoisvalotukseen. Vilkuna ei siis tarkastele

kaksoisvalotuspiirrettä *tulla tehtyä* -konstruktion viestinnällisenä vahvuutena. Nyt käsillä olevassa tutkielmassa *tulla tehtyä* -konstruktion kognitiivinen hahmotus poikkeaa Vilkun näkemyksestä edellä mainitussa kaksoisvalotuksen käsitteessä. Tässä tutkielmassa katson, että *tulla tehtyä* -konstruktion agentittomuus ja kaksoisvalotus eivät operoi Vilkun esittämässä syy–seuraussuhteessa. Vaikka persoonamorfeemin puute yhtäältä taka-alaistaa agenttia ja toiminnan tahdonalaisuutta, niin toisaalta kaksiverbinen *tulla tehtyä* -konstruktio mahdollistaa analyyttisen tavan reflektoida ja uudelleenarvioida tekoja ja tapahtumia. Kaksoisvalotuksessa implisiittinen agentti asemoituu kertomuksen tärkeäksi toimijaksi, ja toiminnan tavoitteet ja jälkikäteisarvioidut tulokset tulevat korostuneesti esille. Kun *tulla tehtyä* -konstruktiota käytetään refleктоivalla tavalla, ei se johda tulkinnassa vaikutelmaan siitä, että agentin toiminta olisi ollut tahdosta riippumatonta. Kognitiivisesti merkityksellisintä ei ole se, mainitaanko agentti siinä nimenomaisessa lauseessa, jossa *tulla tehtyä* -konstruktio sijaitsee. Ratkaisevaa on se, sisältyykö lausumaan – siis viestiin tai puheenvuoroon – riittävä tieto agentista, hänen tavoitteistaan ja kerrotun prosessin lopputuloksista.

*Tulla tehtyä* -konstruktion merkitys ja käyttö eroavat merkittävästi eri tempusten välillä. Konstruktion frekventatiivinen ja habitiivinen käyttö liittyvät perfektin ja preesensin tempuksiin. Imperfektillä on eri funktioita, jotka vaihtelevat neutraalin terminatiivisuuden ja refleктоivien näkökulmien välillä. Kaikkein kriittisimmät jälkikäteisarvion sävyt esiintyvät nimenomaan imperfektissä. *Tulla tehtyä* -futuurin funktiona on terminatiivisuus siten, että näkökulmana on tulevaisuuden asiantilojen ja tapahtumisten todennäköisyys.

## 5. PÄÄTÄNTÖ

Tämä tutkielma käsitteli *tulla tehtyä* -konstruktion muotoa, merkitystä ja käyttöä kirjoitetussa nykysuomessa. Tarkastelu oli konstruktionistinen. Käsitettä konstruktio käytetään konstruktiokieliopissa yleensä silloin, kun tarkastellaan yhtä sanaa pidempiä eli lausekkeen tai lauseen mittaisia merkitysyksiköitä. Konstruktio on muodon, merkityksen ja funktion liitto (Goldberg 2006:5). *Tulla tehtyä* -konstruktio on yksipersonainen verbi-muoto. Konstruktion vakio-osa on yksikön kolmaspersonainen *tulla*-verbi. Konstruktion varioiva osa on jonkin verbin, useimmiten *tehdä*-verbin, vartalo, johon liittyy menneisyyden *tU*-passiivipartisiipista ja yksikön partitiivin tunnuksesta koostuva *tUA* -pääte.

Tämä tutkielma oli aineistovetoinen. Aineistona käytin TSIA-aineistoa, jossa on sata *tulla tehtyä* -ilmausta, jotka on alun perin kirjoitettu Tee Se Itse (TSI) -foorumille Facebookiin lokakuun ja joulukuun välillä vuonna 2019. Esimerkkitapausten avulla esitin analyysin *tulla tehtyä* -konstruktion semanttisista osallistujarooleista ja funktioista. Myös aiemmissa *tulla tehtyä* -konstruktion liittyvissä tutkimuksissa (Mielikäinen 1984; Vilkuna 2006) metodeina ovat olleet autenttisten aineistojen empiirinen havainnointi ja kielentutkijan kielitaju eli introspektio. Koska *tulla tehtyä* -konstruktio on tiedetty monikäyttöiseksi ja kompleksiseksi konstruktioiksi, se soveltui lähtökohtaisesti hyvin konstruktiokieliopin tutkimukseen. *Tulla tehtyä* -konstruktiota on aiemmin tutkittu melko vähän.

Funktioiden tutkimus on kielitieteessä pragmatiikan ydinaluetta. *Tulla tehtyä* -konstruktio on nollasubjektillinen ja minäviitteinen kerronnan tapa (Vilkuna 2006: 118–119). Aiempien kirjoitusten perusteella *tulla tehtyä* -konstruktion merkitykseen kuuluvat etenkin agentin taka-alaistaminen (VISK 2008 §1342), terminatiivisuus (Mielikäinen 1984: 138), tahattomuus (Setälä 1880: 45), menneiden tapahtumien jälkikäteisarviointi uudessa tiedontilassa (Vilkuna 2006: 115) ja frekventatiivisuus (Mielikäinen 1984: 136). Tutkielma osoitti, että fennistiikassa aiemmin tunnistetut funktiot esiintyvät myös TSIA-aineistossa ja että *tulla tehtyä* -konstruktion perusmerkitykset ovat terminatiivisuus ja agentin taka-alaistaminen. Terminatiiviset tapaukset ilmaisevat sellaista toimintaa, joka saavuttaa käsitteistäjän mieltämän päätepisteen. Konstruktiota käytetään TSIA-aineistossa yleensä menneissä aikamuodoissa. Varsinkin imperfektissä esiintyi jälkikäteisesti arvioivaa, itse-kriittistäkin, käyttöä mutta myös sattuman, vähättelyn ja huolettomuuden merkityksiä sekä maneerisuutta. *Tulla tehtyä* -konstruktion perfektille ja preesensille ominaisia ovat

frekventatiivisuuden ja habitiivisuuden funktiot. *Tulla tehtyä* -konstruktion futuuri spekuloi toiminnan tulevaa lopputulosta todennäköisyytenä ja mahdollisuutena.

Jälkikäteisarvioivissa konstruktio tapauksissa tunnistuu terminatiivisuuden lisäksi myös käsitteistäjän analyysi toiminnan lopullisista vaikutuksista. Tällöin ilmenee kontrastivista tarkastelua vanhan ja uuden aikatazon ja tiedontilan välillä, mistä ilmiöstä voidaan käyttää nimitystä kaksoisvalotteinen jälkikäteisarviointi. *Tulla tehtyä* -konstruktion agenttia taka-alastava piirre ja kaksoisvalotteinen arviointi voidaan nähdä semanttisesti vastakkaisina piirteinä. Ensin mainittu piirre etäännyttää käsitteistäjää tietoisien toimijain roolista, mutta jälkimmäinen piirre tuo esille käsitteistäjää tietoisena toimijana.

*Tulla tehtyä* -konstruktion funktiot muodostuvat vuorovaikutuksessa niiden lekseemien ja morfeemien kanssa, jotka esiintyvät kontekstissa. Huomattava vaikutus tulkintaan on myös tekstin ohessa esiintyvillä kuvilla, joita sisältyi TSI-foorumin kirjoituksiin.

Kognitiivisessa kielitieteessä on alusta asti painotettu kielen yhteyttä kognitioon. Kognitiivinen kielitiede ja konstruktio kielioppi ovat siis julistautuneet kognitiivisiksi tutkimusaloiksi. Tässä tutkielmassa esitin, että suomea äidinkielenään puhuvat ihmiset tunnistavat *tulla tehtyä* -konstruktion kieliopillistuneen kaksoisvalotuksen eli sen, että käsitteistäjä-kertoja reflektoi konstruktion varioivan verbin ilmaisemaa toimintaa nykyhetken tiedontilassa. Samoin esitin, että *tulla tehtyä* -konstruktion kieliopillistunut kaksoisvalotus motivoituu konstruktion morfeemeissa. Kaksoisvalotuksessa *tulla*-verbin funktiona on ilmaista uuden tiedostumisen hetkeä ja aikamuotoa, kun taas varsinainen teonkuvaus kuuluu *tUA*-päätteiselle varioivalle verbille. Nämä morfeemit yhteistoiminnassa mahdollistavat kaksoisvalotteisen kerronnan ja *tulla tehtyä* -konstruktion reflektoivat funktiot. Tällöin lopullisena asiointilana hahmottuu tietoisuus tapahtumien lopullisesta merkityksestä uudessa tiedontilassa. Jälkikäteisarvioitu toiminta voi osoittautua toisenlaiseksi kuin millaisena se vanhassa tiedontilassa käsitettiin.

Kaksoisvalottavalla tavalla käytettynä *tulla tehtyä* -konstruktio edistää kielen säästeliäisyyden tavoitetta. *Tulla tehtyä* -konstruktio on siis kaksoisvalotetuissa funktioissa merkimmäältään lyhyempi kuin vaihtoehtoinen suora persoonamuotoinen ilmaisutapa.

*Tulla tehtyä* -konstruktio esiintyy aineistossa pääasiassa konkreettisen harrastetoiminnan kuvauksissa. TSI-foorumi on julkinen paikka, jossa otetaan tietoisia julkisia rooleja. Keskustelu ei edusta vapaamuotoista arkikieltä. Siksi aineistossa *tulla tehtyä* -konstruktio voi esiintyä eri tavalla kuin puhekielen käyttötilanteissa.

Tämä tutkielma ei ole tyhjentävä esitys *tulla tehtyä* -konstruktion muodosta, semantiikasta ja pragmatiikasta. *Tulla tehtyä* -konstruktiota olisi mahdollista tutkia laajemmista aineistoista, esimerkiksi valmiista tekstikorpuksista, ja toisaalta myös esimerkiksi kansanlingvistisesti kyselytestien avulla. Tämän tutkielman myötä *tulla tehtyä* -konstruktion muoto, semantiikka ja pragmatiikka ovat täsmentyneet. Jatkossa voitaisiin tutkia *tulla tehtyä* -konstruktiosta sitäkin, onko konstruktion käytössä eroja esimerkiksi ikäluokkien, sukupuolten ja ammattikuntien välillä.

## LÄHTEET

### Aineisto

TSIA = TEKSTIAINEISTO ERÄISTÄ TEE SE ITSE -FOORUMIN KESKUSTELUISTA LOKAKUUN 2019 JA JOULUKUUN 2019 VÄLISELTÄ AJALTA. Oulu: Oulun yliopiston suomen kielen laitos.

### Kirjallisuus

ALHO, IRJA – KAUPPINEN, ANNELI 2013: *Käyttökielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

ANDERSON, JOHN R. 2009: *Cognitive Psychology and Its Implications*. New York: Worth Publishers.

ANDERSSON, TUIJA 1976: *Saada ja tulla tehdyksi (~tehtyä), tehneeksi -tyyppiset rakenteet sanomalehtikielessä*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

CHAFE, WALLACE L. 1994: *Discourse, Consciousness, and Time: The Flow and Displacement of Conscious Experience in Speaking and Writing*. Chicago: University of Chicago Press.

DABROWSKA, EWA – DIVJAK, DAGMAR 2015: *Handbook of Cognitive Linguistics*. Handbooks of Linguistics and Communication Science, volume 39. Berlin: Walter de Gruyter.

FILLMORE, CHARLES J. 1968: The Case for Case. – Emmon Bach & Robert Harms (toim.): *Universals in Linguistic Theory*, s. 1–88. New York: Holt, Rinehart and Winston.

EVANS, VYVYAN – GREEN, MELANIE 2006: *Cognitive Linguistics. An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd.

FRIED, MIRJAM – ÖSTMAN, JAN-OLA 2004: Historical and intellectual background of Construction Grammar. – Mirjam Fried & Jan-Ola Östman (toim.), *Construction Grammar in a Cross-Language Perspective* s. 1–11. Constructional Approaches to Language 2. Amsterdam: John Benjamins.



- GOLDBERG, ADELE E. 1995: *Constructions. A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- 2006: *Constructions at Work. The Nature of Generalization in Language*. New York: Oxford University Press.
- HADDINGTON, PENTTI – SIVONEN, JARI 2010: Johdanto. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot: kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 19–40. Helsinki: Gaudeamus.
- HAMUNEN, MARKUS 2012: Koloratiivirakenne, liike ja tapa. – Ilona Herlin & Lari Kotilainen (toim.), *Verbit ja konstruktio* s. 104–142. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HELASVUO, MARJA LIISA – HUUMO, TUOMAS 2010: Mikä subjekti on? – *Virittäjä* 2/2010 s. 165–195.
- HUUMO, TUOMAS – SIVONEN, JARI 2003: Conceptualizing Change as Deictic Abstract Motion: Metaphorical and Grammatical Uses of 'Come' and 'Go' in Finnish. – Fey Parrill, Vera Tobin & Mark Turner (toim.), *Meaning, Form, and Body*. Stanford: CSLI Publications.
- HUUMO, TUOMAS – SIVONEN, JARI 2010: Leonard Talmy – Kognitiivisen kielitieteen klassikko. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot: kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 19–40. Helsinki: Gaudeamus.
- HÄKKINEN, KAISA 2004: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- IKOLA, OSMO 1959: Eräistä suomen syntaktisista siirtymistä. – *Sananjalka* 1 s. 39–60.
- IKOLA, OSMO 1974: *Lauseenvastikeoppia. Nykysuomen lauseenvastikkeiden ja niihin verrattavien rakenteiden selvittelyä*. Tietolipas 76. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JÄMSÄ, TUOMO 1986: *Suomen kielen yleisimpien verbien semantiikkaa*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen julkaisuja 12. Oulu: Oulun yliopisto.
- KANGASNIEMI, HEIKKI 1997: *Sana, merkitys, maailma: Katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*. Helsinki: Finnectura.
- KELOMÄKI, TUOMAS 2002: Karpaasi hiihtyi kerolla. – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki–Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 493–512. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- KETTUNEN, LAURI 1949: *Hyvää vapaata suomea. Ohjekirja suomen kielen käyttäjille*. Jyväskylä: K. J. Gummerus.
- KTO = KIELITOIMISTON OHJEPANKKI <http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/350> (30.10.2019).
- KUIRI, KAIJA 2012: Johdatus semantiikkaan. Helsinki: Finn Lectura.
- LAINE-PATANA, SATU 2005: *Minä kirjoittajana. Identiteetit, subjektit ja persoonat lukion 1. vuoden opiskelijoiden omaa kirjoittamista pohdiskelevissa teksteissä*. Suomen kielen pro gradu -työ. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- LAITINEN, LEA 1995: Nollapersoona. – *Virittäjä* 3/1995, s. 337–358.
- LARJAVAARA, MATTI 2007: *Pragmasemantiikka*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEINO, JAAKKO 2010: Adele E. Goldberg – Väitöskirjalla klassikoksi. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot: kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 71–97. Helsinki: Gaudeamus.
- LEINO, PENTTI 1993: *Polysemia. Kielen moniselitteisyys*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen Kieli-julkaisusarja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- LEVINSON, STEPHEN C. 1983: *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LHLEH = Artturi Kanniston lauseopillisia havaintoja läntisen Etelä-Hämeen kielimurteesta, Suomi III 20, Helsinki 1902.
- MIELIKÄINEN, AILA 1984: Rakenne saada (tulla) tehdyksi ~ tehtyä puhutussa kielessä. *Virittäjä* 88 1/1984 s. 136–138.
- NORDLUND, TARU – ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA – SUUTARI, TONI 2006: Lukijalle. – Taru Nordlund, Tiina Onikki-Rantajääskö, Toni Suutari (toim.), *Kohtauspaikkana kieli. Näkökulmia persoonaan, muutoksiin ja valintoihin* s. 9–33. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NS = Nykysuomen sanakirja, 3. osa, 1980. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2010: Ronald W. Langacker ja kognitiivisen kielitieteen perusta. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot: kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 19–40. Helsinki: Gaudeamus.
- PEER, WILLIE VAN 2002: Where Do the Literary Themes Come From? – Max Louwerse & Willie van Peer (toim.), *Thematics: Interdisciplinary Studies* s. 253–264. Amsterdam: John Benjamins Publishing.

- PENTTILÄ, AARNI 1957: *Suomen kielioppi*. Porvoo: WSOY.
- RÄIKKÄLÄ, ANNELI 1991: Lukijakysymys. – *Kielikello* 2/1991, s. 31–32. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- SADENIEMI, MATTI 1973: Tuli kerrottua, sai tehtyä. – *Kielikello* 7, s. 14. Kielitoimisto.
- SETÄLÄ, EEMIL NESTOR 1880: *Suomen kielen lauseoppi. Oppikirjan koe*. Helsinki: K. E. Holm.
- 1883: *Lauseopillinen tutkimus Koillis-Satakunnan kansankielestä*, Suomi II 16. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- SILVENNOINEN, LEENA 1980: Laaja-alaiset itämurteisuudet Jyväskylän puhekielessä. *Nyky-suomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 3*. Suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 25. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- STURKEN, MARITA – CARTWRIGHT, LISA 2009: *Practices of Looking. An introduction to Visual Culture, second edition*. New York: Oxford University Press.  
<https://sites.dwrl.utexas.edu/visualrhetoric/wp-content/uploads/sites/25/2016/03/Sturken-and-Cartwright-postmodernism.pdf> (27.1.2021)
- VILKUNA, MARIA 2006: Tulipahan kirjoitettua – retrospektiivisesti katsoen. – Taru Nordlund, Tiina Onikki–Rantajääskö, Toni Suutari (toim.), *Kohtauspaikkana kieli. Näkökulmia persoonaan, muutokseen ja valintoihin* s. 106–126. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. (27.1.2021)
- YULE, GEORGE 2000: *Pragmatics*. Oxford Introductions to Language Study. Oxford: Oxford University Press.